

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ
М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ ВЕСТНИК

АКТЮБИНСКОГО
ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА

№ 2 (7)

2022

Ғылыми-тәжірибелік журнал
2020 жылдың қыркүйек айынан бастап
жылына төрт рет шығады

Научно-практический журнал
Выходит четыре раза в год
с сентября 2020 года

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ М. БӨКЕНБАЕВАТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК ЖУРНАЛЫ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- Азаматтық құқық –
Гражданское право –
Civil law

- Әкімшілік құқық –
Административное право –
Administrative law

- Қылмыстық құқық, криминология –
Уголовное право, криминология –
Criminal law, criminalology

- Қылмыстық процесс, криминалистика, жедел-іздігіру қызметі –
Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная
деятельность –
Criminal procedure, criminalistics, operational and investigative activities

- Ішкі істер органдары кадрларын дайындау –
Подготовка кадров органов внутренних дел –
Training of personnel of internal Affairs bodies

- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран
Experience in law enforcement activities in foreign countries

Құрылтайшы:

«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Малкеджар Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты»
Республикалық мемлекеттік мекемесі.

2020 жылдан бастап шығады.

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитетінде тіркелген.

Тіркеу куәлігі: 2020 жылғы 23 сәуірдегі № KZ94VPY00022587.

Бас редактор:

А.Б. Байсултанов – заң ғылымдарының кандидаты.

Редакциялық алқа құрамы:

Н.А. Биекенов (з.ғ.д., профессор);
Е.О. Түзелбаев (з.ғ.д., профессор);
Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор);
В.Г. Татарян (з.ғ.д., профессор);
З.С. Токубаев (з.ғ.д., профессор);
Т.К. Акимжанов (з.ғ.д., профессор);
В.А. Азаров (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы);
О.А. Авдеева (з.ғ.д., доцент, Ресей Федерациясы);
А.Ж. Нурушев (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор);
Е.Т. Абеуов (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор);
Г.Ж. Сулейманова (з.ғ.к.);
Е.К. Балымов (PhD докторы).

«Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы»
ғылыми–тәжірибелік журналы Қазақстан мен шет елдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен
практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында
дайындалған.

Тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Жиілігі: тоқсанына бір рет.

Тақырыптық бағыт: заң ғылымдары, құқық қорғау қызметі, көпсалалы зерттеулер.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы, ТМД елдері, алыс шет елдер.

Жауапты хатшы:

А.А. Сағынтаева

Беттеу:

А.Б. Тулеумхамбетов

Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер,
дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту
себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Материалдарды басқа басылымдарда
пайдалануға редакцияның жазбаша келісімімен ғана жол беріледі. Журналға сілтеме міндетті түрде қажет.

Мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ғылыми-зерттеу
және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі.

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ui-aktobe.kz

Басуға 10 маусым 2022 ж. жіберілді.

A4 форматы. Офсеттік қағаз.

Ризографтық басылым.

Таралымы 200 дана.

Собственник:

Республиканское государственное учреждение «Актюбинский юридический институт Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Малкеджара Букенбаева».
Издается с 2020 года.

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Главный редактор:

Байсултанов А.Б. – кандидат юридических наук

Редакционная коллегия:

Биекенов Н.А. (д.ю.н., профессор);
Түзелбаев Е.О. (д.ю.н., профессор);
Дильбарханова Ж.Р. (д.ю.н., профессор);
Татарян В.Г. (д.ю.н., профессор);
Токубаев З.С. (д.ю.н., профессор);
Акимжанов Т.К. (д.ю.н., профессор);
Азаров В.А. (д.ю.н., профессор, Российская Федерация);
Авдеева О.А. (д.ю.н., доцент, Российская Федерация);
Нурушев А.Ж. (к.ю.н., ассоциированный профессор)
Абеуов Е.Т. (к.ю.н., ассоциированный профессор);
Сулейманова Г.Ж. (к.ю.н.);
Балымов Е.К. (доктор PhD)

Научно-практический журнал «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева» предназначен для публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран.

Язык: казахский, русский, английский.

Периодичность: 1 раз в квартал.

Тематическая направленность: юридические науки, правоохранительная деятельность, мультидисциплинарные исследования.

Территория распространения: Республика Казахстан, страны СНГ, далее зарубежье.

Ответственный секретарь:

А.А. Сагынтаева

Верстка:

Тулемухамбетов А.Б.

Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой не вести дискуссию по мотивам отклонения. Использование материалов в других изданиях допускается только с письменного согласия редакции. Ссылка на журнал обязательна.

Адрес:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева.
030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ui-aktobe.kz

Подписано в печать 10 июня 2022 г.

Формат А4. Бумага офсетная.

Печать на ризографе.

Тираж 200 экз.

Owner:

Republican State Institution "Aktobe Law Institute
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Malkejar Bukenbayev".
Published since 2020.

The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Information
and Public Development of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate no. KZ94VPY00022587 dated April 23, 2020.

Editor-in-Chief:

Baysultanov A.B. – Candidate of Legal Sciences

Editorial Board:

Biekenov N.A. (Doctor of Law, Professor);
Tyzelbaev E.O. (Doctor of Law, Professor);
Dilbarkhanova Zh.R. (Doctor of Law, Professor);
Tataryan V.G. (Doctor of Law, Professor);
Tokubaev Z.S. (Doctor of Law, Professor);
Akimzhanov T.K. (Doctor of Law, Professor);
Azarov V.A. (Doctor of Law, Professor, Russian Federation);
Avdeeva O.A. (Doctor of Law, Associate Professor, Russian Federation);
Nurushev A.Zh. (Candidate of Law, Associate Professor)
Abeuov E.T. (Candidate of Law, Associate Professor);
Suleymanova G.Zh. (PhD);
Balymov E.K. (PhD)

The scientific and practical journal "Bulletin of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev" is intended for publication in the open press of the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries.

Language: Kazakh, Russian, English.

Frequency: 1 time per quarter.

Thematic focus: legal sciences, law enforcement, multidisciplinary research.

Distribution area: Republic of Kazakhstan, CIS countries, far abroad.

Executive Secretary:

Sagyntayeva A.A.

Layout:

Tuleumukhambetov A.B.

Materials received by the editorial office are not subject to return. The author(s) is responsible for errors, inaccuracies of a scientific and factual nature. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for the rejection. The use of materials in other publications is allowed only with the written consent of the editorial board. A link to the journal is required.

Address:

Department of organization of research and editorial and publishing work of the Aktobe
Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev.
030011, Republic of Kazakhstan, Aktobe, Cadet highway 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: [mail@ ui-aktobe.kz](mailto:mail@ui-aktobe.kz)

Signed to the press on June 10, 2022 .

A4 format. Offset paper.

Printing on a risograph.

Edition of 200 copies

МАЗМҰНЫ=СОДЕРЖАНИЕ

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО CIVIL LAW

СИМАНОВА Г.Т., НҰРЫШ З.З.

Гендерлік теңдікті қамтамасыз етудің мемлекеттік саясатын зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері және тұжырымдамалық аспектілері 9

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО ADMINISTRATIVE LAW

ДӘУРЕНБЕК Г.

Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі құқық бұзушылықтардың алдын алу 15

ДЛИМОВ А.А.

Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі сервистік тәсілдер 19

УАИСОВ Б.Ж.

Деструктивтік ағымның жетегінде жүрген кәмелеттік жасқа толмаған балалардың психологиясы 26

ХАСАНОВА В.В.

Детерминанты рецидивной преступности лиц, состоящих под административным надзором ОВД Республики Казахстан и ее предупреждение..... 31

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, КРИМИНОЛОГИЯ УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ CRIMINAL LAW, CRIMINALOLOGY

МУКАНОВА Д.С.

Виктимологическая характеристика личности жертвы преступления против несовершеннолетних..... 40

ТОҚПАНБЕТОВА Г.Н.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауы мен себептері ... 44

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS, OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES

ЦЕРКОВНОВА Е.А.

Некоторые вопросы взаимодействия ювенальной полиции и школьных психологов в профилактике подростковой преступности 49

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ
ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
TRAINING OF PERSONNEL OF INTERNAL AFFAIRS BODIES**

ГАЛИУЛЛИНА А.С. Современные методы обучения	55
ЕЛЕУСИЗОВ Б.С. Воспитание курсантов в образовательной среде ведомственного вуза	60
КАИРБАЕВ Ж.К., ТАЛАСБАЕВ Н.А. Завершение спортивной карьеры для спортсмена	65
КУШКИМБАЕВ А.А. Дене тәрбиесінің, спорттық жаттығулардың, сауықтыру және бейімделу мәдениетінің теориясы мен әдістемесі	68
ҚУАНЫШ Б.Д., ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА Ж.К. Азаматтық қорғаныс	74
МЕРГАЛИЕВ А.А. Дін және қауіпсіздік	79
РАКИШЕВ Р.К. Особенности проведения воспитательной работы осуществляемой курсовыми офицерами в ведомственных учебных заведениях	83
УМУРЗАКОВА А.А. ПО қызметінде кездесетін дау-жанжал және оны шешудің жолдары	89
ЧУПРИНЮК Н.А. Подготовка и проведение открытого занятия	95

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ
ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES**

ШЕШЕРА Н.Г. Современный аналитический потенциал программно-аппаратных средств улично – дорожной сети	101
«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР.....	105
ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»	107
REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»	109

-
- Азаматтық құқық
  - Гражданское право
    - Civil law

¹ Симанова Г.Т.

¹Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе қ., Қазақстан

²Нұрыш З.З.

²Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе қ., Қазақстан

ГЕНДЕРЛІК ТЕНДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Конституцияда дискриминация анықтамасы жоқ, сондай-ақ осы кепілдіктерді пайдалану үшін сот ісін жүргізудің қандай түріне кемсітушіліктің құрбаны болуы мүмкін екендігі туралы мәселе бойынша айқындық жоқ екенін атап өткен жөн. Конституцияның әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға құқығы бар екендігі туралы ережесіне қарамастан, онда сот ісін жүргізудің нақты түрі немесе конституциялық-құқықтық іс жүргізуді қозғау үшін негіздер нақтыланбайды.

Түйінді сөздер: гендерлік саясат, гендерлік тендік, гендерлік қатынастар, тен құқықтар, нормативтік – құқықтық актілер.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

Следует отметить, что Конституция не содержит определения дискриминации, а также нет ясности в вопросе о том, какой тип судопроизводства может стать жертвой дискриминации для использования этих гарантий. Несмотря на положение Конституции о том, что каждый имеет право на судебную защиту своих прав и свобод, в ней не конкретизируется конкретный вид судопроизводства или основания для возбуждения конституционно-правового производства.

Ключевые слова: гендерная политика, гендерное равенство, гендерные отношения, равные права, нормативно – правовые акты.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STUDYING THE STATE POLICY OF ENSURING GENDER EQUALITY AND CONCEPTUAL ASPECTS

It should be noted that there is no definition of discrimination in the constitution, and there is also no clarity on the question of what type of legal proceedings to use these guarantees can be a victim of discrimination. Despite the provision of the constitution that everyone has the right to judicial protection of their rights and freedoms, it does not specify the specific type of legal proceedings or the grounds for initiating constitutional and legal proceedings.

Key words: gender policy, gender equality, gender relations, equal rights, regulatory legal acts.

Қазақстан Конституциясы 14-бапта «бәрі заң мен сот алдында тең» деп белгілейді және «тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген

өзге де мән-жайлар бойынша ешкімді де кемсітуге болмайды», сонымен қатар, 24-бапта «Әркімнің қауіпсіздік пен гигиена талаптарына жауап беретін еңбек жағдайларына, еңбегі үшін қандай да бір кемсітудің сыйақы алуға құқығы бар» деп көзделген [1].

Сонымен қатар, біз сіздермен гендерлік зорлық-зомбылық саласында сот әділдігіне қол жеткізуді күшейту туралы айтатын боламыз. Іс жүзінде, тәжірибе көрсетіп отырғандай, бұл кепілдіктерді жынысының белгісі бойынша кемсітушілікке ұшыраған әйелдер сот ісін жүргізудің қандай да бір түрін қозғауға негіз ретінде пайдаланбайды. Заң алдындағы теңдіктің Конституциялық кепілдігін және кемсітушілікке тыйым салуды толықтыра отырып, Қазақстанның Қылмыстық кодексі «адам мен азаматтың тең құқылығын бұзу» қылмыстық құқық бұзушылық болып табылады, ол айыппұлмен немесе 50 тәулікке дейін қамауға алумен жазаланады (ҚР ҚК 145-б.).

Гендерлік қатынастар саласында құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасаудың алдын алу бойынша полиция қызметінің тиімділігін арттыру проблемаларына көшкенде, бүкіл әлемдегідей, Қазақстандағы әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылықтың барлық жағдайлары биліктің назарына жеткізілмейтінін және кінәлілерді жауапқа тарта отырып тексерілуге жататынын атап өту қажет. Өкінішке орай, гендерлік зорлық-зомбылық жағдайларында әйелдер сот төрелігіне қол жеткізуге және кінәлілерді заңды жауапкершілікке тартуға сирек тырысады, ал мұны жасайтын әйелдер әртүрлі кедергілерге жиі ұшырасады. Бұл жағдай бірқатар факторлардың салдары болып табылады. Бұл заңнамадағы олқылықтар, құқық қорғау және сот органдарының әйелдерге зорлық-зомбылық туралы хабарламаларға тиісті реакциясының болмауы, сондай-ақ әлеуметтік стигматизация мен теріс стереотиптер алдындағы әйелдерде басым қорқыныш.

Мемлекет жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, шығу тегіне, мүлкікті және лауазымдық жағдайына, тұрғылықты жеріне, дінге көзқарасына, нанымына, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына, сондай-ақ басқа да мән-жайларға қарамастан, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігіне кепілдік береді. Әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, тілдік немесе діни

белгілері бойынша азаматтардың құқықтарын шектеудің кез келген нысандарына тыйым салынады. Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен бостандықтары және оларды іске асыру үшін тең мүмкіндіктер бар.

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдігі Қазақстан Республикасының Конституциясына, сондай-ақ «ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» 2009 жылғы 8 желтоқсандағы №223-IV Қазақстан Республикасының Заңына және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне негізделеді [2].

Егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда Қазақстан Республикасының заңдарындағыдан өзгеше қағидалар белгіленсе, онда халықаралық шарттың қағидалары қолданылады.

Гендер – бұл өмірдің барлық саласында көрінетін ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастардың әлеуметтік аспектісі.

Гендерлік теңдік – қай жынысқа жататынына қарамастан, ерлер мен әйелдерге тең құқықтар мен тең мүмкіндіктер мен өмірдің саяси, экономикалық, әлеуметтік, қоғамдық және мәдени салаларына қатысуға нақты қолжетімділікті қамтамасыз ететін құқықтық мәртебе.

Жыныс белгісі бойынша кемсіту – адамның құқықтары мен бостандықтарын кез-келген шектеу немесе кемсіту, сондай-ақ жыныс белгісі бойынша оның қадір-қасиетін төмендету.

Тең құқықтар – мемлекет кепілдік берген, Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында бекітілген, ерлер мен әйелдер үшін азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және басқа да құқықтарды жүзеге асыруға тең құқық. Тең мүмкіндіктер – құқықтар теңдігіне нақты қол жеткізу үшін қажетті құралдар мен жағдайлар жүйесі.

Репродуктивті денсаулық – адамның толыққанды ұрпақ өсіру қабілетін көрсететін денсаулығы.

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін шектеуге немесе оларға қысым жасауға бағытталған нормативтік құқықтық актілерге Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу заңнамасында көзделген тәртіппен сотта дау айтылуы мүмкін [3].

Бағытталған шаралар жынысы бойынша кемсітушілік болып саналмайды:

- 1) ана, бала және әке болуды қорғауды қамтиды;
- 2) әйелдерді жүктілікке және босануға байланысты қорғауға міндетті;
- 3) ерлердің өмір сүру ұзақтығын ұлғайту;
- 4) қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару заңнамасында әйелдерді қорғауды қамтиды.

Еңбектің осы түріне тән талаптармен айқындалатын не Әлеуметтік және құқықтық басымдықпен қорғалуға мұқтаж адамдар туралы мемлекеттің ерекше қамқорлығынан туындаған өзгешеліктер, ерекшеліктер, артықшылықтар мен шектеулер кемсітушілік болып табылмайды.

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі міндеттері:

- 1) мемлекеттік және қоғамдық өмірдің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету болып табылады;
- 2) Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру және дамыту;
- 3) ел халқы арасында ерлер мен әйелдердің тең құқылығы мәдениетін тәрбиелеу және насихаттау, жыныс белгісі бойынша кемсітушілікке жол бермеу;
- 4) халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларын және халықаралық міндеттемелерді орындау болып табылады;
- 5) саясатты, әлеуметтік-еңбек және отбасылық қатынастарды қоса алғанда, тыныс-тіршіліктің барлық салаларында жыныстардың теңдігін қамтамасыз ету

үшін қоғамның құқықтық және саяси мәдениетінің деңгейін арттыру болып табылады.

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын органдар мен лауазымды адамдар:

- 1) Қазақстан Республикасының Президенті;
- 2) Қазақстан Республикасының Үкіметі;
- 3) орталық атқарушы органдар өз құзыреті шегінде;
- 4) Өз құзыреті шегінде облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жергілікті атқарушы органдары болып табылады.

Өзге де органдар мен ұйымдар «ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы», 2009 жылғы 8 желтоқсандағы № 223-IV Қазақстан Республикасының Заңына, өзге де заңдарға, Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметінің актілеріне сәйкес ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің сақталуын қамтамасыз етеді [4].

Мемлекеттік органдардың басшылары ерлер мен әйелдердің тәжірибесіне, қабілеттері мен кәсіби даярлығына сәйкес мемлекеттік қызметке теңдей қол жеткізуін қамтамасыз етуге міндетті.

Мемлекет мемлекеттік биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарындағы, жергілікті өзін-өзі басқару органдарындағы ерлер мен әйелдердің тең әріптестік қатынастарының сақталуын қамтамасыз етеді [5].

Ерлер мен әйелдерге еңбек қатынастары саласында тең құқықтар мен тең мүмкіндіктерге кепілдік беріледі, оның ішінде:

- 1) еңбек шартын жасасу кезінде;
- 2) бос жұмыс орындарына тең қолжетімділік;
- 3) біліктілікті арттыру, қайта даярлау және қызмет бойынша жоғарылату мәселелерінде.

Неке-отбасы қатынастарында және балаларды тәрбиелеуде ерлер мен әйелдердің құқықтары мен міндеттерінің гендерлік теңдігін қамтамасыз ету: [6]

- 1) отбасының беделін арттыру, неке-отбасы қатынастарын нығайту, неке мен отбасы құндылықтарын насихаттау;
- 2) тең жауапкершілікті бөлу ерлер мен әйелдер үшін бала тәрбиесі;
- 3) отбасының өмір сүру сапасын қолдауға және арттыруға бағытталған әлеуметтік саясатты іске асыру.

Денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет саласында гендерлік теңдікті қамтамасыз ету бойынша мемлекеттің кепілдіктері.

Мемлекет кепілдік береді:

- 1) Қазақстан Республикасының заңнамасын одан әрі жетілдіру және ерлер мен әйелдердің ұрпақты болу денсаулығын сақтау, өлім-жітімді азайту және ерлер мен әйелдердің орташа өмір сүру ұзақтығы арасындағы алшақтықты азайту жөнінде шаралар қабылдау;
- 2) қайта даярлаудың және біліктілікті арттырудың барлық түрлеріне ерлер мен әйелдердің қол жеткізуі үшін тең жағдайларды қамтамасыз ету;
- 3) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларды қоспағанда, оқуға қабылдау кезінде артықшылықтарға жол бермеу болып табылады;
- 4) жынысына қатысты қорлайтын сөздерді, салыстыруларды, бейнелерді пайдалану арқылы жалпыға бірдей қабылданған ізгілік пен мораль нормаларын бұзатын мәтіндік, көрнекі, дыбыстық ақпаратты қамтитын жарнамаға жол бермеу болып табылады;
- 5) ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету жөніндегі іске асырылып жатқан мемлекеттік саясатқа сәйкес гендерлік білім беру болып табылады.

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктері-

нің мемлекеттік кепілдіктері туралы Қазақстан Республикасы заңнамасының сақталуын мемлекеттік бақылау және қадағалау ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың тексерулері нысанында Қазақстан Республикасының заңдарында айқындалатын тәртіппен жүзеге асырылады[7].

Жеке адамның құқықтық мәртебесін қамтамасыз етудегі ішкі істер органдарының рөлі мен орны тікелей олардың міндеттерінен, функцияларынан, құқықтары мен міндеттерінен туындайды. Ішкі істер органдарының құқық қорғау қызметінің негізгі міндеттерінің бірі жеке адамның құқықтық мәртебесін, яғни әрбір адамның конституциялық құқықтары мен жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл міндетке ішкі істер органдарының қызметкерлері құқық бұзушыларды анықтаған кезде, қылмыстарды ашу және тергеу, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың жолын кесу, азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіру, құқық бұзушыларға мәжбүрлеу шараларын қолдану, жол қозғалысын бақылау және т. б. арқылы қол жеткізіледі.

Ішкі істер органдары жүйесінің жеке адамның құқықтық мәртебесін қорғауға бағытталуының көрнекі үлгісі оның қызметкерлерінің еркін шектеудің барлық жағдайларында азаматты ұстау, қамауға алу түріндегі бұлтартпау шараларын қолдану және т.б., сондай-ақ одан туындайтын құқықтары мен міндеттерін түсіндіру міндеті болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995 ж.
2. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы 10.12.1948 ж.
3. 1966 жылғы Адам құқықтары туралы халықаралық пакт.
4. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Заңы»
5. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23

сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы»

6. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы Декларация Бас Ассамблеяның 1993 жылғы 20 желтоқсандағы 48/104 қарарымен қабылданды

7. «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 8 желтоқсандағы № 223-IV Заңы.

Автор туралы мәлімет:

¹***Симанова Гүлдана Тағыбергенқызы*** – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының жалпы заң пәндері кафедрасының оқытушысы полиция капитаны

Симанова Гүлдана Тағыбергеневна – преподаватель кафедры общеюридических дисциплин Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева капитан полиции

Simanova Guldana Tagybergenovna – teacher of the Department of general legal disciplines of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan police captain

²***Нұрыш Зина Зинелқызы*** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жалпы заң пәндері кафедрасының доценті, құқық магистрі, полиция подполковнигі

Нұрыш Зина Зинеловна — доцент кафедры общеюридических дисциплин Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, магистр права, подполковник полиции

Nurysh Zina Zinelovna — Associate Professor of the Department of General Legal Disciplines of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, Master of Law, Police Lieutenant Colonel

-
- Әкімшілік құқық
  - Административное право
  - Administrative law

ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қазақстан мемлекеті дамуының посткеңестік кезеңіндегі қолайсыз жағдайлардың бірі құқық бұзушылықтың алдын алудың қалыптасқан тиімді жүйесін бұзу болды. Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесін ұйымдастырудың негізгі қағидаттық сәттері осы саладағы құқықтық базаны нығайту қажеттілігі, жастар арасында профилактикалық жұмыс, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды, сондай-ақ белгілі бір тұрғылықты жері мен қызмет түрі жоқ адамдарды әлеуметтік бейімдеу, азаматтар мен қоғамдық ұйымдарды құқық тәртібін қорғауға белсенді тарту болып табылады.

Түйінді сөздер: құқық бұзушылықтың алдын алу, әлеуметтік бейімдеу, құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілері, профилактикалық әңгімелесу, қорғау нұсқамасы.

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЕЗОПАСНОСТИ

Одним из неблагоприятных условий постсоветского периода развития казахстанского государства стало нарушение сложившейся эффективной системы профилактики правонарушений. Основными принципиальными моментами организации системы профилактики правонарушений в Республике Казахстан являются необходимость укрепления правовой базы в данной сфере, профилактическая работа среди молодежи, социальная адаптация лиц, освобожденных из мест лишения свободы, а также лиц, не имеющих определенного места жительства и вида деятельности, активное вовлечение граждан и общественных организаций в охрану правопорядка.

Ключевые слова: профилактика правонарушений, социальная адаптация, субъекты профилактики правонарушений, профилактическая беседа, защитное предписание.

PREVENTION OF OFFENSES IN ENSURING SECURITY

One of the unfavorable conditions of the post-Soviet period of development of the Kazakh state was the violation of the existing effective system of crime prevention. The main fundamental points of the organization of the system of crime prevention in the Republic of Kazakhstan are the need to strengthen the legal framework in this area, preventive work among young people, social adaptation of persons released from prison, as well as persons who do not have a specific place of residence and type of activity, active involvement of citizens and public organizations in law enforcement.

Keywords: crime prevention, social adaptation, subjects of crime prevention, preventive conversation, protective prescription.

Құқық бұзушылықтың алдын алу әрқашан тек құқық қорғау органдарының ғана емес, көптеген мемлекеттік және қоғамдық институттардың қызметінде басты орын алады және алады. Қазіргі кезеңде профилактикалық жұмыста биліктің мемлекеттік органдары

маңызды рөл атқарады. Құқық бұзушылықтың алдын алу кең мағынада жеке адамдар мен олардың бірлестіктері арасындағы қоғамда пайда болатын және жұмыс істейтін әлеуметтік құбылыс болып табылады. Қазақстандық профилактика жүйесін жаңғырту процесінде

осы бағытта жүргізілетін аудандық маңызы бар аумақтық құрылымдар жұмысының тиімділігін алдын ала айқындайтын өңірлік деңгейге бірінші дәрежелі рөл берілген. Осы зерттеу қолданыстағы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу мақсатында құқықтық реттеудің проблемалық аспектілерін және құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілерінің қызметін қарауға арналған.

Алдын алу — бұл құқық бұзушылық деңгейін төмендетуге және құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге әкелетін әртүрлі әрекеттер кешені:

Алдын алу, ең алдымен, құқық бұзушылықты жасауға ықпал ететін жағдайлар мен себептер бар екенін анықтау (түсіну). Мысалы, егер ауылда мал ұрлау фактілері көп болса, онда мал ұрлаудың шарттары болуы мүмкін: малды қараусыз қалдыру, сарайдың есігінде құлыптың болмауы, учаскелік полиция қызметкері жалғыз жұмыс істейді және уақыт жоқ, ал мал ұрылары бұл туралы біледі және т.б. Алдын алу-бұл қоғамға қарсы әрекеттер жасайтын адамдармен жеке жұмыс. Жұмыс тәрбиелік сипатта болуы мүмкін немесе адамдарды құқық бұзушылыққа итермелейтін ең қажетті қажеттіліктерді қанағаттандыруға көмектесетін жағдайлар жасалуы мүмкін (мысалы, жұмысқа орналасуға көмектесу, тамақ, киім, адамға назар аударудың алғашқы қажеттіліктерін қанағаттандыру). Қоғамға қарсы әрекеттер жасайтын адамдар, егер сіз оларға жұмыс тәсілін тапсаңыз, олардың зерттеулерін өзгерте алады. Оларды жеке-жеке қалай тәрбиелеу керектігін анықтау керек, оларды өзгертуге жағдай жасау керек.

Алдын алу-бұл әртүрлі сипаттағы шараларды әзірлеу және қолдану:

- құқықтық шаралар (отбасылық зорлық-зомбылықта зорлық-зомбылық құрбандарына қорғау ордерлерін беру);
- әлеуметтік-экономикалық шаралар (жұмысқа орналасуға көмек, әлеуметтік көмек көрсету, мұқтаж адамдарға уақытша тұрғын үй беру және т. б.);

- тәрбиелік шаралар (заңды білімді насихаттау, оқу-тәрбиелік жағдай жасау, мәдени және басқа да іс-шараларды қоғамға қарсы ойлау мен мінез-құлықты өзгертуге);

- құқыққа қарсы әрекеттердің алдын алуға бағытталған өзге де шаралар.

Құқық бұзушылықтардың алдын алуға құқық қорғау органдары мен сот төрелігі органдары, білім беру жүйесінің органдары мен оқу орындары, денсаулық сақтау органдары мен мекемелері, Халықты әлеуметтік қорғау және жұмысқа орналастыру органдары, қоғамдық ұйымдар, бұқаралық ақпарат құралдары, жергілікті мемлекеттік әкімшіліктер, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен азаматтар қатыса алады.

Құқық бұзушылықтарды алдын ала талдау қылмыстың жалпы деңгейін, құқық бұзушылық жиілігін, үрдістерді, сондай-ақ зерттелетін жердің аудандары арасындағы айырмашылықтарды анықтайды. Зорлық - зомбылық қылмыстарының табиғаты мен ауқымына, сондай - ақ ерлер мен әйелдерге, жастар мен қарттарға және әртүрлі этно-мәдени қауымдастықтарға қатысты айырмашылықтарға ерекше назар аударылады. Құқық қорғау органдарының статистикалық деректерін басқа көздерден алынған ақпаратпен салыстыру және толықтыру қажет. Қажет болған жағдайда ақпаратты қосымша зерттеулер, оның ішінде сауалнамалар, әңгімелесулер, консультациялар жүргізу арқылы алу керек. Осы қызмет аясында келесі деректерді жинау қажет:

1. Түрлері бойынша жасалатын құқық бұзушылықтардың саны, оларды жасаған және зардап шеккен адамдар.
2. Зорлық-зомбылық пен меншікке қарсы қылмыстардың қылмыстардың жалпы көлеміндегі арақатынасы.
3. Қылмыстың ең көп таралған түрлерін және Саны басқаларға қарағанда тез өсетін қылмыстардың санаттарын анықтаңыз.
4. Халық арасындағы қылмыс туралы қорқыныш қаншалықты үлкен және

қандай топтар қылмыстың құрбаны болудан қорқады?

5. Қай аудандарда және қылмыстың қай категориялары жиі жасалады?

Зардап шеккендер мен құқық бұзушылардың профилін зерттеу Сізге қандай топтардың қылмыс құрбаны болу қаупі жоғары екенін түсінуге, сонымен қатар қылмыскерлерге әсер ететін негізгі ережелер мен қауіп факторларын анықтауға мүмкіндік береді. Осы қызмет аясында анықтауға арналған негізгі сұрақтар:

Құрбандар

1. Құқық бұзушылықтың жалпы қауіп – қатер деңгейі, әртүрлі топтардың (әйелдер, жастар, қарттар, азшылықтар) қылмыстарының құрбаны болу қаупінің деңгейі қандай?

Ең жоғары қауіпті топтар қай аудандарда тұрады.

2. Қандай топтар зорлық-зомбылық қаупі бар?

3. Қаншалықты таралған өшпенділік қылмыс?

4. Құқық бұзушылық құрбандары жиі құқық бұзушылықтың құрбаны бола ма?

5. Құқық бұзушылық құрбандары үшін әлеуметтік, экономикалық және денсаулық салдары қандай?

Құқық бұзушылар

6. Белгілі құқық бұзушылардың профилі (Жасы, жынысы, әлеуметтік-экономикалық жағдайы, ұлты)?

7. Бұл профиль қылмыстың әртүрлі санаттары үшін әртүрлі ме?

8. Қайталанған құқық бұзушылар (рецидивистер) қанша белгілі және олар қай аудандарда жиі кездеседі?

9. Олардың өмірлік тәжірибесі, денсаулығы, білімі туралы не біледі?

10. Құқық бұзушылар арасында психикалық және физикалық аурулар, алкогольді немесе есірткіні теріс пайдалану қаншалықты жиі кездеседі?

Құқық бұзушылықтар мен олардың құрбандықтарына байланысты қауіп факторларын бағалау әртүрлі мәдениеттер мен елдерде әртүрлі болуы

мүмкін. Алайда, зерттеулер көрсеткендей, белгілі бір қауіп факторлары әртүрлі қоғамдарда жиі кездеседі. Кең және Үстірт талдау аясында болашақта жоғары қауіп төндіретін факторларды, әсіресе балалар мен жастарды анықтау қажет. Тәуекел факторларын анықтау талдаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені қажеттіліктерді бағалау негізінде қабылданатын шаралар халықтың ең осал аудандары мен санаттарына бағытталуы керек.

Осы кезеңде зерттеуге ұсынылатын негізгі қауіп факторлары:

1. Қанша бала тәрбиеленуде:

- ата-анасының қамқорлығынсыз, оның ішінде балалар үйлерінде немесе ұқсас мекемелерде

- ата-аналар спирттік ішімдіктер мен есірткі және психотроптық заттарды тұтынушылар болып табылатын отбасыларда

- ата-анасы немесе аға-інілері бұрын құқық бұзушылық жасаған немесе зорлық-зомбылық жасаған отбасыларда?

2. Келесі мәселелердің ауқымы қандай:

- сабақты өткізіп жіберу, мектептен шығару, үлгермеушілік

- кедейлік пен кедейшілік

- панасыздық және жұмыссыздық

- аурулар, алкогольді шектен тыс пайдалану, есірткіге тәуелділік, АИТВ / ЖИТС

- тұрғын үй мен қоршаған ортаның қанағаттанарлықсыз жағдайы?

3. Зерттелетін аймақтың қай аудандарында жоғарыда аталған факторлардың ең жоғары көрсеткіштері бар?

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, қазіргі уақытта құқық бұзушылықтың алдын алу институты әр азаматтың өмірінде маңызды орын алатын, көптеген жағымсыз салдарларды болдырмауға және жоюға қабілетті маңызды институт бола отырып, жетілдіруді және модернизацияны қажет етеді деп қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Халық бірлігі және жүйелі реформа-елдің өркендеуінің берік негізі: ҚР Президентінің 2021 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауы//«Әділет» АҚЖ [Электрондық ресурс].

Автор туралы мәлімет

¹*Дәуренбек Гүлдана Мұратбекқызы* – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері, полиция лейтенанты

Дауренбек Гульдана Муратбековна – научный сотрудник научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института имени М. Букенбаева МВД Республики Казахстан, лейтенант полиции

Daurenbek Guldana Muratbekovna – researcher of the research center of the Aktobe law institute named after M. Bekenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, police lieutenant

ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ СЕРВИСТІК ТӘСІЛДЕР

Осы ғылыми мақалада Қазақстан Республикасында қауіпсіздікті қамтамасыз етуде құрылған сервистік тәсілдер топтарының практикалық қызметінің мысалдары қарастырылады. Ақтөбе қаласының Ведомствоаралық тобының мақсаттары, міндеттері атап өтілді, кейбір мысалдар келтіріледі. Қандай негізгі проблемалар бар.

Түйінді сөздер: полицияның сервистік моделі, қоғамдық қауіпсіздік, учаскелік полиция инспекторы.

СЕРВИСНЫЕ ПОДХОДЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЕЗОПАСНОСТИ

В настоящей научной статье рассматриваются примеры практической деятельности групп сервисных подходов, созданных в обеспечении безопасности в Республике Казахстан. Были отмечены цели, задачи межведомственной группы города Актобе, приведены некоторые примеры. Какие основные проблемы.

Ключевые слова: сервисная модель полиции, общественная безопасность, участковый инспектор полиции.

SERVICE APPROACHES TO ENSURING SECURITY

This scientific article discusses examples of the practical activities of groups of service approaches established in ensuring security in the Republic of Kazakhstan. The goals and objectives of the interdepartmental group of Aktobe are noted, some examples are given. What are the main problems.

Key words: Police Service Model, Public Security, district police inspector.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 қаулысымен бекітілген Ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі 2019-2021 жылдарға арналған Жол картасының және 2021 жылғы 01 қыркүйектегі Мемлекет басшысының Қазақстан халқына: Халық бірлігі және жүйелі реформалар—елдің өркендеуінің берік негізі. еліміздің көптеген облыстарында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде сервистік тәсілдерді енгізу бойынша пилоттық жобалар іске қосылды.

Жоғарыда аталған топтардың мақсаттары мен міндеттерін қарастырыңыз:

1. Негізгі мақсаты ведомстволық бағынысты аумақта қауіпсіздіктің нашарлауына ықпал ететін проблемалар мен себептерді айқындау, проблемаларды жою жөнінде ұсынымдар әзірлеу және тиісті

шешімдер қабылдау үшін оларды осы қала әкімдігінің басшылығына және басқа да мүдделі органдарға ұсыну болып табылады;

2. 4-ші негізгі міндеттер:

1) талдаудың қазіргі заманғы әдістемелерін қолдану арқылы ведомстволық бағынысты аумақта құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау;

2) ведомстволық бағынысты аумақтағы қауіпсіздік проблемалары туралы Жергілікті қоғамдастықтың пікірін зерделеу;

3) орын алып отырған проблемаларды жою жөнінде ұсынымдар әзірлеу үшін жергілікті қоғамдастықты тарту болып табылады;

4) одан әрі имплементациялау үшін әзірленген ұсынымдарды облыс әкімдігінің басшылығына және мүдделі мемлекеттік органдарға беру.

Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі сервистік тәсіл-бұл қылмысқа қарсы тиімді күрес жүргізу және азаматтардың өмір сүру сапасын жақсарту мақсатында халықтың билік органдарына сенімін арттыру үшін мемлекеттік органдар мен қоғамның тығыз ынтымақтастығын білдіретін ұйымдастырушылық стратегия [1].

Қазақстан Республикасында «Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде сервистік тәсілдерді енгізу жөніндегі ведомствоаралық топ» (бұдан әрі – қысқаша-ҚҚВТ) деп аталатын пилоттық жобалар құрыла бастады. Оның құрамына денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қорғау, спорт, ішкі саясат, мәдениет, прокуратура, облыстық полиция департаменті, Қазақстан Республикасы ІІМ ведомстволық оқу орны және үкіметтік емес ұйым өкілдері кірді.

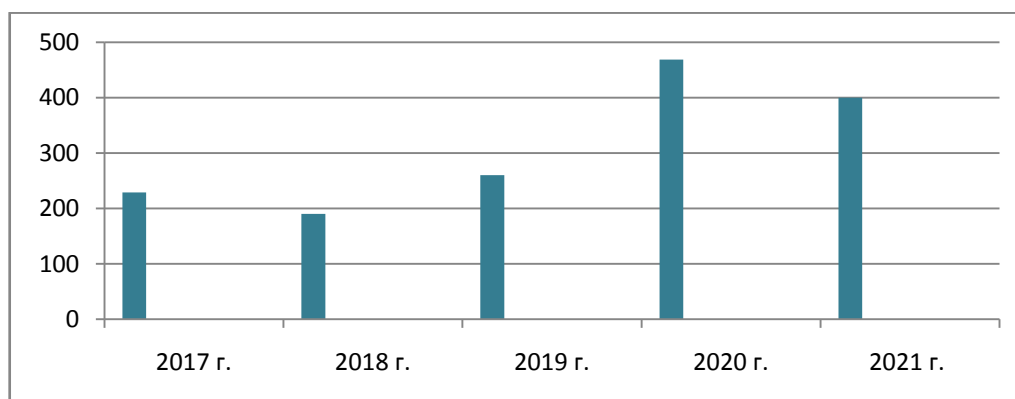
Алғашқы пилоттық жоба 2019 жылы Қарағанды қаласында іске қосылды. Қарағанды ҚҚВТ толық ғылыми-зерттеу талдауын жүргізді, оның пилоттық аумағы қаланың Орталық ауданы болып таңдалды. Талдау 370-тен астам бетке жазылды. Онда жоғарыда аталған топ зерттеу қалай жүргізгені, қандай статистикалық деректер жиналғаны

(соңғы үш жылда), сондай-ақ арнайы мекемелерде жазасын өтеген және т.б. сотталған тұрғындардың әртүрлі жүргізілген сауалнамалық сұраулары қамтылғаны, қоғамдық қауіпсіздікке әсер еткен негізгі проблемалар айқындалғаны атап өтілді. Облыс әкімдігіне арналған ұсыныстармен дайындалған талдау келесі құрылған ҚҚВТ үшін үлгі болды.

2021 жылдың қазан айында Ақтөбе облысында Ақтөбе ҚҚВТ пилоттық жобасы іске қосылды. Зерттеу жүргізу үшін аумақ ретінде Ақтөбе қаласы Останкин ауданының №1 қалалық полиция бөлімі, яғни зауыттық полиция бөлімінің аумағы (басқа полиция бөлімдерінің ішіндегі ең үлкен аумақ) таңдалды.

Қарағанды жобасының әдістемесіне сәйкес Ақтөбе ҚҚВТ зерттеуінің бірінші кезеңі – «сканерлеу». Әдетте, жобалық зерттеу әртүрлі ақпаратты, оның ішінде статистикалық деректерді жинаудан басталады (соңғы 5 жылда, яғни 2017-2021 жж.).

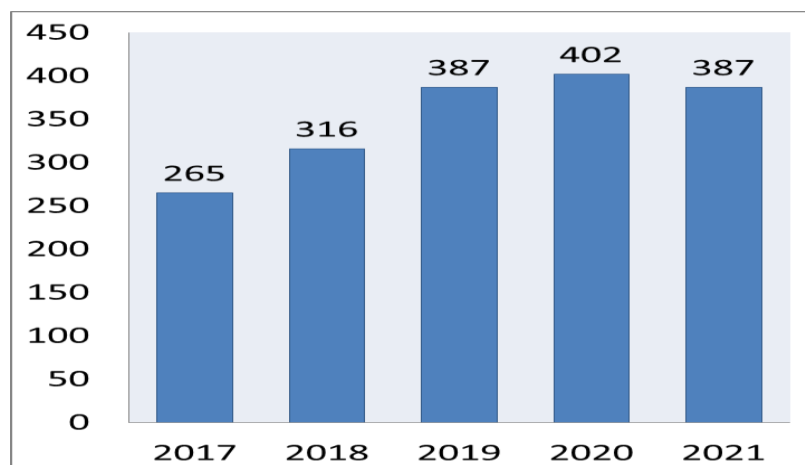
Статистикалық деректерге сәйкес бөтеннің мүлкін ұрлау әсер еткен ауыр және аса ауыр құқық бұзушылықтардың өсуі байқалды.

Ауыр және аса ауыр

Зерттелген қылмыстық істер бойынша қоғамдық көліктерде қалта ұрлығының өсуі байқалады және

интернеттегі алаяқтық өзекті мәселе болып қала береді.

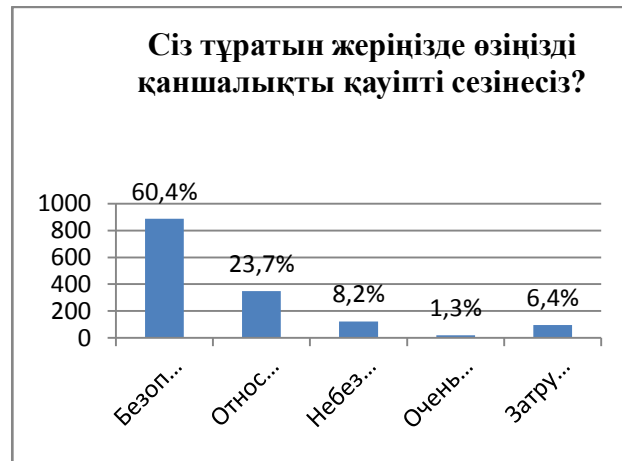
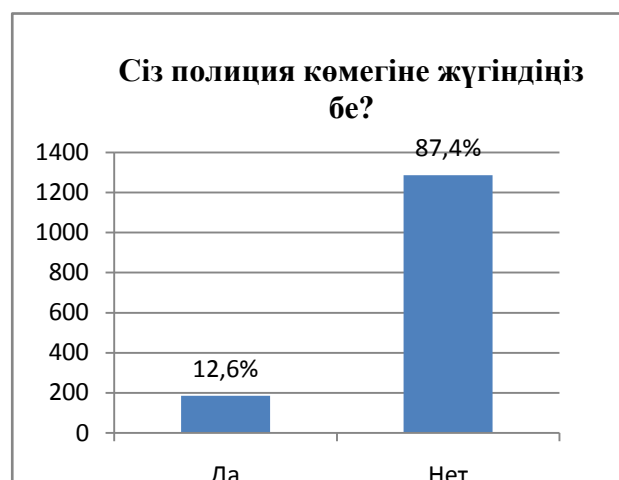
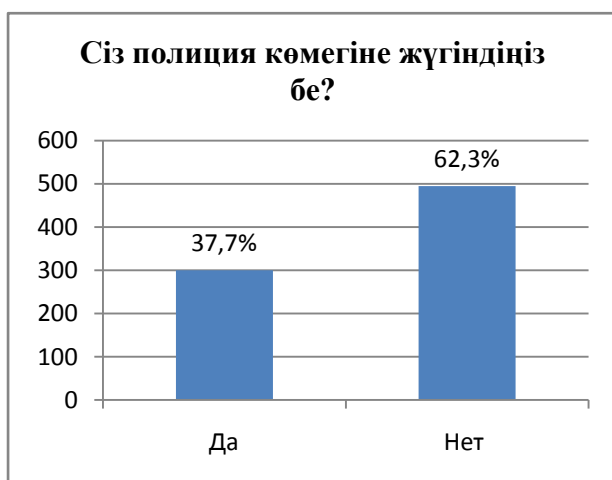
Алаяқтық 2017 – 2021 жж.

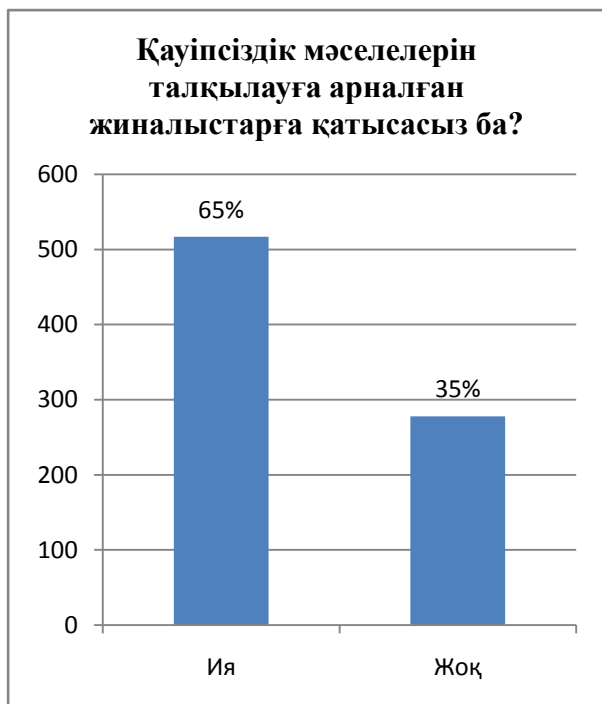
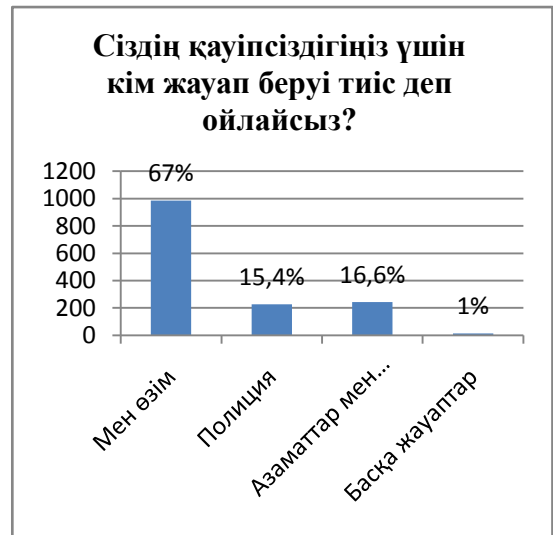
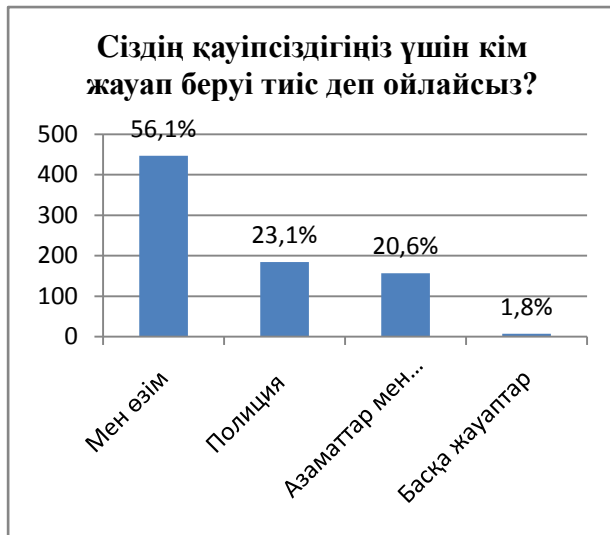
ҚҚВТ тек қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтар (теріс қылықтар) бойынша ғана емес, сонымен қатар басқа мемлекеттік ұйымдардан: Денсаулық сақтау; білім беру; әлеуметтік қорғау; спорт; ішкі саясат; мәдениет бойынша статистикалық деректерді жинайды.

ҚҚВТ зерттеудің бастапқы кезеңінде сауалнама көмегімен жергілікті

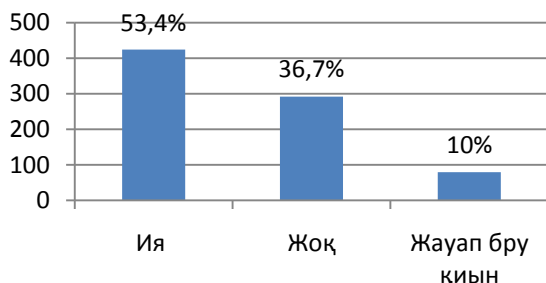
тұрғындар арасында сауалнамалар жүргізіледі, өйткені негізгі міндеттердің бірі-қоғамның пікірі. Ақтөбе ҚҚВТ -сы тұрғындарының сауалнамаларының бірін қарастырайық.

2021 жылғы қазан-желтоқсан айлары 26 қаңтар-2022 жылғы ақпан (795 респондент)(1471 респондент)

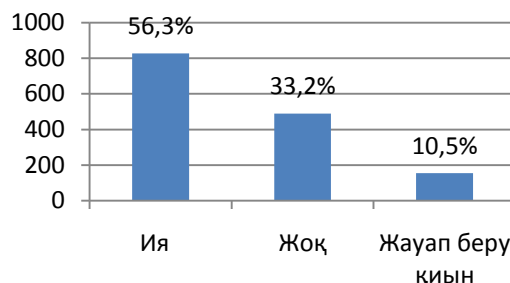

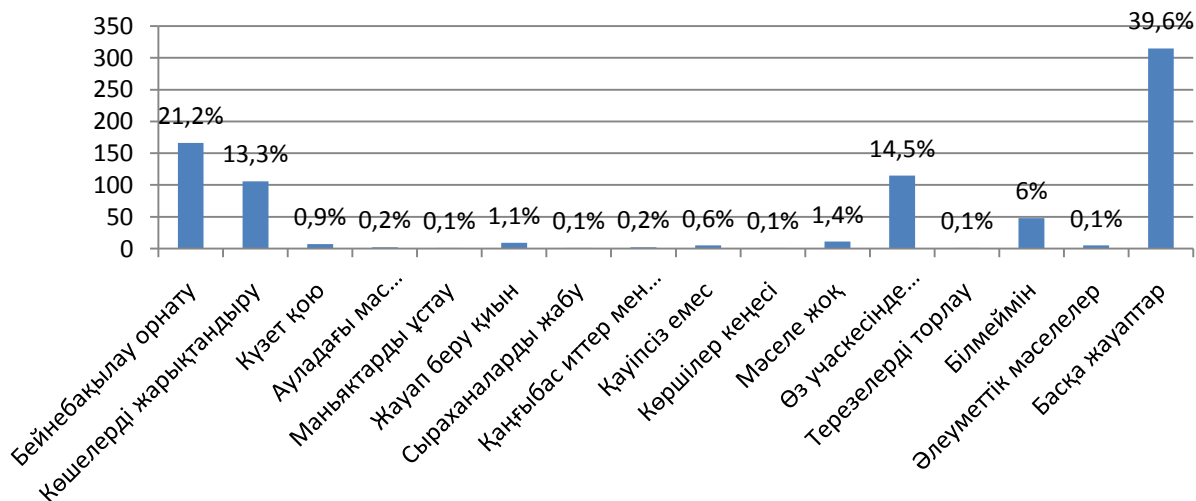
Сіз үйіңіздің, аулаңыздың қауіпсіздік шараларына (камера, бейнебақылау, көшені жарықтандыру және т.б.) қанағаттанасыз ба?

Сіз үйіңіздің, аулаңыздың қауіпсіздік шараларына камера, бейнебақылау, көшені жарықтандыру және т.б. қанағаттанасыз ба?

Сіздің тұратын жеріңіздегі қауіпсіздік проблемасын шешу үшін қандай шаралар қабылдау қажет?

«Сіздің тұратын жеріңіздегі қауіпсіздік проблемасын шешу үшін қандай шаралар қабылдау қажет?» респонденттер басқаша жауап берді, олардың кейбірін атап өтейік:

- 21,2% кіреберістерде, аулаларда, көшелерде, сондай-ақ кіреберістердегі қауіпсіздік үшін бейнекамералар орнату керек деп санайды;
- 13,3% қараңғы көшелерге, жаяу жүргіншілер өткелдеріне жарық орнату, мектептерде балалардың дұрыс тәрбиесін алу, күзет құрылымдарын орналастыру қажет деп санайды (0,9%);

- жалға алынатын пәтерлерді бақылауға алу (0,2%);
- қылмыстарды ашу жүйесін жақсарту (0,1%);
- 1 (0,1%) респонденттер сыра қайнатқыштарды, алкомаркеттерді, көңіл көтеру орындарын жабу керек деп санайды (0,2%);

Құрылған ҚҚВТ тек «Қарағанды ҚҚВТ талдауы» үлгісі түрінде берілген сауалнамалар бойынша ғана емес, сондай-ақ өздерінің жаңа сауалнамалық сұрақтарын (яғни зерттелетін аумақтың тұрғындарынан да, учаскелік полиция

инспекторларынан да сұрау, қажет болған жағдайда басқа қызметтердің, мысалы қылмыстық іздестіру, көші-қон қызметі, патрульдік полиция батальонының қызметкерлерінен сұхбат жүргізу) әзірлеу қажет., кәмелетке толмағандардың істері бойынша және т.б.).

Сауалнама сұрақтарын дайындау кезінде статистикалық мәліметтерге назар аудару керек, жергілікті тұрғындардың менталитетін ескеру қажет. Бастапқы кезеңде рецензенттердің сауалнамасы өте маңызды, өйткені ол ұзақ талдауға әсер етеді. ҚҚВТ қызметкерлеріне, тартылған еріктілерге арналған психологқа, менеджерге, топ әкімшісіне дұрыс нұсқау беру басты рөлге ие, өйткені сауалнамаға қатысқан азаматтардан көптеген пайдалы ақпарат алуға болады. Психологиялық тәсіл маңызды рөл атқарады, сауалнамаға қатысқан азамат еріктіге сеніп, тұратын ауданда қандай проблемалар бар екенін айтады. Қауіпсіздік проблемалары қылмыстық құқық бұзушылықтар мен әлеуметтік проблемалар сияқты әртүрлі болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн.

Сондай-ақ, сауалнамаларды: 1) әлеуметтік желілер; 2) Google Forms; 3) блогерлер; 4) топтың құрылған инстаграмм; 5) сауалнамаларды толтыру үшін әртүрлі ұйымдарға жіберілген хаттар арқылы жүргізуге болады.

Қарағанды ҚҚВТ өткізген барлық іс-шараларды дұрыс өткізу кезінде, мысалы, әртүрлі бөлімшелерден нақты мәліметтер жинау, сауалнама жүргізу, қылмыстық істерді зерделеу, халыққа сауалнама жүргізу және т.б. олар осы ауданның картасындағы (жиі жасалатын белгілі бір

құқық бұзушылықтар) тесілген нүктелерді анықтауға көмектеседі. Әрі қарайғы әрекеттер-қауіпсіздік пен құқық тәртібінің жүйелі мәселелерін шешуге назар аударуға, сондай-ақ мыналарды: 1) қылмыскердің жеке басын зерделеуге мүмкіндік беретін «қылмыс үшбұрышы» бойынша проблемалық нүктелердің деректеріне талдау жүргізу; 2) жәбірленуші (қолсұғушылық нысанасы, жәбірленушінің жеке басы); 3) жасалған орны.

Жоғарыда көрсетілген проблемалық нүктелердің пайда болу себептері зерделенетін «талдау» кезеңінен кейін ҚҚВТ облыс әкімдігі үшін сауатты ұсынымдар дайындауға көшеді (қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін осы проблемаларды шешу мақсатында).

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, біз А.Д.Калайчидидің пікірін қолдаймыз: ... құқық бұзушылықтың алдын алу қылмыстарды ашуға және олардың салдарын жоюға қарағанда әлдеқайда арзан. Полицияның сервистік моделі осыған, яғни құқық бұзушылықтардың алдын алуға және қылмыстың алдын алуға бағытталған, оған тек құқық қорғау органдары ғана емес, қоғам да қатысады ... басты критерий – халықтың сенімі болып қала береді[2].

Қазақстан облыстарында құрылып жатқан «қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде сервистік тәсілдерді енгізу жөніндегі ведомствоаралық топтар» жасалып жатқан қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер санының айтарлықтай қысқаруына оң әсерін тигізуі мүмкін.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Анализ проблем безопасности на территории Центрального сектора города Караганды и предлагаемые рекомендации по их устранению. г. Караганда. 2020 г. стр. 6-7. С. 370.

2. Ресми сайт: https://www.inform.kz/ru/kak-rabotaet-servisnaya-model-kazahstanskoj-policii_a3834797 (Өтініш берген күн: 02.04.2022 ж.).

Автор туралы мәлімет

¹*Длимов Алтынбек Альменұлы* — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, полиция майоры

Длимов Алтынбек Альменович — старший научный сотрудник научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции

Dlimov Altynbek Almenovich — researcher of the research center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev, police maior

ДЕСТРУКТИВТІК АҒЫМНЫҢ ЖЕТЕГІНДЕ ЖҮРГЕН КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Автор бұл мақалада Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының балаларды деструктивті ағымдардан сақтауға байланысты іс-шаралар және туындайтын мәселелер жөнінде өзінің пікірін білдірген.

Түйінді сөздер: деструктивті ағым, лаңкестік әрекеттер, балалардың құқықтарын қорғау, теріс діни ағымдардан балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша дүниежүзілік шаралар, бала және отбасы мәселелері.

ПСИХОЛОГИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ В ВЕДЕНИИ ДЕСТРУКТИВНОГО ТЕЧЕНИЯ

В этой статье автор указал свое объективное мнение по проблемным вопросам деятельности правоохранительной службы Республики Казахстан обеспечения безопасности несовершеннолетних от деструктивных течений.

Ключевые слова: деструктивное течение, террористические действия, защита прав ребенка, всемирные мероприятия обеспечения безопасности детей от религиозных течений, проблемы ребенка и семьи.

PSYCHOLOGY OF MINOR CHILDREN UNDER THE CONTROL OF A DESTRUCTIVE CURRENT

In this article, the author indicated his objective opinion on the problematic issues of the activities of the law enforcement service of the Republic of Kazakhstan to ensure the safety of minors from destructive currents.

Keywords: destructive current, terrorist actions, protection of the rights of the child, worldwide events to ensure the safety of children from religious currents, problems of the child and the family.

Елімізде Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі.

Ата Заңымызда тұлғаны және оның абыройын қорғау жайлы қағида бар. Оның 17-бабында былай жазылған: «Ешкім зорлықты, азапты, басқа да адамның абыройына кір келтіретін қарым-қатынасты немесе жазаны шекпеуі тиіс»[1].

Көптеген шетелдік мемлекеттерде балаларға діни деструктивті әсер етуді болдырмауда құқықтық заңнамалық актілер әрекет етеді.

Қазіргі кезде балаларды діни деструктивті ағымдардан қорғау жөніндегі шаралар жүргізіле бастағандықтан, деструктивті діни ағымдардың барлық түрлері-

нен зардап шеккен жасөспірімдердің мәселесіне қоғам тарапынан көңіл бөлінуде. Оның үстіне, заңнамалық мемлекеттік бағдарламалардың қабылдануымен балаларды діни ағымдар жетегінде кетіп қалмаулары үшін құқық қорғау органдары, соның ішінде, ішкі істер органдары барлық халықаралық құқық қорғау органдарымен кешенді ұйымдас-тырушылық шаралар жүргізуде. Әртүрлі деструктивті діни ағымның зардаптарына ұшыраған балалар мәселесіне айрықша назар аударылуда, он алты жыл бойы бала және отбасы мәселесімен айналысатын өзінің жұмысын басқа ішкі істер қызметімен, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдармен біріге отырып, іске асыруда. Тәжірибе бойынша отбасы мен бала тәрбиесі саласындағы қылмыстардың

негізгі алдын алу шаралары болып табылады.

Қазақстандағы бала тәрбиесін діни экстремизмнен қорғау барлық бағыттар бойынша мемлекеттік деңгейде және ұлттық қауіпсіздікті сақтау заңнамалары бойынша қолға алынған десек, қателеспейтініміз анық. Дегенмен де, ғаламтор дамыған қазіргі заманда баланы ғаламтордан алшақ ұстау мүмкін болмай отыр. Мемлекеттік қауіпсіздік органдары балалар мен жасөспірімдерді діни теріс ағымдардан сақтау үшін алуан түрлі шаралар атқаруда, мысалы: интернет сайттардағы діни теріс ағымдар туралы үгіт-насихаттар туралы бейнероликтерді жою және балаларға қатысты сайттарға бақылауды күшейту, сонымен қатар, экстремистік тыйым салынған ұйымдардың сайттарын бұғақтау[2].

Діни сауаты жоқ, рухани тәрбиеден жұрдай кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерді әлдекімдер алдап-арбау арқылы санасын роботқа айналдырып, өз мақсаттары үшін қолдануда. Тіпті оларды түрлі дәрі-дәрмектермен және психотроптық заттардың көмегімен баурап отырған болуы да мүмкін. Осы туралы жайттар қазіргі таңда бұқаралық ақпарат құралдарының беттерінде кеңінен айтылып жатыр. Сөйтіп арандатушылық оймен келген жастардың негізі мақсаты, негізгі идеясы осы деп, адамзатқа қарсы қылмыстарға, жалпы алатын болсақ, тәуелсіз елімізге айдап салып отыр.

Қазіргі заманда адамзат лаңкестіктің белең алуымен бетпе-бет келіп отыр. Бұл ретте деструктивтік күштерді қаржыландыратындарға шетелдік экстремистік ұйымдармен байланыс жасайтындарға қарсы күрес жүргізу күрделі мәселе болып саналады[3].

Діни экстремизмді насихаттаудың алдын алу, әсіресе ғаламтор мен әлеуметтік желіде оның жолын кесу жұмыстарын жүргізу қажет. Қоғамда, әсіресе діни қарым-қатынас саласындағы радикалды көзқарасқа байланысты кез келген әрекетке мүлде төзбеушілікті қалыптастыру керек. Бас бостандығынан айыру орындарында сотталғандарды

теологиялық тұрғыдан сауаттандыру бойынша олардың қызметтерінің мақсатты жұмысы ұйымдастырылуы тиіс. Қазіргі уақытта кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерді мұндай жолға түсіруге деструктивтік діни ағымдарға психологиялық жаулау мен әлеуметтік топтастыру тәсілдері жеткілікті деп білемін. Сол себептен өзге де елден келген діни ағымдардың жетегінде жүрген өзіміздің қарақөз қандастарымыздың жағдайы қатты алаңдатып, жанымызға батады. Олардың әрекеті туған елге ұлтының достығына, ынтымағына кері әсерін тигізумен бірге салт-санамыз бен әдет-ғұрпымызға қарсы бағытталып, көптеген шаңырақтарды ойран етуде. Осындай қиын-қыстау заманда кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерімізге, оларды тәрбиелеуші ата-аналарына психологиялық қолдау көрсету дағдарыс орталығында деструктивті діни ұйымдардың салдарына ұшыраған адамдар мен түзету, оңалту жұмыстарын жүргізге бағыт алған психологиялық жұмыстар және түрлі діни ағымдардан жапа шеккендерге және олардың жақындарына әлеуметтік психологиялық қолдау көрсету жұмыстарын және оларды реабилитациялық қалыпты өмірге бейімдеу шаралары жүзеге асырылуда.

Мұндай әрекеттерге жол бермеу және алдын алу үшін буыны қатпаған кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерге алдымен дұрыс тәрбие мен білім беру керек және тәуелсіз мемлекетімізге қажетті заңнамаларды қабылдау қажет деп есептеймін.

Соттың күшіне енген қаулысын немесе соттың орнатқан шектеулерінің ережесін бұзған жағдайда әкімшілік қадағалауда тұрған тұлғаға қатысты Қазақстан Республикасының ӘҚБтК-нің 480-бабы бойынша оған учаскелік инспектор тиісті құжаттар жинақтап, оны жауапқа тартуға құжаттарды шешім шығару үшін сот органына жолдайды. Осы жерде атап өтетін мәселе-учаскелік инспектор өзінің қызметтік міндетіне сәйкес әкімшілік қадағалау ережесін бұзған тұлғаға қатысты құжаттарды сот органдарына

жолдаған кезде, судья кейбір жағдайларда әкімшілік құжатпен танысып оқып шығып, құжатты кейін қарай жетіспеушіліктер болуы себепті қайтаруы мүмкін. Сол себепті учаскелік инспектор өз қызметінде сот органы қызметкерлерімен тығыз қызметтік қарым-қатынаста болғаны дұрыс, сонымен қатар, сотқа жолданған әкімшілік құжаттың дұрыс жинақталғанына көзі жетуі керек, яғни құжаттың жан-жақты және толықтай жинақталғанына сенімді болуы тиіс. Ал соттар бас бостандығынан айыру орнынан босатылып келгеннен кейін, үш жыл мерзім өткеннен соң ғана сотталып келген тұлғаға әкімшілік қадағалау орната алады. Оның ішінде егер бұрын сотталған тұлға бірнеше рет қоғамдық тәртіпті бұзып, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасап, ішкі істер органы мен учаскелік полиция инспекторының назарына жаман қоғамға жат қылықтарымен көзге түсетін болса ғана әкімшілік қадағалауға алынады. Егер бұрын сотталып, босатылып келген тұлғаға босатылған уақытынан бастап үш жылдың ішінде оған қатысты әкімшілік қадағалау мерзімінен бұрын немесе уақыты өтуіне байланысты қысқартылған болса, ол тұлғаны осы үш жыл мерзім ішінде Заңда көрсетілген негіздерде қайтадан әкімшілік қадағалауға алуға болады. Осы үш жыл мерзімді өткізіп алып, содан соң барып тұлғаны әкімшілік қадағалауға алу туралы ұсыныс қанағаттандыруға жатпайды. Орнатылған шектеулерге қатысы жоқ құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік қадағалауда тұрған адам Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-нің 480-бабында көрсетілген әкімшілік жауаптарға тартылмайды.

Учаскелік полиция инспекторы әкімшілік қадағалау жүргізу кезінде туындайтын қиындықтарға қарамастан, әкімшілік қадағалауда тұрған тұлғаны күнделікті мекенжайына барып тексеріп, онымен бірге тұрып жатырған туыстарынан оның мінез-құлқы туралы мәліметтер жинақтайды, қадағаланушының мекенжайы бойынша көршілерімен сөйлеседі және қадағаланушымен оның

құқық бұзушылық немесе қылмыс жасамауы үшін профилактикалық бағытта әңгіме жүргізеді.

Осы жерде учаскелік полиция инспекторы қадағаланушының мінез-құлқы туралы мәліметтер жинақтау кезінде оның бірге тұрып жатырған туыстарымен және көршілерімен кездесіп сұхбаттасқан кезде, олардың беріп отырған мәліметтерінің жалған болмауы үшін өзінің қызметтік психологиялық әдіс-тәсілдерін қолданған жөн.

Сонымен қатар, учаскелік полиция инспекторы қадағаланушымен жүздескен кезде, оған әкімшілік қадағалаудың басты мақсаты оны жазалау немесе басқалардан кемсіту емес, қылмыс пен құқық бұзушылық жасаудың алдын алу және қадағаланушыны дұрыс жолға салып, заңды сыйлайтын азамат қатарына қосу екендігін нақтылап түсіндіруі қажет. Егер құқық қоғау қызметкері кез келген бұрын сотталған адамның психикасына және мінез-құлқына теріс жағынан әсер ететін, заңға қайшы іс-әрекеттер жасайтын болса, онда ондай адамның дұрыс жолға түсуі мүмкін болмайды. Учаскелік полиция инспекторы қадағаланушының мекенжайы бойынша онымен бірге тұрып жатырған тұрғындармен және көршілерімен жақсы тығыз қарым-қатынаста болуы керек.

Әкімшілік қадағалауда тұрған тұлға учаскелік инспектордың жүргізген профилактикалық қадағалау шараларынан еш нәтиже шығармай, әрдайым қоғамдық тәртіпті өрескел бұзып, Ішкі істер органының назарына жаман қоғамға жат қылықтарымен көзге түсетін болса, осы жағдайда учаскелік полиция инспекторы өз тарапынан шұғыл әкімшілік іс-әрекет шараларын жүргізіп, оны тез арада заңды жауапкершілікке тартуы керек. Өйткені тәжірибе жүзінде атап көрсетілген жағдайлардың алдын алмауы салдарының нәтижесінде қайғылы жағдайлар орын алып жатады[4].

Айтылатын тағы бір жайт, отбасындағы дұрыс емес діни теріс тәрбие беру барлық әлеуметтік топтармен

ұлысқа, әртүрлі жас деңгейіне, қала мен ауылға бірдей дәрежеде қатысты.

Соның арқасында елімізде діни ахуал бірқалыпты түрде деп айтуға толықтай болады. Себебі, өзге діни жат ағымдар жетегіне ерген қаракөз қандастарымыз да, кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдер де аз емес. Өйткені, деструктивтік діни ағымдар уақыт өткен сайын көбеюде. «Деструктивтік діни ағымдар» деп кез келген радикалды фанатизмге негізделген, елімізге таныс емес діни ағымдарды айтамыз. Яғни, біздің қоғамның сеніміне кіріп, алдап-арбайтын діни ағымдар. Бұлар ислам атын жамылып, дінімізге нұсқан келтіріп қатігездікке қылмысқа және лаңкестік әреттерге барып, оны жиғат сезімін пайдалану мақсатында бүркемелеп жан түршігерлік жағдайларға әкеліп соқтырады. Соның салдарынан кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдердің психологиясы күнделікті көзбен көріп, құлақпен естіп отырған соң күрт өзгереді. Жат ағымдағылар өздерінен басқаның бәрін кәпір, дінсіз деп танып, аяусыздық танытады. Негізі, ислам – рақымдылық, бейбітшілік пен қауіпсіздік діні. Ислам дінінде «экстремизм» немесе «терроризм» деген ұғымдар жоқ екеніне сенеміз мол. Мұндай мәселенің туындайтын себебі, біріншіден, діни сауаттылығымыздың жоқтығы, екіншіден, әлеуметтік жағдайдың және рухани тәрбиенің жеткіліксіздігі болып табылады. Себебі, деструктивтік діни ағымдардың өз жетегінде нақты отбасылары жоқ, тұрмыстық тапшылыққа ұшыраған немесе өмірден қиындық көріп түңілген адамдар кетіп жатады. Олардың өздері бұл жағдайға қалай тап болғанын білмей де қалады. Алғашында олар ақша беріп арбайды.

Дүние мен ақшаға қызықтырып, уәдені үйіп-төгіп өздерінше сеніміне кіреді.

Мұндай жағдайлар бүгінгі таңда Қазақстандық отбасыларды, соның ішінде, кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерді шырмап жатыр.

Ата-аналар аузынан сүті кетпеген, оң мен солын ажыратып үлгермеген балаларын жетелеп апарып, өздері сондай ұйымдардың құрбанына айналуға.

Мақала тақырыбының өзекті екендігін назарға ала отырып, әлем елдерінде орын алып жатырған экстремизмнің және деструктивтік теріс ағымдардың салдарынан өздерінің әрекеттеріне құқықтық есеп бере алмайтын кәмелеттік жасқа толмаған балалардың зардап шегу жағдайлары қазіргі уақытта көбейіп бара жатырғаны баршамамызға мәлім.

Балалар мен жасөспірімдерді теріс діни ағымдардан қорғау үшін олардың ата-аналарымен және заңды өкілдерімен алдын алу шаралары туралы түсіндірме жұмыстарын көбірек жүргізе отырып, барлық жағдайларда құқық қорғау органдарымен және жергілікті атқарушы билік органдарымен, соның ішінде, орта және жоғары білім беру ұйымдарымен тығыз қарым-қатынаста кешенді шараларды өткізу туралы бағдарламалар қабылдауды ұсынамын.

Сонымен қатар, балалардың ғаламтор желісіне кіріп, теріс діни ағымдар туралы ақпараттар алуларына, ең алдымен, ата-аналары және олардың заңды өкілдері қатаң бақылау жасаулары керек екендігін естен шағармаған жөн.

Мақаланы қорытындылай келе, біздер еліміздегі діни тұрақтылықты сақтау үшін ертеңгі болашағымыз балалар мен жасөспірімдерді отансүйгіштікке, заңды құрметтеуге, ата дәстүрімізді, дінімізді және ана тілімізді сыйлауға үйретуге баршамамыз қоғам болып ат салысқанда ғана қол жеткізетініміз анық.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30.08.1995 ж. (10.03.2017 жылғы енгізілген өзгерістер мен толықтырулар).

---

2. Елбасының 2015 жылғы 20 мамырдағы Үздік отыздыққа апарар Ұлт Жоспары «100 нақты қадам» //Егемен Қазақстан газеті №92.

3. Қазақстан Республикасының 23.04.2014ж. №199–IV «ПО туралы» Заңы (01.01.2017 жылғы енгізілген өзгерістер мен толықтырулар).

4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V Қазақстан Республикасының Заңымен қабылданды (01.01.2017 жылғы енгізілген өзгерістер мен толықтырулар).

Автор туралы мәлімет:

¹Уайсов Берік Жұмасейітұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің аға оқытушы-әдіскері, полиция майоры

Уайсов Берік Жұмасейітович – старший преподаватель-методист факультета повышения квалификации и переподготовки кадров Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции

Uaisov Berik Zhumaseitovich – senior lecturer-methodologist of the faculty of advanced training and retraining of personnel of the Aktobe law institute named after M.Bukenbayev of the ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, police major

ДЕТЕРМИНАНТЫ РЕЦИДИВНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ ЛИЦ, СОСТОЯЩИХ ПОД АДМИНИСТРАТИВНЫМ НАДЗОРОМ ОВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЕЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

Одной из приоритетных задач административной деятельности ОВД Республики Казахстан является предупреждение правонарушений. При этом особое внимание уделяется профилактике рецидивной преступности лицами, состоящими под административным надзором ОВД и лицами, формально подпадающими под действие Закона Республики Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы». В данной статье рассматриваются причины и условия, способствующие совершению правонарушений поднадзорными лицами, определение мер превентивного характера по недопущению их совершения.

Ключевые слова: административный надзор; профилактика; правонарушение; лица, освобожденные из мест лишения свободы; профилактический учет.

ПО ӘКІМШІЛІК ҚАДАҒАЛАУЫНДА ТҮРҒАН АДАМДАРДЫҢ ҚАЙТАЛАНАТЫН ҚЫЛМЫСЫНЫҢ ДЕТЕРМИНАНТТАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қазақстан Республикасы ПО әкімшілік қызметінің басым міндеттерінің бірі құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады. Бұл ретте ПО-ның әкімшілік қадағалауында тұрған адамдардың және «бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының қолданысына ресми түрде жататын адамдардың рецидивтік қылмыстың алдын алуға ерекше назар аудара отырып. Бұл мақалада қадағалаудағы адамдардың құқық бұзушылықтар жасауына ықпал ететін себептер мен жағдайлар, олардың жасалуына жол бермеудің алдын алу сипатындағы шараларды айқындау қарастырылады.

Түйінді сөздер: әкімшілік қадағалау; алдын алу; құқық бұзушылық; бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдар; профилактикалық есепке алу.

DETERMINANTS OF RECIDIVISM OF PERSONS UNDER THE ADMINISTRATIVE SUPERVISION OF THE DEPARTMENT OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND ITS PREVENTION

One of the priority tasks of the administrative activity of the Department of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan is the prevention of offenses. At the same time, special attention is paid to the prevention of recidivism by persons under the administrative supervision of the Department of Internal Affairs and persons formally subject to the Law of the Republic of Kazakhstan "On Administrative Supervision of persons released from prison". This article discusses the causes and conditions that contribute to the commission of offenses by supervised persons, the definition of preventive measures to prevent their commission.

Keywords: administrative supervision; prevention; offense; persons released from prison; preventive accounting.

Концепция правовой политики минимизации вовлечения граждан в
Республики Казахстан закрепляет сферу уголовной юстиции, экономии мер
положение о том, что «в целях уголовной репрессии необходимо создать

условия для более широкого применения уголовно-правовых мер, не связанных с изоляцией от общества. При этом в законодательстве и судебной практике следует выработать подходы, при которых выбор вида и меры уголовно-правового воздействия основывался бы, прежде всего, на учете данных о наиболее вероятной ее эффективности в отношении конкретной личности». Далее в Концепции указано: «Необходимы системные меры, направленные на обеспечение целенаправленной государственной политики в сфере ресоциализации граждан, освободившихся из мест лишения свободы, как полноправных членов общества [1].

Сегодня в Республике Казахстан достигнуто устойчивое снижение преступности, повышается рейтинг безопасности общества среди государств мира [2], тем не менее такая проблема как совершение преступлений имеет место быть. Особую обеспокоенность вызывает совершение преступлений лицами ранее судимыми. При этом обобщенные данные говорят о том, что в 85% случаев они допускаются в течение первых трех лет после освобождения - явное свидетельство наличия серьезных проблем профилактики [3, с.56].

В резолюции VI Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями говорится, что предупреждение преступности должно быть направлено на устранение причин и условий, ее порождающих и коренящихся в социальном неравенстве, низком уровне жизни, безработице [4]. Данное положение закреплено и в других международных документах. Так, в Каракасской Декларации, принятой на пятом Конгрессе ООН по предотвращению преступности и обращению с правонарушителями, отмечается, что «предупреждение преступности следует рассматривать в контексте экономического развития, политических систем, социальных и культурных ценностей и социальных преобразований» [5].

Мерой социального контроля, исторически доказавшей свою эффектив-

ность в предупреждении рецидивной преступности, является административный надзор за лицами, освобожденными из мест лишения свободы. В Республике Казахстан в целях снижения уровня рецидива преступности, активизации процесса адаптации и социализации бывших заключенных 15 июля 1996 года был принят Закон «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» [6].

Сложившаяся за 2019 год и первый квартал 2020 года статистика количества повторно совершенных преступлений лицами в первый год после освобождения из мест лишения свободы свидетельствует о 225 фактах правонарушений, из них: лицами, состоящими под административным надзором ОВД – 89; формально подпадающих под действие Закона Республики Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» – 136 [7].

«...90% из них безработные мужчины в возрасте 39-49 лет, зачастую пьющие, употребляющие наркотики. Жертвами их преступлений стали в основном женщины, старики и дети» [2]. По данным МВД, основной причиной совершения повторных правонарушений является социальная не обустроенность осужденных граждан [8].

Вопрос о причинах и условиях преступности всегда широко дискутировался. Можно говорить, что рецидивная преступность наиболее концентрированно выражает негативные процессы, которые происходят в преступности [9].

Традиционно специфические причины рецидивной преступности связывают с негативными воздействиями и их интенсивностью в некоторых видах микросреды; ошибками при назначении и исполнении наказания; недостаточными мерами по трудоустройству, воспитательного воздействия и контроля за поведением лиц, освобожденных из мест лишения свободы; совокупностью неблагоприятных материальных и психологических факторов, с которыми сталкивается лицо, отбывая в течение

длительного времени наказание в местах лишения свободы и тому подобное [10].

Существование рецидивной преступности, по нашему мнению, обусловлено группами факторов. Во-первых, это причины, связанные с первым осуждением, первым совершением преступления, общие и для первичных, и для повторных преступлений: социально-экономические обстоятельства в стране, особенности семейного воспитания, влияние ближайшего окружения, средств массовой информации, социально-психологические предпосылки становления личности (возраст, пол, темперамент, образование, психические болезни и т.д.), конкретные жизненные ситуации - все это формирует личность с ее системой установок и особенностями характера. Взаимосвязь этих факторов выступает непосредственной причиной любого умышленного преступления, в том числе и рецидивных преступлений.

Во-вторых, причины, связанные с негативными явлениями в процессе отбывания наказания в виде лишения свободы. Деятельность исправительных колоний направлена, в первую очередь, на исправление осужденных, искоренение в них негативных взглядов и привычек. В то же время не всегда удается избежать нежелательного воздействия на осужденного со стороны его окружения, которое может только усилить моральную деформацию личности, отдалить достижения цели исправления. Закреплению, а иногда и развитию, негативных проявлений осужденного в местах лишения свободы способствуют те лица, которые после применения к ним наказания не отказались от преступных намерений. Негативно влияют на осужденных и те лица, которые совершают преступления в местах лишения свободы или собираются продолжить свою преступную деятельность после освобождения от наказания, а также злостные нарушители режима.

Следует учитывать также существование неофициальных правил криминальной субкультуры, которая

противостоит режиму. Таким образом, изолированность человека от нормального общества приводит к криминогенных последствий, в частности к рецидиву преступлений. Недаром сложилось мнение, что «тюрьма - школа преступности», «наши тюрьмы является главным источником эпидемии преступности», «рецидив имеет преимущественно пенитенциарную природу», «чем раньше человек совершает преступление, за которое ее помещают в места лишения свободы, тем вероятнее, что она вновь совершит преступление» и другие.

Третья группа детерминант рецидивной преступности зависит от предыдущих групп причин и условий и непосредственно вытекает из сложной для решения проблемы социальной адаптации освобожденных из мест лишения свободы, решение вопросов их трудоустройства, быта, реабилитации, контроля, помощи.

Главная цель социальной адаптации - ресоциализация личности. В ресоциализацией понимают процесс исправления осужденных, формирование у них законопослушного поведения, стимулирование человека на выработку таких жизненных установок, соответствующих социальным нормам [11].

Этот процесс, как уже было показано, при исполнении наказания еще имеет много отрицательных черт и последствий.

Существенные недостатки характеризуют его и после освобождения осужденного из мест лишения свободы. Особенно остро вопрос трудоустройства ввиду, как правило, низкой квалификации таких лиц, они не представляют интереса для производства, обязать администрацию принять их на работу невозможно, кроме того обязательный труд не является конституционной обязанностью, поэтому более привлекательным для них с учетом морально-правовой деформации является поиск «легких» заработков, лежащих вне правового способа.

Отсутствие достаточной помощи со стороны государства, разрушение семей-

ных отношений, хронические болезни, часто - потеря места жительства и другие проблемы являются детерминантами рецидивной преступности.

Повторному совершению преступлений способствуют недостатки, связанные с системой контроля за поведением тех, кто отбыл наказание, со стороны органов внутренних дел, осуществляющих административный надзор. Не исключено, что большая загруженность сотрудников органов внутренних дел, особенно участковых инспекторов полиции, работа с опасным контингентом, отсутствие надлежащей помощи со стороны местных органов власти и другие недостатки влияют на качество и результативность административного контроля и надзора и ведут к повторной преступности. Наряду с этим имеет место недостаточная работа и других субъектов предупреждения рецидивной преступности, в частности, инспекторов департамента уголовно-исполнительной системы.

Действительность складывается таким образом, что не каждый правонарушитель привлекается к административной ответственности. Это объясняется рядом причин: несообщение самим потерпевшим ввиду различных обстоятельств (страх, неверие на справедливое разрешение дела, стыд и т.д.), истечение срока давности, не достижение возраста и другие.

Считаем существенным пробелом законодательства отсутствие прямого и четкого толкования как в законе, так и подзаконных нормативных правовых актах понятия такой категории лиц как «формально подпадающие под действие Закона Республика Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы». Таким образом, на сегодняшний день участковый инспектор полиции сам должен определять кто из числа освободившихся из мест лишения свободы подлежит постановке на профилактический учет и в отношении кого должна применяться такая мера как административный надзор. На практике указанное положение может привести к

расширенному толкованию норм закона, препятствовать своевременному выявлению признаков, служащими основанием для постановки лица на учет и проведения с ним профилактической работы. В данном случае говорить о своевременной профилактической работе со стороны участкового инспектора говорить не приходится.

Далее следует отметить, что, в соответствии с Правилами учета лиц, состоящих под административным надзором, сотрудник органов внутренних дел, осуществляющий административный надзор должен посещать в любое время суток жилище поднадзорного с целью наблюдения за его поведением и соблюдением им установленных ограничений [12]. При этом не допускается производство осмотра, обыска иначе как в случаях и в порядке, установленных законодательством. Однако ни один правовой акт, регламентирующий данную деятельность участковых инспекторов, не содержит положения о наделении сотрудника полиции правом входить в жилое помещение без воли проживающих в них лиц в рамках осуществления им индивидуально – профилактической работы в отношении подучетного. Таким образом, при возникновении спорной ситуации по вопросу проникновения в жилое помещение действия участкового инспектора будут признаны противоправными и превышающими должностные полномочия.

Несовершенством законодательства, способствующим совершению рецидивной преступности, является отсутствие законодательно закрепленной обязанности у лица, отбывшего наказание, явиться в ОВД для постановки на учет в день своего приезда. Такая обязанность отсутствует как у лиц, в отношении которых установлен административный надзор, так и формально подпадающих под действие Закона Республики Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы». Косвенно данный вопрос

регламентируется п.7 и п.12 Правил учета лиц, состоящих под административным надзором: «по прибытию к избранному месту жительства поднадзорного, участковый инспектор предупреждает его о соблюдении правил регистрации по месту жительства и контролирует соблюдение им установленных судом ограничений», «по прибытию к избранному месту жительства лица, подпадающего по признакам судимостей под действие Закона, участковый инспектор, на административный участок которого прибыло такое лицо, беседует с освобожденным, сверяет достоверность данных поступившей из мест лишения свободы...» однако и в них не прописаны точные сроки осуществления такой деятельности участковым инспектором» [12].

Указанные «размытости» норм законодательства способствуют отсутствию единообразной практики и создают риск совершения новых правонарушений поднадзорными лицами. На наш взгляд, для устранения указанных пробелов необходимо на законодательном уровне установить обязанность поднадзорного лица и лица, формально подпадающего под действие Закона Республики Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы», являться в ОВД по избранному месту жительства для постановки на учет в день прибытия.

Далее, как проблема обеспечения профилактики рецидивной преступности нами усматривается такая обязанность поднадзорного как уведомление сотрудников органа внутренних дел, осуществляющих административный надзор, о перемене места работы и жительства, а также о выезде за пределы района (города) по служебным и личным делам в течение суток [6] (в случае, когда такое ограничение как выезд за пределы района (города) без разрешения органов внутренних дел, осуществляющих надзор, судом установлено не было). В данном случае особую обеспокоенность

вызывает факт уведомления о выезде за пределы района (города) после фактического покидания постоянного места жительства, при этом поднадзорному для уведомления предоставляются сутки. Данное положение не исключает вероятность использование этого времени для совершения правонарушения. Для устранения данного недостатка необходимо обязать поднадзорных уведомлять участкового инспектора полиции о намерении покинуть населенный пункт заблаговременно либо, при непосредственно перед отбытием с указанием места и сроков пребывания.

Анализ законодательства по вопросу о выезде поднадзорного с места постоянного жительства за пределы района (города) свидетельствует об отсутствии сроков временного пребывания на новом месте. Таким образом, он может отсутствовать по месту постоянного жительства от нескольких часов до неопределенного времени, исчисляемого месяцами. На практике может сложиться ситуация, когда в целях осуществления полной и достаточной профилактической работы с поднадзорным возникнет необходимость установления дополнительных запретов в его поведении. В соответствии с действующими нормами права данные ограничения устанавливаются исключительно в судебном порядке, то есть требуется вынесение нового судебного постановления. Однако в настоящее время данный вопрос в законодательстве не предусмотрен, что также может повлечь совершение новых правонарушений.

п. 18 Правил учета лиц, состоящих под административным надзором содержит нормы, согласно которым административный надзор в отношении лиц, отбывшими наказание за тяжкие и (или) особо тяжкие преступления или судимыми два и более раза к лишению свободы за умышленные преступления, если они после отбывания наказания, несмотря на предупреждения органов внутренних дел, систематически

нарушают общественный порядок, права и законные интересы человека и гражданина, совершают иные правонарушения устанавливается в случаях, когда указанные лица не менее двух раз в течение года подвергались административным взысканиям либо привлекались к уголовным проступкам [12]. По смыслу содержания видим, что совершение лицом одного административного правонарушения и одного уголовного проступка не достаточно для установления административного надзора, что на наш взгляд, является существенным недостатком в вопросе профилактики рецидивной преступности, поскольку степень общественной опасности преступления выше. Необходимо изложить данный пункт в следующей редакции: «...в течение года подвергались административным взысканиям и (или) привлекались к уголовной ответственности за совершение уголовных проступков».

п. 20 Правил учета лиц, состоящих под административным надзором гласит: «В случае, если лицо, подпадающее по признакам судимостей под действие Закона, дважды в течение года нарушило общественный порядок, права других граждан или совершило иные правонарушения, за которые было подвергнуто мерам административного взыскания и продолжает вести противоправный образ жизни, участковый инспектор докладывает рапортом начальнику органа внутренних дел (лицу, исполняющего его обязанности) о целесообразности установления за ним административного надзора» [12]. Здесь не учтен факт совершения лицом уголовного правонарушения, когда дело прекращено по не реабилитирующим основаниям. Возникает ситуация, когда фактическое совершение «формальником» уголовного правонарушения считается недостаточным для установления административного надзора, соответственно в отношении лица не усиливается профилактическая работа и это служит основанием

совершения им правонарушений в последующем.

Далее, учитывая непосредственную связь административного надзора с институтами уголовно-исполнительного права полагаем необходимо привести в соответствие положение п.32 Правил учета лиц, состоящих под административным надзором и положения ч.9 ст.172 Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан, которые по-разному регламентируют один и тот же вопрос. Если в правилах указано, что «регистрация явок поднадзорных осуществляется согласно установленным ограничениям и используется для контроля за его проживанием по избранному месту жительства, а также в целях проведения бесед профилактического характера. Часы явок устанавливаются с таким расчетом, чтобы это не повлияло на работу и учебу поднадзорных. Беседы с поднадзорным проводятся один раз в квартал и оформляются справкой» [12], то УИК РК гласит, что «лицо, в отношении которого судом установлен административный надзор, обязано не реже одного раза в месяц являться в органы внутренних дел для регистрации, отчета и участия в проведении с ним профилактической беседы, а также в службу пробации для отчета о получаемой им социально-правовой помощи» [13].

Перечисленные группы детерминант, безусловно, создают условия рецидивной преступности, но они не исключают субъективного фактора - человека. Становление рецидивистов на преступный путь зависит от них самих. Не следует делать из рецидивистов только жертв социальных обстоятельств или упущений в законодательстве и деятельности соответствующих государственных органов и общественных организаций.

Личность преступника рецидивиста характеризуют признаки, что, в свою очередь, присущи и обычному преступнику. Вместе с тем характеристики личности рецидивиста существенно отличаются от характеристик личности

«первичного» преступника, то есть лица, совершившего преступление впервые. Эти особенности необходимо учитывать правоохранительным органам при разработке и осуществлении мероприятий, направленных на предупреждение рецидива преступлений.

Следует отметить, что психоэмоциональное состояние рецидивиста проявляется при рассмотрении его морально-психологических признаков. Важное значение для оценки личности рецидивиста имеет анализ уровня его мировоззрения.

Основа предупреждения преступности в целом и рецидива преступлений в частности заключается в росте благосостояния населения, материального обеспечения и культурного уровня граждан, осуществления мер правового, организационного, педагогического и иного характера, направленных на недопущение возврата на преступный путь тех, кто уже подвергался наказанию, предупреждения и постепенное искоренение повторных преступлений. Это влияние осуществляется путем применения различных по содержанию мероприятий на общегражданском, криминологическом и индивидуальном уровнях.

Необходимо помнить о том, что желаемые последствия наказания, для

достижения которых оно применялось, мы должны получить в условиях изоляции лица, ослабление или расторжения у него прежних социальных связей. Недостаточная эффективность наказания нередко является следствием принятия должностными лицами неоптимальных решений, особенно по проблемным вопросам, которые могут негативно отражаться на сознании осужденных. Для успешной реализации цели наказания не только в законодательстве, но и в судебной практике, должно обеспечиваться разумное соотношение видов наказаний, их минимального и максимального срока, содержания в них элементов казни и исправления.

Следовательно, деятельность исправительных колоний, участковых инспекторов полиции и инспекторов службы пробации должна быть направлена, в первую очередь, на достижение цели исправления и ресоциализации осужденных, искоренение у осужденных негативных взглядов и привычек. В свою очередь, это требует от персонала учреждений исполнения наказаний и инспекторов полиции высокого уровня профессионализма, настойчивости и толерантности.

Список использованных источников:

1. Указ Президента Республики Казахстан «О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года» от 24 августа 2009 года № 858. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://online.zakon.kz/document/docid3046> (дата обращения 07.05.2020 г.)

2. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://www.zakon.kz/4997722-aytraevu-bespokoit-chislo-prestupleniy.html> (дата обращения 07.05.2020 г.)

3. Фильченко А.П. Административный надзор за лицами, освобожденными из мест лишения свободы: правовая природа и перспективы законодательного регулирования // Административное право и процесс. 2012. № 2. С. 54 - 57. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://cyberleninka.ru/article/n/realizatsiya-organami-vnutrennih-del-instituta-administrativnogo-nadzora-za-litsami-osvobozhdennymi-iz-mest-lisheniya-svobody> (дата обращения 07.05.2020 г.)

4. «Декларация принципов и программа действий программы Организации Объединённых Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия» приняты резолюцией 46/152 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1991 года.

Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://www.un.org/ru/documents/> (дата обращения 07.05.2020 г.)

5. Доклад пятого Конгресса ООН по предотвращению преступности и обращению с правонарушителями. Сборник стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Нью-Йорк, 2016 г. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/R_ebook.pdf (дата обращения 07.05.2020 г.)

6. Закон Республика Казахстан «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» от 15 июля 1996 года № 28-І. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://online.zakon.kz/document> (дата обращения 03.05.2020 г.)

7. Официальный сайт Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. Режим доступа: <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus> (дата обращения 03.05.2020 г.)

8. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://informburo.kz/novosti/namereniya-mvd-postavit-osuzhdyonnyh-otbyvshih-nakazanie-na-profune-podderzhivayut-v-administracii-prezidenta> (дата обращения 06.05.2020 г.)

9. Криминология: Учебник / Под общ. ред. А.И. Долговой. - М.: НОРМА - ИНФРА-М, 1999.-С.739. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <http://znanium.com/spec/> (дата обращения 03.05.2020 г.)

10. Гришанин П.Ф. Социально-правовые проблемы борьбы с рецидивной преступностью. М., 1987. С.20. Электронный ресурс.

11. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <http://science-pedagogy.ru/ru/article/viewid=2104> (дата обращения 06.05.2020 г.)

12. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 11 февраля 2005 года № 97 «Об утверждении Правил учета лиц, состоящих под административным надзором». Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V050003505> (дата обращения 06.05.2020 г.)

13. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 05 июля 2014 года №234-V. Электронный ресурс. Режим доступа: свободный: <https://online.zakon.kz/doc> (дата обращения 07.05.2020 г.)

Сведения об авторе

¹**Хасанова Виктория Валентиновна** – доцент кафедры административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, майор полиции

Хасанова Виктория Валентиновна — Қазақста Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ІІО әкімшілік қызмет кафедрасының доценті, полиция майоры

Khasanova Victoria Valentinovna – Associate Professor of the Department of Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major

-
- Қылмыстық құқық, криминология
  - Уголовное право, криминология
  - Criminal law, criminology

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ЖЕРТВЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Данная статья посвящена виктимологической характеристике личности жертвы преступления против несовершеннолетних. По данной проблеме изложены взгляды различных ученых. В этой статье рассматривается, какая именно категория несовершеннолетних наиболее виктимна и подвержена преступному воздействию. Данное исследование может дать исчерпывающий материал для организации и проведения соответствующей профилактической работы

Ключевые слова: преступление, несовершеннолетний, право, семья, общество, наказание, жертва, личность, уголовное право, криминология, виктимология, профилактика.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАР ҚҰРБАНЫ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ВИКТИМОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Бұл мақала кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыс құрбанының жеке басының Виктимологиялық сипаттамасына арналған. Бұл мәселе бойынша әртүрлі ғалымдардың көзқарастары көрсетілген. Бұл мақалада кәмелетке толмағандардың қай категориясы ең құрбан болып табылатыны және қылмыстық әсерге ұшырайтыны қарастырылады. Бұл зерттеу тиісті профилактикалық жұмысты ұйымдастыру және жүргізу үшін толық материал бере алады

Түйінді сөздер: қылмыс, кәмелетке толмаған, құқық, отбасы, қоғам, жаза, жәбірленуші, жеке тұлға, қылмыстық құқық, криминология, виктимология, алдын алу.

VICTIMOLOGICAL PERSONALITY CHARACTERISTICS VICTIMS OF CRIMES AGAINST MINORS

This article is devoted to the victimological characteristics of the personality of the victim of a crime against minors. The views of various scientists on this issue are presented. This article examines which category of minors is the most victimized and exposed to criminal influence. This study can provide comprehensive material for the organization and conduct of appropriate preventive work

Keywords: crime, minor, law, family, society, punishment, victim, personality, criminal law, criminology, victimology, prevention.

Изучение личности преступника относится к числу центральных проблем криминологии. «Ни один криминолог, к какой бы научной школе он ни принадлежал, не может отойти от проблем, связанных с личностью преступника. Они возникают при теоретическом анализе преступности, ее причин, а также при научной разработке и обосновании организации борьбы с

этим явлением и мер по его предупреждению»[1].

Проблемой изучения личности несовершеннолетних и как преступников и как потерпевших занимается целый ряд наук: социология, криминология, уголовное право, уголовный процесс, административное право и др. В отличие от изучения преступности несовершеннолетних, недостаточное внимание уделяется проблеме защиты самих несовершенно-

летних от посягательств на их жизнь, здоровье и нормальное развитие. Следует отметить, что в юридической литературе указывается, что «виктимология правонарушений несовершеннолетних столь же важна, как и его криминология. Ряд психологических особенностей возраста несовершеннолетних в одинаковой мере может способствовать становлению и преступника и жертвы некоторых видов преступлений»[5]. В последние годы появились работы [1], посвященные данной проблематике, имеющие значение для профилактики преступлений против несовершеннолетних и тем самым снижающие уровень преступности несовершеннолетних.

Исследованиями установлено, что удельный вес несовершеннолетних потерпевших (34%) превышает удельный вес несовершеннолетних преступников (25%).

К признакам социально-демографической характеристики личности потерпевшего в первую очередь относят пол и возраст. Данные характеристики зависят от вида преступлений. Например, по данным исследования, повышенной виктимностью при вовлечении в совершение преступления, в совершение антиобщественных действий и склонении к потреблению наркотических средств обладают несовершеннолетние в возрасте 14–17 лет, так как они очень легко расширяют круг общения, стремятся к демонстрации взрослости, самостоятельности, независимости от взрослых и охотно идут на контакты с теми, кто признает и поддерживает в них эту самостоятельность. Но несовершеннолетние нередко оказываются неготовыми к встрече с нравственно испорченными людьми, которые легко подчиняют их себе.

Обращает на себя внимание повышенная виктимность несовершеннолетних, связанная с таким его социальным положением по отношению к виновному лицу, как родственные отношения и совместное проживание. Так, 26% несовершеннолетних были

вовлечены в совершение преступления родственниками либо лицами, проживающими с ними (в основном – отчимом). Деятельность взрослых организаторов и подстрекателей направлена против правильного нравственного формирования личности подрастающего человека. Именно они обучают подростков наиболее простым и легким способам совершения преступлений, препятствуют их исправлению и перевоспитанию. Порой часто со взрослыми несовершеннолетние совершают такие тяжкие преступления, которые они в одиночку не могли совершить. Ими совершаются корыстные, насильственно-корыстные и агрессивнорасильственные преступления, которые могут быть отнесены к категории тяжких и особо тяжких.

На основе исследования Д.М. Галушко [1] выявлена структура виктимизации несовершеннолетних и установлено, что наибольший удельный вес (50%) составляют потерпевшие от преступлений против половой неприкосновенности, 26% – потерпевшие от преступлений против жизни и здоровья, 16% – против семьи и несовершеннолетних, 4,5% – против собственности и 3,5% – против общественной безопасности. Таким образом, подавляющее большинство преступлений составляют насильственные преступления.

Корыстные преступления носят наиболее распространенный характер и по данным нашего исследования составляют 70% от общей массы преступлений, совершенных несовершеннолетними в результате подстрекательской деятельности взрослых преступников. В данном случае способ посягательства носит усложненный характер – насильственный и с использованием несовершеннолетнего в качестве орудия посягательства. Агрессивно-насильственные посягают на здоровье граждан, их честь, достоинство, свободу, а также на общественный порядок. Нередко такие преступления одновременно посягают на личность и общественный порядок.

Поскольку подростки обладают различными индивидуально-возрастными и психическими особенностями, а их личность формируется в различной социальной среде, вовлечение их в преступную деятельность осуществляется различными способами. Выделяют способы психического, физического и психофизического (смешанного) воздействия.

В совершении корыстных преступлений большинство несовершеннолетних вовлекаются путем психического и психофизического воздействия с отведением им роли соисполнителя или пособника при организационной роли взрослых подстрекателей. В совершении корыстно-насильственных преступлений (33%) несовершеннолетние были вовлечены главным образом путем применения психического и психофизического воздействия. Причем, примерно 25% преступлений несовершеннолетние совершили без непосредственного участия подстрекателей и около 75% в соисполнительстве с ними. При агрессивно-насильственных преступлениях наблюдается аналогичная картина с той лишь разницей, что подавляющее большинство преступлений совершено в результате подстрекательства и привлечения несовершеннолетних к преступлению в качестве соучастников. По данным КППСиСУП РК статистика за 2021 год возросло количество совершенных несовершеннолетними преступлений против здоровья – на 300%, против жизни – на 200% по сравнению с 2018 годом, половина из которых совершена совместно со взрослыми подстрекателями и соисполнителями.

Следует отметить виктимность девочек к такому преступлению, как вовлечение несовершеннолетних к совершению преступления. Анализ статистики показал, что в 67% семей осужденных несовершеннолетних женского пола имелись лица, имеющие судимость. Из них в 19% случаев в семье были судимы два и более ее члена. Чаще всего имеют судимость отец и брат или

отец и мать. Из них 56% из числа опрошенных воспитанниц имели неполные семьи. Для семей несовершеннолетних женского пола, отбывающих наказание в ВК, характерно то, что обстановка в них более неблагоприятна, чем в таких же семьях у юноши. Как правило, для девушек влияние семьи на их поведение более ощутимо по сравнению с несовершеннолетними мужского пола. Последние столь не привязаны к семье и не сильно эмоционально реагируют на конфликтные ситуации в ней [3]. «Постоянное общение с криминально настроенными членами семьи также отражается на направленности преступных посягательств подростков. Например, 41,7% девушек, в семьях которых имелись ранее судимые родители, были привлечены к уголовной ответственности за совершение аналогичного преступления. Причем 80% из них последовали преступному примеру своей матери»[2].

Одним из основополагающих факторов, способствующих созданию условий вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность, является социальный фактор.

По статистическим данным около половины подростков проживает в сельской местности, где большинство жителей не перешагивают порога бедности. Упадочное состояние сельского хозяйства, отсутствие квалифицированной работы провоцируют распространение пьянства и алкоголизма, способствуют деградации сельских жителей.

Значительное число несовершеннолетних проживает и в городах. Однако следует отметить, что речь идет не о больших индустриальных центрах, а городах с численностью населения до 50 тыс. жителей, в которых уровень жизни значительно ниже, чем в крупных центрах. Из-за отсутствия рабочих мест и промышленных ресурсов процветает безработица.

30% несовершеннолетних не имеют определенного занятия, не работают и не

учатся. Многие ранее судимы – около 17%. 30% подростков состоят на учете в инспекции по делам несовершеннолетних, как за совершение административных правонарушений, употребление алкоголя и наркотических средств, бродяжничество и попрошайничество, а

также и в связи с совершением преступления.

Приведенная криминологическая характеристика жертв преступлений не является исчерпывающей. Однако она дает исходный материал для организации и проведения соответствующей профилактической работы.

Список использованных источников:

1. Галушко Д.М. Ювенальная виктимология: криминологические и социально-психологические проблемы: Автореф. дис.канд. юрид. наук. – М., 2003.
2. Ильяшенко А.Н. Семейные факторы социального риска и преступность несовершеннолетних // Российский следователь. – 2001. – №6.
3. Ильяшенко А.Н. Преступное поведение несовершеннолетних женского пола и его предупреждение: Автореф.дис...канд. юрид. наук. – М., 1999.
4. Курсоветской криминологии. – М., 1985.
4. Франк Л.В. О классификации потерпевших в целях виктимологического исследования // Вопросы уголовного права, прокурорского надзора, криминалистики и криминологии. – Душанбе, 1968.

Сведения об авторе

Муканова Динара Серикбековна – преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, майор полиции.

Муканова Динара Серікбекқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының оқытушысы, полиция майоры.

Mukanova Dinara Serikbekovna – Lecturer of the Department of Criminal Procedure Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ЖАСАУЫ МЕН СЕБЕПТЕРІ

Бұл мақалада болашағымыздың ең асыл қазынасы қазіргі таңдағы жасөспірім тұлғаларға мән берілген. Оларға бала кезден бастап дұрыс бағыт-бағдар көрсетіп, құқықтары мен бостандықтарын қорғау, кәмелетке толмағандардың психологиясын ескере отырып, қылмыстық жауаптылықтың ерекше жағдайларын белгілеу қамтылады.

Түйінді сөздер: кәмелетке толмағандар, жасөспірімдер, қылмыстық құқық бұзушылықтар, қылмыстылық себептері, жаза.

СОВЕРШЕНИЕ И ПРИЧИНЫ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

В этой статье речь пойдет о самых сокровищах нашего будущего. Поэтому они уже сейчас будут иметь правильное направление, защиту прав и свобод, установление особых условий уголовной ответственности с учетом психологии несовершеннолетних.

Ключевые слова: несовершеннолетние, подростки, уголовные правонарушения, причины преступности, наказание.

CAUSES AND COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES BY MINORS

In this article, the most valuable treasure of our future is given to modern teenage personalities. They include the right orientation from childhood, the protection of their rights and freedoms, and the establishment of special conditions of criminal responsibility, taking into account the psychology of minors.

Keywords: minors, teenagers, criminal offenses, causes of crime, punishment.

Кез келген мемлекетте және қоғамда балалар ерекше қадағалау мен қамқорлықта және қорғауда болуы тиіс. Болашағымыздың ең асыл қазынасы ол – қазіргі жасөспірім жеткіншектер. Сондықтан оларға қазірден бастап дұрыс бағыт-бағдар көрсетіп, құқықтары мен бостандықтарын қорғап, қадағалауымыз керек.

Президентіміз «Қазақстан-2030» бағдарламасында «Жас шамаларына қарай жүргізілетін саясатта біздер жеткіншек ұрпақтарымызға көңіл бөлуімізді күшейтуге тиіспіз» деп нақтылап көрсетті. Статистика кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауы жылдан жылға өсіп тұрғанын көрсетіп отыр. Себебі кішкентайлар үлкендердің іс-әрекетін қайталауға бейім.

БҰҰ-ның Конвенциясының келісімі

бойынша, кез келген бала сегіз жасқа дейін жеке тұлға болады. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жасы он төртке толған, он сегізге толмаған балалар кәмелеттік жасқа толмаған болып табылады және қылмысқа тартылады.

Қылмыстық кодексте кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы жеке дараланып, арнаулы б-бөлімде көрсетілген.

Мемлекеттің әділеттік және ізгілік принциптері кәмелетке толмағандардың жасын және ақыл-есі толық жетілмегендігін ескеруі, оларды арнаулы қамқорлыққа алудың көрінісі болып табылады.

Осыған орай қылмыстық заң кәмелетке толмағандарға ересектермен бірдей талап қоймайды.

Кәмелетке толмағандардың психологиясын ескере отырып, қылмыстық жауаптылықтың ерекше жағдайларын белгілеу – қылмыстық жазаның мақсаттарына жетудің бірден-бір оңтайлы жолы болып табылады. Сондықтан да кәмелетке толмағандарға қылмыстық заң жаза болып табылмайтын тәрбиелік сипаттағы мәжбүрлеу шараларын кеңінен қолдануды белгілеген.[1]

Балалар кішкентай кезінде уақыттарының көп бөлігін өз ата-аналармен бірге өткізеді. Бірақ жасөспірім шақтарында көпшілігі өз уақытын ата-анасымен бөлісе бермейді. Ата-аналар балаларына ыңғайлы жағына жығылып, оларға еркін өмір сыйлаймыз деген мақсатта баланың бетін қайтармайды. Бұның нәтижесінде бала еркінсіп, тіптен өз бетімен де кетіп жатады. Осы қателіктердің салдарынан ата-анамен қоса оның балалары да опық жейтіні анық. Ата-ананың қамқорлығы мен күшіне сүйенген бала өз еркімен теріс қылықтар жасауға дейін де барады. Қылмыс жасағаннан кейін ең алдымен баланың мінез-құлқы өзгереді, ал кейін бала тұйықталып, жанұясынан безіне бастайды. Балаланың не істеп не қойғанын қадағаламау – бұл тек ғана әкешешенің емес, мұғалімдерінің, сынып жетекшілері мен оқу орынындағы инспекторлар мен психолог мамандардың да қателіктері.[2]

Көп жағдайларда балалардың үйден қашып кетуі, кезбеліке салынып, басқа ағымға немесе ересектердің айдауына еруі нәтижесінде қылмыс жасайтындары белгілі болып, анықталған. Жанұяның тұрақсыздығы, отбасы мүшелерінің ажырасуы немесе дау-жанжалдың сирек орын алуы, ішімдікке салынудың барлығы жаңа жетіліп келе жатқан жасөспірімнің психикасымен, болашағына кері әсерін тигізеді. Бұндай жағдайлар баланың туған ата-анасына деген сүйіспеншілігін төмендетіп, сенімсіздігін күшейте түседі. Отбасының берекеті бұзылғаннан соң балалар қадағалаусыз қалатыны айқын. Нәтижесінде балалары теріс жолға түсіп, ауыр тіпті аса ауыр қылмыстарды жасауға дейін жеткізеді.

Қылмыс жасап, жазаға тартылған жеткіншектердің көбісінің ата-аналары ажырасқан.[3]

Кәмелетке толмағандар көбіне тонау және қарақшылық қылмыстарымен көзге түсіп жатады. Қарақшылықпен тонау – пайдакүнемдік мақсатындағы қылмыс деп танылады.[4] Олардың көпшілігі азаматтардың жеке меншігіне қол сұғумен сипатталады. Мұндай қылмыстарды олар көбіне материалдық жағдайының төмендігіне байланысты жасайды. Яғни, баланың қараусыз және қадағалаусыз жүргенін байқаған ересектер оларды өздерінің ортасына тартып, кейін пайдакүнемдік мақсатына пайдаланады. Оларды нашақорлық, есірткі мен ішімдікке басқа да теріс қылықтарға бейімдейді. Бұның нәтижесінде бала аталған заттарға тәуелді болып, кейін ақша табу мақсатында түрлі қылмыстарға барады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Жалпы бөлігінде көрсетілген (6-бөлім. 80-90 б.). Бұл кодексте кәмелетке толмағандарға тағайындалатын жаза түрлері:

- 1) белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру;
- 2) айыппұл;
- 3) түзеу жұмыстары;
- 4) бас бостандығын шектеу;
- 5) бас бостандығынан айыру.

Сот кәмелетке толмағандарға жаза тағайындаудан бөлек тәрбиелік ықпалы бар мәжбүрлеу шараларында қолданады. Оларға:

- 1) ескерту;
- 2) ата-аналарының немесе мамандандырылған мемлекеттік органның қадағалауына беру;
- 3) келтірілген зиянды қалпына келтіру міндетін жүктеу;
- 4) бос уақытын шектеу және кәмелетке толмаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптарды белгілеу;
- 5) ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымына орналастыру;
- 6) жәбірленушіден кешірім сұрауға міндеттеу;
- 7) пробациялық бақылау.

Кәмелетке толмаған адамға тәрбиелік ықпалы бар бірнеше мәжбүрлеу шарасы бір мезгілде тағайындалуы мүмкін.[5] Көп жағдайда кәмелетке толмаған адамдар көзқарастары жетілмеген болғасын және мән-жағдайды дұрыс ұғына алмауы себебінен жауапкершілік арта түседі. Яғни жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтарын қайталауы көп кездеседі. Бұл жерде зардапты оның ата-анасы шегеді. Себебі баласының кәмелетке толмағаны және соған қарамастан баласының қылмыс жасауы ата-анаға ауыртпашылық түсіреді. Мысалы: айыппұл салу, лауазымынан немесе қызыметінен айыру, ата-аналық құқығын шектеу т.б.

Психолог және педагог мамандардың айтуы бойынша он төрт жас пен он сегіз жасқа дейінгі жас ерекшелік балалық шақтан ерексектік шаққа өту кезеңі болып табылады, яғни осы кезде организмде психологиялық және физиологиялық өзгерістердің болуы үлкен әсерін тигізеді.[6] Психолог мамандар 8,9,10,11-сынып оқушыларына сауалнама жүргізген. Бұл сауалнама қорытындысында оқушылар «әкешешенізбен әрдайым ақылдасасыз ба?» деген сұраққа 25% «сирек», 10,2% «мүлдем» деп жауап жазған. Балалардың көбі қоғамға қауіпті қылмыстарды 16 жасқа дейін, ал 16-17 жас аралықтарында маскүнемдік қылмыстары көп орын алады екен. Рецидивистердің өздері (50-60%) қылмыстық әрекеттерін кәмелетке

толмаған кезінен бастайды.

Қорытындылай келе кәмелетке толмағандардың қылмыстылығының себептері сан алуан. Ата-ананың баласына дұрыс тәрбие бермеуі, ата-аналар тарапынан қадағалаудың болмауы, қоршаған ортасының әсері, нашакорлық, ішімдікке салыну, үйден безінуі және т.б. Мұндай жағдайлардың алдын алу мақсатында балаларға профилактикалық алдын алу шараларын жүргізу қажет. Бұл шаралар тек жасөспірімдерге ғана емес, олардың ата-аналарына немесе қамқоршыларына да қатысты.

Жалпы айтқанда отбасыдағы қолайсыздық факторлары: отбасылық қатынастардың (ана мен баланың немесе әке мен баланың және анасы мен әкесінің арасындағы) келіспеушіліктердің бұзылуы нәтижесінде, мәдениеттілік пен білімнің төмендігі, имандылықтың жоқтығынан орын алады. Ата-бабаларымыз айтқандай, баланы бесіктен тәрбиелеу қажет. Ал қазір оқушы жасөспірімдер әлеуметтік желілер арқылы және оған қоса түрлі құрылғылардың көмегі арқылы тәрбиеленіп жатыр. Біздің ортақ мақсатымыз жас ұрпаққа дұрыс тәрбие беріп, олардың бойында адамгершілік пен патриоттық тәрбиені қалыптастырып, ата-ананы құрметтеуді, адалдық пен шындыққа баулау арқылы баланың бойына ізгі қасиеттерді дарыта білу қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық; Жалпы бөлік, 291 б.
2. Ерінбетова Л.Қ. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы: Монография. Алматы, 03.
3. Ветлугин Д.В. Уголовное наказание несовершеннолетних: международные стандарты и практика их применения // Казахстанский журнал международного права. 2001. №1(4). 123 с.
4. Алауханов Е.О. Криминология (Қылмыстану): Оқулық. – Алматы, 2005. – 55 б.
5. ҚР Қылмыстық Кодексі 2014 жылдағы 3 шілде № 226-V (81-85бап)
6. Алауханов Е.О. Предупреждение преступности несовершеннолетних // Предупреждение преступности. – 2005. - №1. – 96 с.

Автор туралы мәлімет

Тоқпанбетова Гүлшат Нызметқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

Тоқпанбетова Гүлшат Нызметовна – старший преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции

Tokpanbetova Gulshat Nygmetovna – Senior Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, police major.

-
- Қылмыстық процесс, криминалистика, жедел-іздістіру қызметі
  - Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность
  - Criminal procedure, criminalistics, operational and investigative activities

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЮВЕНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ И ШКОЛЬНЫХ ПСИХОЛОГОВ В ПРОФИЛАКТИКЕ ПОДРОСТКОВОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Подростковой преступностью, с учетом требований части 2 статьи 15 Уголовного кодекса Республики Казахстан, принято считать совокупность уголовных правонарушений, совершаемых несовершеннолетними в возрасте от 14 лет, поскольку именно с этого возраста несовершеннолетний подлежит уголовной ответственности за совершение некоторых видов преступлений. При этом в законодательстве закреплено, что совершеннолетие гражданина наступает по достижении им восемнадцатилетнего возраста.

Ключевые слова: социально-психологический фактор, социально-педагогическая система, социальный педагог, профилактической деятельности.

ЮВЕНАЛДЫ ПОЛИЦИЯНЫҢ ЖӘНЕ МЕКТЕП ПСИХОЛОГТАРЫНЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚЫЛМЫСЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДА ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУІНІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 15-бабы 2-бөлігінің талаптарын ескере отырып, 14 жастан асқан кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы жасөспірімдер қылмысы болып саналады, өйткені дәл осы жастан бастап кәмелетке толмаған адам қылмыстың кейбір түрлерін жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады. Бұл ретте заңнамада азаматтың кәмелетке толуы оның он сегіз жасқа толған кезінен басталады деп бекітілген.

Түйінді сөздер: әлеуметтік-психологиялық фактор, әлеуметтік-педагогикалық жүйе, әлеуметтік педагог, профилактикалық қызмет.

SOME ISSUES OF JUVENILE POLICE INTERACTION AND SCHOOL PSYCHOLOGISTS IN PREVENTION JUVENILE DELINQUENCY

Juvenile delinquency, taking into account the requirements of part 2 of Article 15 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, is considered to be a set of criminal offenses committed by minors aged 14 and over, since it is from this age that a minor is criminally liable for committing certain types of crimes. At the same time, the legislation stipulates that the majority of a citizen comes upon reaching the age of eighteen.

Keywords: socio-psychological factor, socio-pedagogical system, social pedagogue, preventive activity.

Преступность несовершеннолетних, в принципе, как и преступность в целом, явление достаточно изменчивое и напрямую зависящее от ряда социально-психологических факторов, оказывающих влияние на состояние, динамику и структуру подростковой преступности.

После обретения независимости в так называемых «девятидесятых» и «нулевых», в Казахстане, как и на территории других бывших союзных республик, резко возросла численность маргинальных подростков, ставящих перед собой в качестве жизненной цели скорейшее обеспечение себе любой

ценой и любыми способами личного материального благополучия, при этом утратив для себя такие понятия, как образование, труд, уважение, дисциплина и законопослушность.

Естественно, что причины данной проблемы кроются как во влиянии внешней среды, так и в индивидуальных особенностях личности несовершеннолетнего. Тем не менее, к причинам и предпосылкам подростковой преступности следует отнести большое количество различных факторов, в числе которых можно выделить такие, как насилие в семье, преступное поведение членов семьи (старших братьев, сестер, родителей либо опекунов), социально-психологическая атмосфера семьи и учебного заведения, конфликты и другие проблемы, возникающие в процессе обучения в учебных заведениях, влияние окружения, в т. ч. виртуального в социальных сетях, а также, безусловно, популяризация насилия, жестокости и «криминальной романтики» в интернете, кино и «бульварной» литературе.

Особую роль здесь играет и отсутствие или неправильная организация досуга несовершеннолетних. В большинстве своем, родители по причине своей загруженности зачастую не имеют физической возможности в полной мере контролировать своих детей. В свою очередь, работники организаций образования также не в состоянии обеспечить всесторонний контроль деятельности учащихся, тем более, вне учебного времени.

Как следствие, подростки, наиболее подверженные влиянию асоциальной среды, проводят все свое свободное время в дворовых компаниях, бесцельно слоняются по улицам либо сидят в компьютерных клубах, постепенно приобщаясь к употреблению спиртных напитков, сигарет и наркотиков. Для них характерна беспричинная конфликтность, вспыльчивость и несдержанность в поступках. В итоге, как уже говорилось, у подростков абсолютно пропадает интерес к учебе и труду. Их стремление к «хорошей жизни» сводится

не к получению востребованного образования и конкурентоспособности на рынке труда, а к самоутверждению и поиску легких способов быстрого обогащения, таких как азартные игры, букмекерские ставки, «финансовые пирамиды», вымогательство, грабежи, кражи и т. д.

Ни для кого не секрет, что приоритетным направлением всей деятельности в борьбе с подростковой преступностью, прежде всего, является ее профилактика. Всегда лучше предупредить и не допустить правонарушения несовершеннолетних, чем своим бездействием породить все новые факты преступного поведения подростков. Следует отметить, что профилактика административных и уголовных правонарушений среди несовершеннолетних является основой всей профилактической деятельности, направленной на искоренение преступности в целом.

В казахстанскую систему профилактики правонарушений, безнадзорности и беспризорности среди несовершеннолетних входят органы внутренних дел, образования, здравоохранения, государственный орган, координирующий реализацию государственной политики в сфере занятости населения, местные представительные и исполнительные органы, комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав и иные государственные органы в пределах своей компетенции. В этой связи, для скорейшего достижения эффективности системы профилактики подростковой преступности, как никогда, необходима консолидация государства и всего казахстанского общества, а также создание постоянных диалоговых площадок для населения и власти, в том числе в социальных сетях и мессенджерах. Тем более, что Казахстан уже взял курс на строительство «Слышащего и Справедливого государства», главными приоритетами которого являются социальное благополучие граждан, доступное и качественное образование, развитие

системы здравоохранения, ведь ни один аспект социально-экономического развития не может быть успешно реализован без верховенства закона и гарантирования безопасности граждан.

Работа по профилактике подростковой преступности должна представлять собой совокупность общих усилий правоохранительных органов, организаций образования и здравоохранения, местных исполнительных органов и институтов гражданского общества. Поскольку подростковую преступность как феномен невозможно рассматривать отдельно от общественного сознания.

В качестве острой проблемы профилактики подростковой преступности следует отметить имеющуюся практику замалчивания администрацией организаций образования фактов агрессивного и про криминального поведения несовершеннолетних. Можно предположить, что причина сокрытия подобных фактов кроется, как бы это банально не звучало, в погоне за рейтингами, нежелании нести ответственность и становиться центром негативного внимания. Соответственно, школьник, ощущая относительную безнаказанность, продолжает свою асоциальную деятельность, что в итоге приводит к совершению преступлений, в т. ч. насильственного характера. Хотя, если с подобными «трудными» подростками своевременно и качественно проводить воспитательную, психологическую и профилактическую работу, то многих преступлений можно было бы избежать.

Здесь хотелось бы особо выделить роль сотрудников ювенальной полиции и службы школьных психологов, которые в интересах всей системы профилактики правонарушений среди несовершеннолетних ни в коем случае не должны идти «на поводу» у администрации организаций образования и закрывать глаза на факты правонарушений, совершаемые учащимися. Наоборот, к воспитанию несовершеннолетних необходимо подходить совместными

усилиями и комплексно, где целями такой работы должны стать поиск правильных подходов к каждому подростку индивидуально, в зависимости от конкретной ситуации, а также обучение родителей правильной методике воспитания своих детей.

Эффективная организация первичной профилактики подростковой преступности включает взаимодействие социального педагога, психолога и инспектора по делам несовершеннолетних. И главная роль в сфере профилактики подростковой преступности и коррекции противоправного поведения принадлежит общеобразовательной школе. Это обусловлено тем, что на современном этапе развития образования школа постепенно становится открытой социально-педагогической системой, распространяющей свое влияние не только на учащихся и их родителей, но и на социум в целом. Во взаимодействии с отделом по делам несовершеннолетних социальный педагог осуществляет планомерную систематическую работу по следующим направлениям: совместные рейды в неблагополучные семьи, при посещении которых проводятся профилактические беседы, разъяснительная работа, предупреждаются ситуации, связанные с нарушением прав ребенка в семье; профилактика подростковых правонарушений (совместные беседы с инспектором, круглые столы, выступления на родительских собраниях, во время которых проводится работа по предупреждению ситуаций, связанных с нарушением прав ребенка несовершеннолетними). Кроме того, совместно с инспектором по делам несовершеннолетних возможно проведение мероприятий, направленных на профилактику подростковой преступности с целью упорядочить знания подростков о правонарушениях, ознакомить их с видами нарушений и наказаниями за них; развивать представления о последствиях противоправных деяний; воспитывать чувство ответственности за свои поступки. Пропагандировать

правовые знания, формировать навыки самостоятельного принятия ответственного решения; формировать навыки критического анализа сложных ситуаций. Учитывать подростков правильно себя вести в общественных местах; развивать нравственное и правовое воспитание; формировать толерантное сознание школьников; воспитывать ответственность за правонарушения. Очень важно показать подростку, что он нужен обществу. С этой целью социальный педагог и психолог совместно с инспектором по делам несовершеннолетних может проводить культурно-массовые мероприятия, направленные на профилактику подростковой преступности, а также привлекать подростков к посещению разных кружков и секции. Еще одним способом профилактики подростковой преступности является показ подросткам «мира по ту сторону жизни». С этой целью можно организовывать экскурсии в места лишения свободы. После увиденного подросток вряд ли захочет оказаться там вновь. Таким образом, совместная деятельность социального педагога и инспектора по делам несовершеннолетних по профилактике правонарушений является эффективной. Взаимодействие социального педагога и инспектора по делам несовершеннолетних имеет своей основной целью совместное выявление проблем, возникающих у подростка во взаимодействии с социумом, их устранение, прогнозирование и выстраивание траектории дальнейшего развития личности подростка уже на этапе первичной профилактики.

Профилактика подростковой преступности представляет собой не только устранение, нейтрализацию негативных обстоятельств и последствий противоправного поведения, но и стимулирование позитивных процессов, которые создали бы такие социальные условия, при которых противоправное

поведение было бы невозможно. Криминологи выделяют раннюю и непосредственную профилактику, профилактику пред преступного поведения и профилактику рецидива. По существу, профилактикой в полном смысле слова можно назвать только раннюю профилактику, поскольку именно она призвана оказать помощь несовершеннолетним, оказавшимся в неблагоприятных условиях жизни и воспитания еще до того, как отрицательное воздействие этих условий скажется на их поведении. (Непосредственная профилактика осуществляется тогда, когда правонарушение уже имеет место, но носит непреступный характер.) Помимо этого, профилактика подростковой преступности – это сложная комплексная задача, требующая организации межведомственного взаимодействия различных групп специалистов.

Для направления подростков в «правильное русло» необходимо организовать качественный досуг несовершеннолетних, вывести на новый уровень патриотическое, нравственное и идеологическое воспитание молодежи. Для этого следует наладить деятельность и увеличить количество бесплатных дворовых клубов, специализированных спортивных и творческих школ, пришкольных спортивных секций и творческих кружков, бесплатных центров языковой подготовки, летних лагерей отдыха, в т. ч. спортивных и трудовых.

Целесообразно уделять пристальное внимание результатам реализации администрацией, кураторским звеном, службой школьных психологов, а также сотрудниками ювенальной полиции принципа «нулевой терпимости» к мелким правонарушениям в организациях образования и внешкольных учреждениях, что положительно скажется на профилактике буллинга, хулиганства и прочих противоправных проявлений.

Список использованных источников:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), принят Верховным Советом Республики Казахстан 27 декабря 1994 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2022 г.)

2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2022 г.)

3. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-III «О правах ребенка в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2022 г.)

4. Режимдоступа:URLhttps://online.zakon.kz/document/?doc_id=1049318#pos=178;-8(дата обращения 01.05.2022 г.).

5. Режимдоступа:URL:https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (дата обращения 01.05.2022 г.).

Сведения об авторе

Церковнова Елена Андреевна — доцент кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актыбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева, полковник полиции

Церковнова Елена Андреевна — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының доценті, полиция полковнигі

Tserkovnova Elena Andreevna — Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, Police Colonel

-
- Ішкі істер органдары кадрларын дайындау
  - Подготовка кадров органов внутренних дел
  - Training of personnel of internal affairs bodies

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ

Одним из путей повышения эффективности профессионального образования является оптимизация учебной деятельности, которая подталкивает педагогов на поиск оптимальных вариантов обучения.

Ключевые слова: оптимизация учебного процесса, инновационные педагогические технологии, электронные учебники, комплексная программа.

ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

Кәсіптік білім берудің тиімділігін арттырудың бір жолы-мұғалімдерді оқытудың оңтайлы нұсқаларын іздеуге итермелейтін оқу қызметін оңтайландыру.

Түйінді сөздер: оқу процесін оңтайландыру, инновациялық педагогикалық технологиялар, электрондық оқулықтар, кешенді бағдарлама.

MODERN TEACHING METHODS

One of the ways to increase the effectiveness of vocational education is the optimization of educational activities, which pushes teachers to search for optimal training options.

Keywords: optimization of the educational process, innovative pedagogical technologies, electronic textbooks, comprehensive program.

Связывая будущее страны с созданием возможностей для раскрытия потенциала казахстанцев, Президент страны говорит, что «развитая страна в XXI веке – это активные, образованные, здоровые граждане. Все развитые страны имеют уникальные качественные образовательные системы. Поэтому нам предстоит большая работа по улучшению качества всех звеньев национального образования». [1]

В соответствии с целью Концепции развития образования в Республике Казахстан до 2015 года, которая ставит задачу «определения стратегических приоритетов в развитии образования для формирования национальной модели многоуровневого непрерывного образования» [2], профессиональное обучение становится важнейшим аспектом образовательного процесса, отвечающим потребностям государства и тенденциям развития во всем мире. Одним из путей повышения эффективности профессионального

образования является оптимизация учебной деятельности, которая подталкивает педагогов на поиск оптимальных вариантов обучения. Что значит «оптимальных»? Это значит – максимально возможных в конкретных условиях. Когда речь идет о повышении эффективности посредством оптимизации, мы констатируем, что оно произошло не любыми средствами, а наиболее выгодным для конкретной ситуации комплексом средств. Оптимизация учебного процесса как обязательным условием предполагает получение максимально возможного качества обучения в конкретных условиях данного учебного заведения в определенный период.

Оптимизируя учебный процесс, педагог всегда должен четко представлять цель, к которой он стремится.

Ю.К. Бабанский отмечает, что «умение работать – значит уметь выбирать такие средства, которые давали

бы возможность наилучшим образом, с наименьшей затратой сил и времени достигнуть поставленной цели». [3] В этом и состоит суть технологического подхода к обучению – умение конструировать учебный процесс. Специфика педагогической технологии направлена на конструирование и осуществление такого учебного процесса, который должен гарантировать достижение поставленной цели.

Инновационные педагогические технологии являются эффективным средством совершенствования и оптимизация процесса обучения. Результат их использования при подготовке специалистов органов внутренних дел должен в конечном счете дать нам модель личности сотрудника ОВД, готового к выполнению профессиональных функций. Эта готовность будет выражаться в овладении им в полной мере той суммой профессиональных знаний, навыков, умений, которые позволят ему компетентно и эффективно решать профессиональные задачи.

Одним из инновационных направлений в педагогике на сегодняшний день является осмысление новой роли преподавателя. Если при традиционной системе образования преподаватель вместе с литературой по своей дисциплине были основными и наиболее компетентными источником знаний (так называемая, трансляционно-обучающая парадигма: ее суть заключается в том, что один из участников образовательного процесса (преподаватель) в ходе обучения передает (транслирует) информацию другому участнику (слушателю), а преподаватель к тому же являлся и контролирующим субъектом познания, то при новой парадигме образования преподаватель выступает больше в роли организатора самостоятельной активной познавательной деятельности слушателей, компетентного консультанта и помощника. Его профессиональные умения должны быть направлены не просто на контроль знаний и умений, а

на диагностику их деятельности, чтобы вовремя помочь квалифицированными действиями устранить или преодолеть намечающиеся трудности в познании и применении знаний.

Сегодня соотношение элементов обучения/изучения в учебном процессе и доля активного изучения определяют эффективность образовательной технологии и ее соответствие современным тенденциям, таким как рост информационных ресурсов и разнообразие информационных потоков от преподавателя к слушателю; тенденции развития непрерывного образования (life-long learning); когда обучение сопряжено с основной деятельностью и требования обучающихся к подготовке и уровню учебной информации высоки; повышение самостоятельности обучаемых в ходе учебного процесса как форма подготовки наиболее высокопрофессиональных специалистов.

Таким образом, мы видим, что «задача современного обучения и образования в целом состоит скорее не в том, чтобы сообщить обучающемуся обширные знания – гораздо важнее привить и развить у них умение самостоятельно учиться и совершенствовать свои знания, а также осмысливать и оценивать свои действия». [4]

Главным приоритетом в процессе обучения должен стать переход от стандартного способа передачи учащимся готовых знаний к развитию их способностей к анализу, синтезу и логическому мышлению. Смена типа учения с информационно-репродуктивного на активно-творческий обуславливает переход от традиционных форм и методов обучения к таким, которые воплощают в себе педагогическую интеграцию образования, науки и практической деятельности.

В связи с этим интересной видится классификация педагогических технологий, предложенная Г.К. Селевко. По типу организации и управления познавательной деятельностью взаимодействие преподавателя и учащегося он

характеризует как разомкнутое (неконтролируемая, некорректируемая деятельность обучаемых), цикличное (с контролем, самоконтролем и взаимоконтролем), рассеянное (фронтальное) и направленное (индивидуальное) и, наконец, ручное (вербальное) или автоматизированное (с помощью учебных средств).

Сочетание этих признаков формирует определенные виды технологий, среди которых и классическое лекционное обучение, и обучение с помощью аудиовизуальных технических средств, и компьютерное обучение.

Инновации в классическом лекционном обучении, имеющем многовековые традиции и опыт, заключаются в применении в учебном процессе проблемных лекций, в которых процесс познания слушателей приближается к поисковой, исследовательской деятельности. Представляется очевидным, что познавательная активность слушателя проявляется не тогда, когда структура какой-то познавательной задачи предлагается ему в готовом виде и тем более не тогда, когда ему в информационном плане сообщается эмпирический материал, а лишь тогда, когда он сталкивается с интеллектуальным затруднением, выход из которого не возможен без осознания и разрешения некоей мыслительной задачи.

В сотрудничестве с преподавателем обучаемый «открывает» для себя новые знания, постигает теоретические особенности своей профессии или отдельной науки. Логика проблемной лекции принципиально отлична от логики лекции информационной. Если в последней, содержание ее выносится как известный, подлежащий лишь запоминанию материал, то на проблемной лекции новое знание вводится как неизвестное для слушателя. Основной дидактический прием «включения» мышления аудитории на проблемной лекции – создание проблемной ситуации, имеющей форму познавательной задачи.

Так, по курсу «Политология» в АЮИ МВД РК слушателям предлагаются следующие проблемные задания: «Как вы понимаете определение «правовое государство – основа гражданского общества?», «Назовите причины возникновения авторитарных тенденций в обществе» «Назовите особенности формирования новой политико-государственной системы в Казахстане», «Почему политическая культура изменяется медленно в отличие от перемен в политике?». Т.е. в ходе работы преподавателя возникновение подобной ситуации чаще всего выглядит так: столкнувшись в процессе занятия с проблемной ситуацией и внимательно следя за ходом ее анализа, слушатели самостоятельно усматривают проблемы и формулируют их в виде вопросов. Учебная проблема – это вопрос, ответ на который требует творческого поиска. Логически стройное устное изложение лекционного материала в виде системы соподчиненных проблем побуждает слушателей к совместному размышлению, поиску неизвестного знания. Важнейшая роль в проблемной лекции принадлежит общению диалогического типа. Чем выше степень диалогической лекции, тем ближе она к проблемной, и наоборот, монологическое изложение приближает лекцию к информационной форме. Таким образом, в проблемной лекции базовыми являются следующих два важных элемента:

- система познавательных задач, отражающих основное содержание лекции;
- общение диалогического типа, предметом которого является вводимый лектором материал.

Одной из актуальных проблем образования является его компьютеризация. Компьютер имеет большие возможности для демонстрации учебного материала. Компьютерные программы способствуют пониманию и усвоению главного, существенного в содержании материала, выявлению причинно-следственных связей, формированию знаний. В зависимости от

дидактических целей выделяются: а) программы-тренажеры, используемые для повторения наиболее значимых знаний; б) контролирующие программы; в) обучающие программы, предназначенные для показа на экране дисплея нового материала. Он должен представляться блоками, выстроенными в логической последовательности, т.е. каждый новый блок связан с предшествующим; г) имитационно-моделирующие программы, предназначенные для выработки навыков решения проблемы. В работе с такой программой могут быть заняты сразу несколько человек. В этом случае в процессе решения проблемы вырабатываются навыки совместного принятия решений. Проблемы могут быть взяты из практической деятельности, жизни. В программе формулируется проблема, предлагаются требующие выбора возможные варианты ее решения, представляются последствия каждого из возможных решений; д) дидактические игры, используемые для активизации индивидуальной или групповой учебной деятельности.

Содержание учебных компьютерных программ обеспечивает работу каждого учащегося по индивидуальному плану. Они состоят из нескольких самостоятельных частей, что дает возможность использовать их не только в рамках одного занятия, но и всей темы. При выполнении тренировочных упражнений обучаемый получает немедленное подкрепление правильности ответа. В случае ошибки компьютер проводит корректировку знаний и дает возможность ввести правильный ответ.

Другим приоритетным направлением оптимизации обучения, связанным с компьютерными технологиями, является применение электронных учебников. Педагогические коллективы ведомственных учебных заведений

должны вести работу по разработке электронных учебников – обучающей программе комплексного назначения, обеспечивающей контроль знаний, представление теоретического материала, информационно-поисковую деятельность, моделирование с компьютерной визуализацией и сервисные функции при условии осуществления интерактивной обратной связи. Использование такого вида обучения обусловлено необходимостью для специалиста развивать свой интеллектуальный потенциал, уметь ориентироваться в образовательном процессе, самостоятельно извлекать знания в условиях активного использования возможностей современных технологий информационного воздействия. Возможности этих технологий велики, поскольку позволяют своевременно включать новую тематику, обновлять информацию, отражающую современные научные достижения.

Таким образом, в докладе в качестве актуальной проблемы подготовки профессиональных кадров МВД была рассмотрена проблема оптимизации учебного процесса и внедрение в него инновационных технологий, которые предполагает такую организацию обучения, при которой обеспечивается достижение максимально возможной для данных условий эффективности решения учебно-воспитательных задач без превышения на это норм времени. Проблема внедрения в педагогический процесс инновационных технологий может быть решена только при изжитии стандарта и шаблона в работе преподавателя, через его самостоятельный творческий подход к своим обязанностям. Благодаря такому подходу будет достигнут качественно высокий уровень обучения и подготовки кадров, позволяющих Казахстану занять достойное место в современном мире.

Список использованных источников:

1. Назарбаев Н. А. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее». Послание Президента народу Казахстана. «Казахстанская», № 11. 18.01.2014 г.
2. Сивинская Н.В. Оптимизация учебного процесса. Сб. материалов межведомственной научно-практической конференции «Актуальные проблемы военного образования в контексте Государственной программы развития системы образования Республики Казахстан на 2005-2010 годы». Петропавловск, 2005. С.211.
3. Бабанский Ю.К. «Избранные педагогические труды», М.: «Педагогика», 1989
4. Г.И. Кабанова «Опыт внедрения инновационных технологий в общеобразовательный процесс». СПб, 2006
5. Селевко Г.К. Новые образовательные технологии. М., 2003

Сведения об авторе

Галиуллина Айнур Сериковна — заместитель начальника учебно-методического центра Актюбинского юридического института имени М. Букембаева МВД Республики Казахстан, подполковник полиции

Галиуллина Айнұр Серікқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты оқу-әдістемелік орталығы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі

Galiullina Ainur Serikovna — Deputy head of the educational and methodological center of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, Lieutenant Colonel of police

ВОСПИТАНИЕ КУРСАНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВЕДОМСТВЕННОГО ВУЗА

Воспитание курсантов в Казахстане имело чрезвычайно важную значимость во все времена, и сегодня его можно выделить как одно из приоритетных направлений в обеспечении национальной безопасности страны. К сожалению, в условиях сложившейся ситуации молодежь подвергается негативному влиянию среды, в том числе средств массовой информации, что в большинстве своем отрицательно влияет на духовность, ценностные ориентации и образ жизни.

Ключевые слова: нравственное воспитание, экономическое воспитание, правовое воспитание, эстетическое воспитание, физическое воспитание, экологическое воспитание.

ВЕДОМСТВОЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА КУРСАНТТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Қазақстанда курсанттарды тәрбиелеу барлық уақытта аса маңызды болды және бүгінде оны елдің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі басым бағыттардың бірі ретінде бөліп көрсетуге болады. Өкінішке орай, қалыптасқан жағдайда жастар қоршаған ортаға, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарына теріс әсер етеді, бұл көбінесе руханилыққа, құндылық бағдарларына және өмір салтына теріс әсер етеді.

Түйінді сөздер: адамгершілік тәрбие, экономикалық тәрбие, құқықтық тәрбие, эстетикалық тәрбие, дене тәрбиесі, экологиялық тәрбие.

EDUCATION OF CADETS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A DEPARTMENTAL UNIVERSITY

The education of cadets in Kazakhstan has been extremely important at all times, and today it can be identified as one of the priorities in ensuring the national security of the country. Unfortunately, in the current situation, young people are exposed to the negative influence of the environment, including the media, which for the most part negatively affects spirituality, value orientations and lifestyle.

Keywords: moral education, economic education, legal education, aesthetic education, physical education, environmental education.

«Дефицит нравственности», наблюдаемый в обществе, одним из характерных проявлений которого стали духовная опустошенность и низкая культура, явилось резкое падение роли и значения патриотизма, обесценивание понятий «Родина», «Отечество», «Государство», «закон».

Что же такое патриотизм?! Одним из первых ученых, давших определение патриотизма, является В.И. Даль, трактовавший его как «любовь к Отчизне». «Патриот, - по В. И. Далю, - любитель

отечества, ревнитель о благе его, отчизнолюб, отечественник или отчизник».

В толковом словаре С.И. Ожегова патриотизм определяется как «...преданность и любовь к своему отечеству, к своему народу и готовность к любым жертвам и подвигам во имя интересов своей Родины».

Патриотизм – это одна из наиболее значимых, непреходящих ценностей, присущих всем сферам общества и государства, выражающих отношение личности к своему Отечеству и характе-

ризующих высший уровень ее развития в процессе деятельности на благо Родины.

Основная цель патриотического воспитания заключается в ориентации подрастающих поколений на ценности отечественной культуры, в формировании у них уважительного отношения к Родине, ее культурно-историческому прошлому. Важно прививать подрастающему поколению чувство гордости за страну, воспитывать уважение к Конституции, государственной символике, родному языку, народным традициям, истории, культуре, природе; укреплять активную гражданскую позицию и самосознание гражданина Республики Казахстан; воспитывать гражданственность и воинский долг, ответственность за судьбу Отечества и готовность к его защите.

Цель воспитания в ведомственных ВУЗах – формирование и развитие у курсантов качеств и свойств, позволяющих им успешно выполнять социально значимые функции по обеспечению охраны законности и правопорядка, защиты граждан от преступных посягательств и активно участвовать в деятельности, обеспечивающей реализацию национальных интересов государства.

Воспитание курсантов (слушателей) учебных заведений базируется на основе многовековых нравственных устоев, воинских традиции, патриотизма и уважительного отношения к народам и народностям многонационального государства, общечеловеческих ценностей, лучших образцов отечественной и мировой культуры. При этом учитываются исторический опыт, современное состояние, проблемы и тенденции развития казахского общества.

Воспитание курсантов (слушателей) вузов представляет собой систему взаимосвязанных и взаимообусловленных компонентов, образующих единый, целостный и непрерывный процесс формирования и развития личности обучающихся и побуждения их к самосовершенствованию качеств, необходимых для успешного выполнения задач будущей службы офицером.

Воспитание курсантов (слушателей) является приоритетным направлением служебной деятельности должностных лиц учебного заведения.

Под содержанием воспитания курсантов (слушателей) понимается совокупность основных видов и направлений воспитания: государственного-патриотического, воинского, нравственного, правового, экономического, эстетического, физического и экологического воспитания. Основные виды и направления воспитания курсантов (слушателей) взаимообусловлены и имеют свою специфику. Реализация содержания воспитания предполагает комплексный подход, единство и согласованность всех его составных частей.

Основными направлениями государственного-патриотического воспитания курсантов (слушателей) являются:

- формирование активной гражданской позиции личности государственного служащего, позволяющей ему эффективно решать государственные задачи в мирное и военное время;
- наращивание морального духа Вооруженных Сил на основе героических традиций народов Казахстана и Вооруженных Сил; творческое использование воспитательного потенциала различных религиозных конфессий;
- совершенствование интернационального воспитания в духе дружбы народов Республики Казахстан.

Основными направлениями воспитания являются:

- обеспечение соответствия профессиональной и морально-психологической подготовки обучаемых решаемым ими задачам;
- моделирование реальных условий обстановки современного боя в ходе учебно-воспитательного процесса;
- поддержание строгого уставного порядка в организации службы войск, быта и повседневной деятельности в вузах (курсантских подразделениях);
- создание условий по обеспечению безопасности службы; обеспечение личной примерности должностных лиц

всех категорий служащих в выполнении воинского долга;

- использование в воспитательных целях системы воинских традиций и ритуалов.

Нравственное воспитание — оказание воздействия на сознание, чувства и волю курсантов (слушателей) с целью формирования у них необходимых духовно-нравственных черт и качеств.

Основными направлениями нравственного воспитания являются:

- вооружение курсантов (слушателей) знаниями о предъявляемых требованиях со стороны общества к их профессиональному и нравственному облику;

- разъяснение курсантам (слушателям) социальной значимости службы;

- стимулирование потребности курсантов (слушателей) в моральном самосовершенствовании;

- применение воспитательных влияний в соответствии с достигнутым уровнем нравственной зрелости обучаемых;

- целенаправленная организация нравственно значимой деятельности курсантов (слушателей), в процессе которой формируется, осознается и переживается личностный смысл моральных принципов и норм, предотвращаются негативные действия и поступки, формируются нравственные чувства, такие как ответственность, гордость и доблесть;

- использование духовно-нравственного потенциала общественных объединений в интересах воспитания обучаемых.

Правовое воспитание — целеустремленное и систематическое влияние на сознание, чувства и психологию курсантов (слушателей) с целью формирования у них устойчивых правовых представлений, убеждений и чувств, привития им высокой правовой культуры, навыков и привычек активного правомерного поведения.

Основными направлениями правового воспитания являются:

- организация правовой пропаганды;

- повышение теоретической и методической подготовки обучаемых по правовым вопросам;

- обобщение и распространение передового опыта правового воспитания;

- контроль за соблюдением законности и правопорядка, служебной дисциплины и дисциплинарной практики;

- организация правовой защиты интересов курсантов (слушателей) и членов их семей

Экономическое воспитание — воздействие на курсантов (слушателей) в целях формирования у них экономических знаний, навыков, умений и личностных качеств, необходимых для успешного выполнения должностных обязанностей.

Основными направлениями экономического воспитания курсантов (слушателей) являются:

- создание условий для успешного развития экономических отношений;

- формирование бережного отношения к государственному имуществу, рационального использования материально-технических и учебно-методических средств;

- использование в воспитательной работе с обучаемыми экономических стимулов;

- пропаганда экономических знаний по хозяйственным вопросам жизнедеятельности вуза (курсантского подразделения);

- обучение курсантов (слушателей) умению предвидеть и оценивать экономические последствия своей деятельности.

Эстетическое воспитание — воздействие на курсантов (слушателей) в целях разностороннего развития эмоционально-чувственной сферы их духовного мира.

Физическое воспитание — воздействие на курсантов (слушателей) в целях совершенствования их физической культуры, организации активного досуга, укрепления здоровья и закалывания, формирования моральноволевых, боевых и психологических качеств, необходимых для выполнения боевых (учебно-боевых и иных) задач.

Основными направлениями физического воспитания курсантов (слушателей) являются:

- организация утренней физической зарядки и плановых занятий по физической подготовке;
- проведение спортивно-массовых мероприятий;
- организация активного досуга личного состава в выходные и праздничные дни;
- пропаганда здорового образа жизни;
- популяризация лучших спортивных достижений.

Экологическое воспитание — воздействие на курсантов (слушателей) в целях формирования у них экологического мышления, необходимых экономических, юридических, нравственных, эстетических взглядов на природу, роль и место человека в обеспечении охраны окружающей среды.

Основными направлениями экологического воспитания курсантов (слушателей) являются:

- разъяснение причин негативных экологических последствий служебной деятельности и возможностей их предотвращения;
- вовлечение курсантов (слушателей) в практические мероприятия по охране природы;
- осуществление их экологического обучения.

Основными принципами воспитания являются:

- гуманистическая направленность и целеустремленность воспитательного процесса;
- организация воспитания в ходе учебно-воспитательного процесса;
- сочетание высокой требовательности к личности с уважением ее достоинства и заботой о ней;
- организация воспитания в учебном коллективе и через коллектив;
- индивидуальный и дифференциальный подход к объекту воспитания;
- согласованность и преемственность в воспитании;

- комплексный и оптимальный подход;
- опора на положительное в воспитании.

Особенность реализации принципов состоит в систематическом и полном выполнении их требований.

Воспитание курсантов (слушателей) осуществляется с использованием педагогических технологий, под которыми понимается комплекс взаимосогласованных и последовательно применяемых методов, средств и форм реализации воспитательных целей и задач.

Метод воспитания как основной элемент технологии представляет собой совокупность средств, приемов и способов педагогического воздействия на курсантов (слушателей) и курсантские коллективы или взаимодействия с ними в целях формирования и развития у них качеств, необходимых для успешного выполнения задач учебно-воспитательного процесса в вузе.

Методы воспитания применяются командиром (начальником) комплексно - во взаимосвязи. Их главное предназначение состоит в установлении эффективного взаимодействия между всеми участниками воспитательного процесса в подразделении курсантов (слушателей) и вуза в целом.

В каждом методе воспитания объединяются средства и приемы, с помощью которых решаются характерные для данного метода воспитательные задачи.

Каждый из методов воспитания, оказывая влияние на формирование многих сторон личности курсанта (слушателя), обладает свойством преимущественного развития определенных качеств личности. Успешно задачи воспитания решаются благодаря творческому применению всей системы методов воспитания.

Важную роль в системе воспитания играют воспитательные средства, к которым относятся: различные виды учебной и воинской деятельности в вузе; моральное и материальное стимулирование; технические средства;

информационные средства; педагогическая среда и ее предметы и др.

Методы и средства воспитания реализуются в таких формах воспитательной работы как индивидуальные и коллективные беседы; различные виды информирования курсантов (слушателей); лекции, вечера вопросов и ответов; собрания и совещания с курсантами (слушателями); пропаганда передового опыта; научно-практические конференции; тематические номера, диспуты, викторины, круглые столы; встречи с ветеранами Великой Отечественной войны, боевых действий, военной службы, государственной службы и труда; экскурсии и походы по историческим местам и местам боевой славы; работа клубов по интересам, кружков художественной самодеятельности; занятия в музеях.

Применение методов, средств и форм воспитания курсантов (слушателей) осуществляется комплексно и позволяет обеспечить качественное функционирование системы воспитания, достичь необходимого уровня ее эффективности.

Подводя итог, эффективность воспитания следует понимать как достижение планируемого уровня воспитанности курсантов (слушателей) в установленные воспитательным процессом сроки. Уровень воспитанности определяется на основе объективных критериев (показателей) путем последовательного накопления, анализа и обобщения сведений о новых качествах обучаемых, полученных в результате учебно-воспитательного воздействия.
[https://studme.org/144670/pedagogika/oso_bennosti_vospitatelnoy_raboty_voенно_uch_ebnyh_zavedeniyah]

Список использованных источников:

1. Антонов Н. А. Развитие творческой индивидуальности учителя в условиях повышения профессиональной квалификации // Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Ставрополь, 2005. – 35 с.
2. Байденко В. И., Субетто А. И., Татур Ю. Г. Теоритико-методологические основы нормирования качества непрерывного образования. М, 1998. – 200 с.
3. Белоусова Ю. Е., Князева О. А., пруюль Н. А., Третьяк С. Н. логическая структура регионального мониторинга образовательной среды // Развитие дополнительного педагогического образования в России: Проблемы и перспективы: Материалы юбилейной науч.-практ. конф. М., 1998. С. 18-25.
4. Квасова Л. В., Константинова В. В. Организация внутрифирменной системы повышения квалификации специалистов. – Воронеж, 2007. – 167 с.

Сведения об авторе

Елеусизов Бекжан Сабыржанович — заместитель начальника курса Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, капитан полиции

Елеусізов Бекжан Сабыржанұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты курс бастығының орынбасары, полиция капитаны

Eleusizov Bekzhan Sabyrzhanovich — deputy head of the course of the aktobe law institute of the ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police captain

¹Каирбаев Ж.К.

¹Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, Актюбе, Казахстан

²Таласпаев Н.А.

²Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, Актюбе, Казахстан

ЗАВЕРШЕНИЕ СПОРТИВНОЙ КАРЬЕРЫ ДЛЯ СПОРТСМЕНА

В данной статье вкратце рассматривается понятие спортивной карьеры спортсменов, так же раскрываются основные этапы и влияние спортивной карьеры на человека в дальнейшем.

Ключевые слова: профессиональный спорт, спортивная деятельность, карьера, опытные специалисты.

СПОРТШЫ ҮШІН СПОРТТЫҚ МАНСАПТЫ АЯҚТАУ

Бұл мақалада спортшылардың спорттық мансабы туралы түсінік қысқаша қарастырылады, сонымен қатар спорттық мансаптың негізгі кезеңдері мен адамға әсері кейінірек ашылады.

Түйінді сөздер: кәсіби спорт, спорттық қызмет, мансап, тәжірибелі мамандар.

COMPLETION OF A SPORTS CAREER FOR AN ATHLETE

This article briefly discusses the concept of a sports career of athletes, also reveals the main stages and the impact of a sports career on a person in the future.

Keywords: professional sports, sports activity, career, experienced specialists.

Профессиональный спорт в нашей стране появился не так уж и давно. Его развитие дало начало появлению научных исследований, открывающих сущность различных аспектов спортивной карьеры.

Исследования показывают, что профессиональная спортивная карьера представляет собой многолетний спортивный процесс, направленный на проявление высоких спортивных достижений и непрерывное спортивное продвижение вперед.

Спортивная деятельность достаточно трудна и реализуется в экстремальных условиях спортивного характера. Овладение спортивной деятельностью происходит в течении всей спортивной карьеры спортсмена. Это непрерывный и многоэтапный процесс. Не взирая на то, что в последнее время проблема спортивной карьеры спортсменов неоднократно составляла предмет

изучения спортивных специалистов, она еще и остается мало изученной.

Осуществленные за последние десятилетия исследования позволили получить представления о том, что собой представляет спортивная карьера и каковы отличия от других карьер. Одним из специалистов который полагал, что спортивная карьера состоит четырех этапов был Борис Герасимович Ананьев (1907-1972гг.), который условно разделил их на подготовку, старт, кульминация и финиш.

Подготовка включала в себя выбор профессии и базовое профессиональное обучение тем самым затрагивая юношеский возраст и раннюю зрелость.

Старт – это начало собственно трудовой деятельности и адаптации к профессии от 23 до 30 лет.

Кульминация – этап самых высоких достижений в профессии, отражающихся

в социальном статусе личности – от 30 до 40 - 45 лет.

Финиш связан с подготовкой к уходу на пенсию и пенсионной адаптацией – от 50 до 60-65 лет. Данный этап деления карьеры является универсальным, а так же подходит к любой профессиональной карьере. Однако в спортивной карьере употребляется своя специфика. Спортивная карьера начинается еще в дошкольном возрасте, и заканчивается также рано по критериям профессий, не имеющих подход к спорту [1].

Спорт является одним из самых энергоемких видов деятельности, поэтому он крепко связан с человеческим резервом. А так же, для спорта требуется намного больше условий конкуренции, чем в других областях деятельности.

Спортивная карьера не всегда является профессиональной в смысле постоянной прибыли, но всегда – в смысле профессионального отношения к делу. Для спортивной карьеры характерна относительная неопределенность момента ухода, его зависимость не столько от возраста, сколько от динамики спортивных результатов и многих других причин – в противоположность типичному для большинства профессий уходу на пенсию по возрасту. У спортсмена есть возможность продлить свою спортивную карьеру за счет смены спортивного амплуа или вида спорта. Во многих профессиях аналогичные возможности весьма ограничены.

С помощью спорта, благодаря его экстремальным условиям, есть возмож-

ность обнаружить все богатство человеческой натуры. Он более разнообразно формирует возможности человека в самом широком смысле, чем большинство других профессий. К примеру, спортсменам легче адаптироваться в бизнесе, так как конкуренция их мотивирует. Таким образом, спортивная карьера закладывает действительный домисел перехода к другой профессиональной карьере, что имеет огромное значение, поскольку она обычно завершается в период, очень далекий от пенсионного возраста [2].

Спортивная деятельность – это многолетний труд спортсмена, достигающий высоких итогов с целями и задачами конкретного этапа многолетней профессионализации спортсмена.

И в заключении хотелось бы, сказать о немаловажном значении спортивной карьеры для спортсмена и о влиянии на человека в дальнейшем. Можно сказать одно, даже если спортивная карьера закончилась для спортсмена он продолжает воплощать идеи в реальности и во всем этом ему будет помогать многолетний профессиональный спортивный опыт, присутствие духа и оптимизма. На примере хотелось бы, сказать о некоторых бывших спортсменах, закончившие спортивную карьеру весьма удачно, ставшие при этом не плохими предпринимателями, бизнесменами, обслуживая определенную сферу деятельности проявили себя с хороших сторон.

Список использованных источников:

1. Ильин Е.П. Психология спорта. - Питер, 2010
2. Родионов А.В. Психология физического воспитания и спорта. – М., 2010

Сведения об авторах

¹**Каурбаев Ж.К.** – старший преподаватель кафедры физической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, майор полиции

Қайырбаев Ж.К. – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының дене шынықтыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

Kairbayev Zh.K. — Senior lecturer of the Faculty of Law of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev

²***Таласбаев Нурлан Асхатович*** — старший преподаватель кафедры физической культуры Актюбинского юридического института имени М. Букенбаева МВД Республики Казахстан, капитан полиции

Таласбаев Нұрлан Асхатұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының дене шынықтыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция капитаны

Talabayev Nurlan Askhatovich – Senior lecturer of the Faculty of Law of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қаласы, Қазақстан

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ, СПОРТТЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ, САУЫҚТЫРУ ЖӘНЕ БЕЙІМДЕЛУ МӘДЕНИЕТІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

Дене тәрбиесінің, спорттық жаттығулардың, сауықтыру және бейімделу мәдениетінің теориясы мен әдістемесі барлық саладағы мамандарды кәсіби даярлау жүйесіндегі негізгі бейіндік пәндердің бірі болып табылады. Оның маңызды аспектілерінің бірі – дене шынықтырудың кәсіби іс-әрекетінің жолдары, әдістері мен әдістері туралы теориялық және әдістемелік білімнің қажетті деңгейін қамтамасыз ету, осы іс-әрекеттің құрылымы мен мазмұнында дене тәрбиесінің білім беру, тәрбиелік және сауықтыру міндеттерін сәтті жүзеге асыру шарттарын ашу.

Түйінді сөздер: дене шынықтыру, тәрбие, жаттығу, адамның физикалық жетілуі, спорт, қозғалыс, күш, дене шынықтыру, денсаулық, төзімділік.

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ, СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ, ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ И АДАПТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ

Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптированной культуры, является одной из основных профилирующих дисциплин в системе профессиональной подготовки специалистов всех сфер. Одним из ее важных аспектов является обеспечение необходимым уровнем теоретических и методических знаний о путях, методах и приёмах профессиональной деятельности физической культуры, раскрытие в структуре и содержании этой деятельности условия успешной реализации образовательных, воспитательных и оздоровительных задач физического воспитания.

Ключевые слова: физическая культура, воспитание, упражнение, физическое совершенствование человека, спорт, движение, сила, физическая подготовка, здоровье, выносливость.

THEORY AND METHODOLOGY OF PHYSICAL EDUCATION SPORTS TRAINING HEALTH AND ADAPTIVE CULTURE

The theory and methodology of physical education, sports training, wellness and adapted culture, is one of the main profiling disciplines in the system of professional training of specialists in all fields. One of its important aspects is to provide the necessary level of theoretical and methodological knowledge about the ways, methods and techniques of professional activity of physical culture, revealing in the structure and content of this activity the conditions for the successful implementation of educational, educational and health-improving tasks of physical education.

Keywords: physical culture, education, exercise, physical improvement of a person, sport, movement, strength, physical fitness, health, endurance.

Дене тәрбиесі және оның элементтері адамзат қоғамы пайда болуының бастапқы кезеңінде басталды. Адамдардың аң аулау, үй салу, азық табу сияқты белгілі іс-әрекеттерін орындау барысын-

да – күш, төзімділік, жылдамдық деген дене қабілеттері дамыды [1].

Кейін адамдар белгілі дене әрекеттерін қайталайтын, белсеңді және қозғалмалы өмір салтын ұстанатын тайпа өкілдері басқалардан төзімдірек және

күштірек болатынын түсінді. Адамдар әрекеттердің қайталануы жаттығулар жиынтығы екенін түсінді. Бұл дене тәрбиесінің негізі – жаттығу пайда болды.

Адамдар жаттығудың пайдасын түсініп, жұмыс процесінен тыс өзіне қажетті қозғалыстарды (әрекеттерді) қайталай бастады. Мысалы, жануардың салынған суретіне қарай найзасын қайта-қайта лақтыру арқылы жаттығу әрекеттерін орындады. Осындай жаттығулар жиынтығы арқылы адамдар өзінің аң аулау процесін одан әрі дамытты. Жаттығулар әртүрлі еңбек процестерінен тыс қолданыла бастағаннан кейін, олар физикалық жаттығуларға айналды. Еңбек әрекеттерінен тыс физикалық жаттығуларды орындау – адамдарың жан-жақты физикалық дамуына едәуір әсер етті.

Кейін, эволюциялық даму барысында дене шынықтырудағы айтарлықтай жақсы нәтижеге адам ересек жаста емес, балалық шақта жаттығу жасай бастағанда қол жеткізілетіні белгілі болды. Дене шынықтыру баланы ерте жастан бастап өмір сүру барысында кездесетін қиыншылықтарға дайындайды. Осылайша, адамзаттың дене шынықтыру және адамды өмірге алдын-ала дайындаудың маңыздылығын түсінуі, олардың арасындағы байланысты орнату шынайы дене тәрбиесінің пайда болуының қайнар көзі болды.

Дене тәрбиесінің негіздері Ежелгі Грецияда жастарды әскери және спорттық жаттығуларға арнайы оқыту түрінде көрініс тапты. Жаңа дәуір кезеңіне дене тәрбиесінің негіздері тек белгілі санаттағы адамдар өкілдерінің игілігі болып қалды және тек қана әскери дайындық жаттығуларымен шектелді.

Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі оқу пәні ретінде дене шынықтыру және спорт саласында білікті мамандарды дайындауға ықпал етеді. Ұсынылған мақала бізге оқу пәні ретінде дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесінің негізгі ұғымдарын, әдістерін, принциптері мен міндеттерін ашып көрсетеді және дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесінің ғылым ретінде қалыптасып,

дамыған іргелі сипатын көрсетеді. ғылым болғанға дейін көп уақыт өтті.

Дене тәрбиесі теориясы кез келген жалпы ғылыми пәндер сияқты оқудағы ең жалпы ұғымдарды нақты анықтауды талап етеді. Әңгіме «дене тәрбиесі», «дене тәрбиесі жүйесі» сияқты, сонымен қатар, «дене шынықтыру», «дене дамуы», «спорт» және «дене мәдениеті» сияқты ұғымдар туралы болып отыр[2].

Дене тәрбиесінің айрықша ерекшелігі – бұл ең алдымен адамның физикалық қасиеттерін дамытуға және адамның физикалық қабілетін анықтайтын қозғалыс дағдыларын қалыптастыруға бағытталған процесс.

Дене тәрбиесі теориясында тұрақтылықты, жүйелілікті және ақпараттық мазмұнды сипаттайтын орасан зор материал жинақталды.

Дене шынықтыру тәжірибесінде жиі қолданылатын дене жаттығуларының әртүрлі жинақтары.

Дене тәрбиесінде екі жағы ажыратылады: дене қасиеттерін тәрбиелеу – функционалдық жүктемелер арқылы дамуды дене жаттығуларымен реттеу; және қозғалыс жаттығулары, яғни, адамның өмірге қажетті өз қимылдарын басқарудың ұтымды тәсілдерін меңгеру процесінде меңгеруі.

Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі ғылым ретінде дене шынықтыру бағытында дамуын жалғастыруда және дене шынықтыру мен спорттың бұқаралық және кәсіптік қазіргі заманғы тенденцияларының барған сайын жаңа шекараларын қамтиды. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі оқу пәні ретінде дене шынықтыру және спорт саласында білікті мамандарды дайындауға ықпал етеді.

Дене тәрбиесі жүйесі дегеніміз бұл адамдардың физикалық жетілуін және салауатты өмір салтын қалыптастыруды қамтамасыз ететін дүниетанымдық, теориялық-әдістемелік, бағдарламалық-нормативтік және ұйымдастырушылық негіздерді қамтитын дене тәрбиесінің әлеуметтік практикасының тарихи анықталған түрі.

1. Дүниетанымдық негіздер. Дүниетаным – бұл адам қызметінің бағытын анықтайтын көзқарастар мен идеялардың жиынтығы. Дене тәрбиесінің отандық жүйесінде дүниетанымдық көзқарастар студенттердің жеке басының жан-жақты және үйлесімді дамуына ықпал етуге, әр адамның физикалық жетілуіне қол жеткізу мүмкіндіктерін жүзеге асыруға, денсаулықты нығайтуға және көпжылдық сақтауға, осы негізде қоғам мүшелерін кәсіби қызмет түрлеріне дайындауға бағытталған.

2. Теориялық-әдістемелік негіздері. Дене тәрбиесі жүйесі көптеген ғылымдардың жетістіктеріне сүйенеді. Оның теориялық және әдістемелік негізі табиғи (анатомия, физиология, биохимия және т.б.), қоғамдық (философия, Әлеуметтану және т.б.), педагогикалық (психология, педагогика және т.б.) ғылымдардың ғылыми ережелері болып табылады, олардың негізінде «дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі» пәні дене тәрбиесінің жалпы заңдылықтарын әзірлейді және негіздейді.

3. Бағдарламалық-нормативтік негіздер. Дене тәрбиесі дене шынықтыру және спорт жөніндегі міндетті мемлекеттік бағдарламалар (мектепке дейінгі мекемелерге, жалпы білім беретін мектептерге, орта және жоғары оқу орындарына, армияға және т.б. арналған бағдарламалар) негізінде жүзеге асырылады. Бұл бағдарламаларда дене тәрбиесінің ғылыми негізделген міндеттері мен құралдарды, игеруге жататын моториканың кешені, нақты нормалар мен талаптардың тізімі бар.

Дене тәрбиесі жүйесінің бағдарламалық-нормативтік негіздері контингенттің ерекшеліктеріне (жасы, жынысы, дайындық деңгейі, денсаулық жағдайы) және дене шынықтыру қозғалысына қатысушылардың негізгі қызметінің жағдайларына (оқу, өндірістегі жұмыс, армиядағы қызмет) қатысты екі негізгі бағытта: жалпы дайындық және мамандандырылған бағытта нақтыланады. Жалпы дайындық бағыты, ең алдымен, жалпы міндетті білім беру жүйесінде дене тәрбиесімен ұсынылған.

Жалпы дайындық бағыты адамның жалпы физикалық дайындығын қамтамасыз етеді, өмірге қажетті қозғалыс дағдылары және әрбір адамға қол жетімді физикалық қабілеттердің жан-жақты даму деңгейін қалыптастырады.

Мамандандырылған бағыт (спорттық жаттығу, өндірістік-қолданбалы және әскери-қолданбалы дене дайындығы) жетістіктердің мүмкін болатын жоғары деңгейімен (жеке қабілеттеріне байланысты) кең ауқымды жалпы даярлық негізінде қозғалыс қызметін жетілдіруді көздейді. Осы екі негізгі бағыт өмірлік маңызды қозғалыстарды дәйекті түрде игеруге, адамның физикалық, моральдық және ерікті қасиеттерін тәрбиелеуге, спорттық жетілуге мүмкіндік береді.

Бағдарламалық-нормативтік негіздерде дене тәрбиесінің негізгі қағидаттары (жеке тұлғаның жан-жақты үйлесімді дамуына, қолданбалы және сауықтыру бағытына жан-жақты жәрдемдесу қағидаттары) нақты іске асырылады.

4. Ұйымдастыру негіздері. Дене тәрбиесі жүйесінің ұйымдық құрылымын ұйымдастырудың, басқарудың және басқарудың мемлекеттік және әлеуметтік-әуесқойлық формаларынан тұрады. Мемлекеттік желі бойынша: мектепке дейінгі мекемелерде (бөбекжай), жалпы білім беретін мектептерде, арнаулы орта және жоғары оқу орындарында, армияда, емдеу-алдын алу ұйымдарында жүйелі түрде міндетті дене жаттығуларымен айналысу көзделеді. Сабақтар мемлекеттік бағдарламалар бойынша оқытылады, Сабақтар бөлінген сағатта кестеге және штаттық мамандардың (дене шынықтыру кадрларының) басшылығымен ресми кестеге сәйкес жүргізіледі. Дене тәрбиесінің мемлекеттік желі бойынша ұйымдастырылуын, жүзеге асырылуын және нәтижелерін бақылауды Қазақстан Республикасының дене шынықтыру, спорт жөніндегі министрлігі, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің тиісті бөлімдері

қамтамасыз етеді. Әлеуметтік-әуесқойлық бағытта дене шынықтыру жаттығулары жеке бейімділіктерге, қатысушылардың қабілеттеріне және дене тәрбиесіне қажеттілігіне байланысты ұйымдастырылады. Ұйымның әлеуметтік-әуесқой формасының негізгі ерекшелігі – дене шынықтыру сабақтарының толық еріктілігі. Сабақтың ұзақтығы көбінесе жеке көзқарасқа, жеке бейімділікке және бос уақыттың нақты болуына байланысты[3].

Өмірге немесе спортқа маңызды қимылдарды, қозғалыс әрекеттерін меңгере отырып, қатысқандар өздерінің физикалық қасиеттерін ұтымды және толық көрсету қабілетіне ие болады. Сонымен бірге, олар дене қозғалысының заңдылықтарын үйренеді. Меңгеру дәрежесі бойынша қимыл-қозғалыс әрекетінің әдістемесі екі түрде – дағды түрінде және қозғалыс дағдысы түрінде орындалуы мүмкін. Сондықтан дене шынықтыру тәжірибесінде «қимыл-қозғалыспен жаттықтыру» деген тіркестің орнына «қозғалыс дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру» термині жиі қолданылады. Дене қасиеттерін тәрбиелеу де дене тәрбиесінің маңызды аспектісі болып табылады. Барлық физикалық қасиеттер туа біткен; бұл қасиеттер адамға жетілдіріп, дамытуды қажет ететін табиғи бейімділік түрінде беріледі.

Дене тәрбиесі процесінде гигиеналық, әлеуметтанулық, биомедициналық және әдістемелік мазмұндағы дене шынықтыру және спорттық білімдердің кең ауқымы игеріледі. Білім дене жаттығуларының процесін неғұрлым мазмұнды етеді, сондықтан прогрессивті және өнімді етеді.

Сонымен, дене тәрбиесі – белгілі бір тәрбиелік міндеттерді шешу процесі.

Физикалық даму көрсеткіштердің үш тобының өзгеруімен сипатталады.

1. Дене бітімінің көрсеткіші (дене ұзындығы, дене салмағы, дене қалпы, дененің жеке бөліктерінің көлемі мен пішіні, майдың шөгу мөлшері және т.б.), ол бұрын сипатталады.

2. Адам ағзасының физиологиялық жүйелеріндегі морфологиялық және қызметтік өзгерістерді көрсететін денсаулық көрсеткіші (критеріі).

3. Дене қасиеттерінің даму көрсеткіші (күш, төзімділік және жылдамдық қабілеттері, т.б.). Физикалық табиғат көптеген себептерге байланысты және бірқатар заңдылықтармен анықталады [4].

Физикалық даму белгілі бір дәрежеде тұқымқуалаушылық заңдары-мен анықталады, ол адамның физикалық жетілуіне қолайлы немесе керісінше кедергі келтіретін факторлар ретінде ескерілуі керек. Адамның спорттағы мүмкіндіктері мен жетістіктерін болжау кезінде тұқым қуалаушылықты ескеру керек.

Физикалық даму процесі де жас градациясының заңына бағынады. Өртүрлі жас кезеңдеріндегі адам ағзасының ерекшеліктерін есепке алу негізінде ғана адамның физикалық даму процесін басқару үшін араласуға болады.

Физикалық даму процесі организм мен қоршаған ортаның бірлік заңына бағынады. Өмір, еңбек, тәрбие және материалдық қамтамасыз ету жағдайлары көп дәрежеде адамның физикалық жағдайына әсер етеді және организмнің функциялары мен формаларының дамуы мен өзгеруін анықтайды. Физикалық дамуға географиялық орта да белгілі бір әсер етеді.

Дене тәрбиесі процесінде дене дамуын басқару үшін жаттығулардың биологиялық заңы және оның іс-әрекетіндегі дененің формалары мен қызметтерінің бірлігі заңының үлкен маңызы бар. Бұл заңдылықтар әрбір нақты жағдайда дене тәрбиесінің құралдары мен әдістерін таңдауда бастапқы нүкте болып табылады.

Дене тұтастай жұмыс істейтіндіктен, жаттығулар мен жүктеме-лерді таңдаған кезде олардың денеге әсер етуінің барлық аспектілерін нақты елестету керек [5].

Физикалық күйдің көрсеткіштері: оттегінің максималды тұтыну деңгейі, максималды физикалық өнімділік деңгейі, дененің функционалдық жүйеле-

рінің белсенділігінің параметрлері, морфологиялық және психикалық жағдай, дене дайындығы, денсаулық жағдайы. Жалпы дене шынықтыру жаттығулары әртүрлі іс-әрекеттерде табысқа жетудің алғышарттары ретінде физикалық даму деңгейін, кең қимыл-қозғалыс дайындығын арттыруға бағытталған.

Біздің заманымыздың физикалық кемел адамының ең маңызды нақты көрсеткіштері:

- мықты денсаулық;
- жоғары жалпы физикалық өнімділік;
- пропорционалды дамыған дене бітімі;
- жан-жақты және үйлесімді дамыған дене қасиеттері;
- негізгі өмірлік маңыздылықтың ұтымды техникасын меңгеру қозғалыстар;
- дене шынықтыру.

Спорт. Ол нақты бәсекелестік әрекетті, оған арнайы дайындықты, сондай-ақ оған тән тұлғааралық қатынастар мен нормаларды білдіреді.

Спорттың сипатты белгісі – бәсекелестік белсенділік, оның ерекше түрі – бәсекелестердің өзара әрекеттесуін нақты реттеу, іс-әрекеттер құрамын (снарядтың салмағы, оқтың салмағы,) біріздендіру негізінде адамның мүмкіндіктерін анықтауға, салыстыруға және салыстыруға мүмкіндік беретін жарыстар. қарсылас, қашықтық және т.б.), оларды жүзеге асыру шарттары және белгіленген ережелер бойынша жетістіктерді бағалау әдістері [6].

Спорттағы арнайы дайындық спорттық дайындық түрінде жүзеге асырылады. Дене шынықтыру теориясы мен әдістемесінің қалыптасу және даму кезеңдерін зерттей отырып, бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

1. Адамның күнделікті іс-әрекетінің нәтижесінде алған эмпирикалық білім;
2. Дене тәрбиесінің алғашқы әдістерін жасау, оған мысал ретінде Спарта мен Афина қалаларында, Ежелгі Парсы мен Египетте жастарды тәрбиелеу;
3. Қайта өрлеу дәуірінен 19 ғасырдың аяғына дейінгі кезеңді қамтитын дене тәрбиесінің біртұтас теориясы мен әдістемесіне ғылыми білімдерді біріктіру;

4. 19 ғасырдың аяғынан 1917 жылға дейін Ресейде дербес ғылыми және оқу пәні ретінде дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесінің құрылуы;

5. Қозғалыс әрекетінің биологиялық негіздемесі және пайдаланудың педагогикалық принциптері;

6. Гимнастиканың, акробатиканың, жүзудің, ауыр атлетиканың дәстүрлі түрлерін рекреациялық мақсатта пайдалану әдістерін жасау.

Дене шынықтыру жалпы мәдениеттің бір бөлігі ретінде адамның барлық табиғи маңызды күштерін және адамгершілік рухын дамытуға бағытталған. жан-жақты өзін-өзі жетілдіру жүйесінде ол толыққанды өмірдің негізін құрайды: белсенді еңбек, қалыпты отбасылық өмір, ұйымдастырылған демалыс және шығармашылық белсенділіктің толықтығы.[7]

Денсаулық – адамның бірінші және ең маңызды қажеттілігі, сондықтан оны жан-жақты қолдау, нығайту және жақсарту қажет. Бұл жемісті еңбекті, белсенді демалысты, зиянды әдеттерді жоюды, рационалды тамақтануды, шынықтыруды, жеке гигиенаны, стрессті азайтуды және т.б. Денсаулық көп жағдайда адамның өмір салтына байланысты.

Адамның физикалық дамуын сипаттайтын негізгі қасиеттерге күш, жылдамдық, ептілік, икемділік және төзімділік жатады. Олардың әрқайсысын жақсарту денсаулыққа ықпал етеді бірақ бірдей дәрежеде емес. Сіз спринтингте жаттығуарқылы өте жылдам бола аласыз. Ақырында, гимнастикалық және акробатикалық жаттығуларды қолдана отырып, епті және икемді болу өте жақсы. Дегенмен, мұның бәрімен патогендік әсерге жеткілікті төзімділікті қалыптастыру мүмкін емес.

Тиімді емделу және аурудың алдын алу үшін, ең алдымен, ең құнды сапаны – шыдамдылықты шыңдаумен және салауатты өмір салтының басқа компоненттерімен біріктірілген, өсіп келе жатқан денені көптеген аурулардан сенімді қалқанмен қамтамасыз ететін жақсарту қажет [8].

Арнайы температуралық процедураларды қолдану арқылы қатайту тиімділігі артады. Әрбір адам оларды дұрыс қолданудың негізгі принциптерін білуі керек: жүйелі, жеке ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын және процедураға эмоционалдық реакцияларды ескере отыру қажет.

Сонымен, дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі – дене тәрбиесінің адам және қоғам өміріндегі рөлі мен орны, дене тәрбиесінің ерекшеліктері мен жалпы заңдылықтары туралы білімдер жүйесі болып табылатын ғылыми және

оқу пәні екенін атап өтуге болады. оның қызметі мен дамуы, оның объектісі – дене тәрбиесінің көмегімен мақсатты әсер ету арқылы өзгертін дене мүмкіндіктері мен адамның қабілеттері.

Зерттеу пәні – адамның дене тәрбиесі процесін реттейтін жалпы заңдылықтар.

Бұл теорияның педагогикалық бағытында дене тәрбиесі процесін басқарудың жалпы заңдылықтары және оның сорттары (кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру, рекреация, сауықтыру) зерттеледі.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Ашмарин Б.А. «Теория и методика физического воспитания»: пособие для учителя. – М.: Академия, 2001.
2. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2003.
3. Матвеев Л.П. Теория и методика физ. культуры. Введение в предмет: учеб.для высших специальных физкультурных учеб.завед./Л.П.Матвеев.4-е изд.М.:Лань,2004.160 с.
4. Теория и методика физического воспитания: учеб.для ин-тов физ. культуры / Л.П. Матвеев; под ред. Л.П.Матвеева и А.Д.Новикова. М.: Физкультура и спорт,1976.Т.2. 256 с.
5. Артемьев В.П., Шутов В.В. Теория и методика физического воспитания. Двигательные качества: учеб.пособ. – Могилев: МГУ им. А.А. Кулешова, 2004. 284 с.: ил.
6. Максименко А.М.Теория и методика физической культуры: учебник. Физическая культура, 2005. – 544 с.
7. Теория физической культуры: учеб. / Курамшин Ю.Ф. [и др.]; под ред. Курамшина Ю.Ф. – М.: Советский спорт, 2003. – 464 с.
8. Шпак В.Т., Синютин А.А. Теория и методика физического воспитания краткий курс лекций для специальности 1-030201 «Физическая культура со специализациями». – 2 изд., доп. и перераб. – Витебск: Изд-во УО «ВГУ им. Машерова», 2007 – 168 с.

Автор туралы мәлімет

Кушкимбаев Абай Абатұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының арнайы тактикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры;

Кушкимбаев Абай Абатович – старший преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букембаева, майор полиции;

Kushkimbayev Abai Abatovich – Senior lecturer of the Department of Tactical and Special Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police maior;

¹Қуаныш Б.Д.

¹Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе, Қазақстан

²Ж.К. Құдайбергенова

²Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе, Қазақстан

АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС

Авторлар мақалада Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының азаматтық қорғаныс іс-шараларын жүзеге асыруын ұйымдастырудың құқықтық бағыттарына сипаттамалар беру арқылы өздерінің пікірлерін білдірген.

Түйінді сөздер: мемлекеттік қорғаныс шаралары, төтенше жағдайлар, қауіпсіз жерге көшіру, азаматтық қорғау қызметі.

ГРАЖДАНСКАЯ ОБОРОНА

В статье авторы выразили свое мнение, дав характеристику правовым направлениям организации осуществления мероприятий по гражданской обороне органами внутренних дел Республики Казахстан.

Ключевые слова: меры государственной обороны, чрезвычайные ситуации, эвакуация в безопасное место, служба гражданской защиты.

CIVIL DEFENSE

In the article, the authors expressed their opinion, giving a description of the legal directions for organizing the implementation of civil defense measures by the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: state defense measures, emergencies, evacuation to a safe place, civil protection service.

Азаматтық қорғаныс — мемлекеттік қорғаныс шаралары жүйесінің құрамдас бөлігі. Міндеттері: жергілікті халық пен халық шаруашылығын жау шабуылынан, жаппай қыру қаруынан, табиғат апаттарынан т.б. төтенше жағдайлардан қорғау және қорғану шараларын үйрету; су тасқыны, сел, жер сілкінісі, өрт болған аймақтарда құтқару жұмыстарын жүргізу; халыққа жау шабуылының немесе табиғат апатының қаупі туралы алдын ала хабарлау, т.б. азаматтық қорғаныс бейбіт кезеңде және соғыс уақытында мынадай шараларды жүзеге асырады: жаппай қыру қаруынан сақтану үшін арнайы қорғаныс жайлары салынып, жеке бас қорғаныс жабдықтары дайындалады, ірі қалалар тұрғындары

қауіпсіз жерге көшіріліп, оларға қорғану тәсілдері үйретіледі, ықтимал қауіп туралы халыққа егжей-тегжейлі түсіндіріледі, соғыс кезінде өндіріс орындары мен мекемелерде жұмыс тоқтамау үшін әртүрлі ұйымдастыру және инженер-техникалық шаралар жүргізіледі, нақты өндіріс орындары қорғалады, математика-техника құралдар, электр энергиясын шығару көздері, газбен, сумен қамтамасыз ету қорлары жасалады; қираған шаруашылықтарды қалпына келтіруге қажетті қосалқы жабдықтар жинастырылады, арнайы азаматтық қорғаныс топтары құрылады т.б. Қазақстан Республикасында азаматтық қорғаныс барлық жерде аймақтық-өндірістік принциппен ұйымдастырылған.

Қазақстан Республикасының Конституциясында Мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы айналадағы ортаны қорғауды мақсат етіп қояды.

Адамдардың өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін деректер мен жағдаяттарды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауапкершілікке әкеп соғады деп көрсеткен [1].

Құқық қорғау органының қызметкерлері:

Қазақстан Республикасының Конституциясын және Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауға;

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз етуге міндетті [2].

Ішкі істер органдары өзінің құзыреті шегінде:

Құқыққа қарсы қолсұғушылықтан, оқиғалардан және жазатайым жағдайлардан зардап шеккен, сондай-ақ өздерінің өмірі мен денсаулығы үшін қауіпті дәріменсіз не өзге де күйдегі жеке тұлғаларға көмек көрсетуге міндетті [3].

Азаматтық қорғанысты жүргізуге дайындық «Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 21-бабында айқындалған азаматтық қорғаныс іс-шараларын алдын ала орындау болып табылады.

Қазақстан Республикасында азаматтық қорғаныс жөніндегі іс-шаралар мына деңгейлер бойынша:

республикалық – еліміздің барлық аумағында;

аумақтық – тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктерде;

объектілік – азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдарда ұйымдастырылады және жүргізіледі.

Салалық кіші жүйесінде азаматтық қорғаныс жөніндегі іс-шаралар тиісті орталық атқарушы органдарымен ұйымдастырылады және өткізіледі.

Азаматтық қорғаныс іс-шараларының ұйымдастырылуына және

жүргізілуіне әдістемелік басшылық ету азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органның ведомствосына (бұдан әрі – уәкілетті органның ведомствосы) жүктеледі.

Облыстардың, астананың, республикалық маңызы бар қалалардың орталық және жергілікті атқарушы органдары жыл сайын тиісті жылғы 10 - 20 қараша аралығында уәкілетті органның ведомствосына ағымдағы жылғы азаматтық қорғаныс іс-шараларының орындалуы туралы есептерді (бұдан әрі – есеп) осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша береді.

Облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардың, қаладағы аудандардың жергілікті атқарушы органдары, облыстардың, астананың, республикалық маңызы бар қалалардың азаматтық қорғау қызметтері, орталық атқарушы органдардың аумақтық бөлімшелері жыл сайын тиісті жылғы 1 – 10 қараша аралығында уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшелеріне есептерді осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша береді.

Облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардың, қалалардың, қаладағы аудандардың азаматтық қорғау қызметтері, азаматтық қорғаныс санаттарына жатқызылатын ұйымдар жыл сайын тиісті жылғы 1 – 10 қараша аралығында уәкілетті орган ведомствосы аумақтық бөлімшелерінің аудандық және қалалық Төтенше жағдайлар басқармалары (бөлімдері) есептерді береді.

Азаматтық қорғанысқа басшылық етуді Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі – Қазақстан Республикасының Азаматтық қорғаныс бастығы жүзеге асырады.

Лауазымы бойынша уәкілетті органның басшысы Қазақстан Республикасының Азаматтық қорғанысы бастығының орынбасары болып табылады және бейбіт уақытта азаматтық қорғанысты басқарады.

Орталық атқарушы органдарда және ұйымдарда азаматтық қорғанысқа басшылық етуді лауазымы бойынша азаматтық қорғаныстың тиісті бастықтары болып табылатын, олардың бірінші басшылары жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық бірліктерінде азаматтық қорғанысқа басшылық етуді лауазымы бойынша тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктерінің азаматтық қорғаныс бастықтары болып табылатын әкімдер жүзеге асырады.

Уәкілетті орган ведомствосы аумақтық бөлімшелерінің басшылары лауазымы бойынша әкімшілік-аумақтық бірліктерінің тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарының орынбасарлары болып табылады.

Азаматтық қорғаныс іс-шараларының орындалуын қамтамасыз ету мыналарға:

- 1) уәкілетті органның ведомствосына және оның аумақтық бөлімшелеріне;
- 2) облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың орталық және жергілікті атқарушы органдарында азаматтық қорғанысты ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшелерге;
- 3) тікелей бірінші басшыға бағынатын азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдардағы азаматтық қорғанысы ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшелерге немесе жекелеген жұмыскерлерге жүктеледі.

Орталық және жергілікті атқарушы органдар, азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар азаматтық қорғанысты ұйымдастыру мен жүргізу жөніндегі бөлімшелердің (қызметкерлердің) жасақталуын (тағайындалуын) жүзеге асырады, олардың функционалдық міндеттері мен штаттық кестесін әзірлейді және бекітеді.

Азаматтық қорғаныс жоспары бейбіт және соғыс уақытындағы азаматтық қорғаныс іс-шараларының көлемін, ұйымдастырылуын, орындау тәртібін, мерзімдерін айқындайды.

Азаматтық қорғаныс жоспарының құрылымын уәкілетті орган айқындайды.

Азаматтық қорғаныс жоспары:

- республикалық деңгейде – уәкілетті органның ведомствосы;
- салалық кіші жүйеде – орталық атқарушы органның азаматтық қорғанысты ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі тиісті құрылымдық бөлімшесі мен аумақтық деңгейде оның аумақтық бөлімшелері;
- аумақтық деңгейде – уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесі жергілікті атқарушы органдармен, сондай-ақ жергілікті бюджет есебінен қаржыландырылатын және соғыс уақытында жұмысты жалғастыратын атқарушы органдармен бірлесіп;
- объектілік деңгейде – азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар әзірлейді.

Орталық атқарушы органның азаматтық қорғаныс жоспарына жетекшілік ететін салада жүргізілетін азаматтық қорғаныс іс-шаралары кіреді.

Оның базасында азаматтық қорғау қызметі құрылған ұйым азаматтық қорғаныс жоспарында азаматтық қорғаудың арнайы іс-шараларын орындау бойынша іс-қимылдарды да көрсетеді.

Азаматтық қорғаныс жоспарлары тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарымен бекітіледі және жоспарланатын жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша жыл сайын түзетіледі.

Азаматтық қорғаныс жоспарларын қайта жасау тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарының жеке өкімі бойынша жүзеге асырылады.

Азаматтық қорғаныс жоспарларына құпиялық белгі:

орталық атқарушы органдар үшін – құпия;

- азаматтық қорғаныс бойынша топтарға жатқызылған облыстар, қалалар үшін – құпия;

- азаматтық қорғаныс бойынша топтарға жатқызылмаған қалалық және ауылдық аудандар, қалалар үшін – «қызмет бабында пайдалану үшін»;

- азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар үшін-

мемлекеттік құпиялар саласындағы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ұйым басшысының шешімі бойынша құпиялық белгісі белгіленеді.

Азаматтық қорғау қызметтері бейбіт және соғыс уақытында азаматтық қорғаудың арнайы іс-шараларын орындауға, халықты төтенше жағдайлар зардаптарынан, қазіргі заманғы зақымдаушы құралдардың зақымдау факторларынан қорғауды қамтамасыз етуге арналған.

Қорғау қызметтері республикалық, облыстық, аудандық, қалалық деңгейлерде құрылады [4].

Жергілікті атқарушы орган тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесімен бірлесіп, азаматтық қорғаудың облыстық, аудандық, қалалық қызметтерін құратын ұйымдарды айқындайды. Қызметтер құрамына бірнеше ұйым кіре алады.

«Азаматтық қорғау туралы» 2014 жылғы 11 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 8-бабына сәйкес азаматтық қорғау қызметтерінің тізбесі:

республикалық деңгейде – Қазақстан Республикасының Үкіметі;
аумақтық деңгейде – тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктер әкімдерінің шешімі айқындайды.

Азаматтық қорғау қызметтерінің бастықтары:

республикалық қызметтерде – базасында қызметтер құрылған министрліктер мен ведомстволардың бірінші басшылары;

облыстық, аудандық, қалалық қызметтерде – қолданыстағы басқару құрылымынан шыға отырып, базасында қызметтер құрылған ұйымдардың бірінші басшылары болып табылады.

Азаматтық қорғау қызметтері тиісті азаматтық қорғаныстың бастықтарына тікелей бағынады.

Облыстық, аудандық, қалалық қызметтер туралы ережені азаматтық қорғаудың тиісті бастықтары бекітеді.

Азаматтық қорғау қызметінің құрылымын олардың басшылары айқындайды.

Азаматтық қорғау қызметтері өздерінің қызметінде Азаматтық қорғаныстың тиісті деңгейлердегі жоспарларын басшылыққа алады.

Азаматтық қорғаныс бастықтары Қазақстан Республикасының азаматтық қорғаныс бастығының өкімі бойынша ведомстволық бағынысты аумақта эвакуациялау іс-шараларын жүргізеді.

Халықты таратуды және эвакуациялауды жоспарлау мен жүргізуді тікелей жүзеге асыру үшін эвакуациялық органдар құрылады:

эвакуациялық комиссиялар (орталық және жергілікті атқарушы органдарда, азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдарда);

эвакуациялық қабылдау комиссиялары (эвакуацияланатын және таратылатын халықты қабылдау мен орналастыруды жүзеге асыратын ауылдық аудандарда, қалаларда);

эвакуациялық жинау пункттері;
эвакуациялаудың аралық пункттері;
эвакуациялық қабылдау пункттері;
зардап шеккен халықты қабылдау пункттері (баспанасыз қалған, санитариялық шығындар, қайтарылмайтын шығындар).

Эвакуациялау (эвакуациялау қабылдау) комиссияларының құрамы мен ережесін тиісті азаматтық қорғаныс бастығы бекітеді.

Тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің эвакуациялау (эвакуациялау қабылдау) комиссиясының құрамын азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесі жергілікті атқарушы органның, орталық атқарушы органдардың аумақтық бөлімшелерінің және ұйымдардың келісім бойынша айқындайды.

Эвакуациялау комиссияларының төрағалары болып орталық (жергілікті) атқарушы орган, азаматтық қорғаныс бойынша санатқа жатқызылған ұйым басшысы орынбасарларының бірі, ал

эвакуациялық қабылдау комиссияларының төрағалары – жергілікті атқарушы органдар басшыларының орынбасарлары тағайындалады [5].

Мақаланы қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының азаматтық қорғаныс іс-шараларын ұйымдастыру бойынша заманауи кәсіби арнайы мамандар

даярлау үшін елімізде төтенше жағдайлар орын алған кездегі полицияның орындайтын алгоритмдік әрекеттерін жүзеге асыруды үйрететін арнайы пәндерді Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарындағы оқу процестеріне енгізу қажет деп есептейміз.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы. 30.08.1995ж. (08.06.2022 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);
2. Құқық қорғау қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы (12.10.2021 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);
3. Қазақстан Республикасының 23.04.2014ж. №199-V «ҚР Ішкі істер органдары туралы» Заңы (30.12.2021 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);
4. Азаматтық қорғау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 11 сәуірдегі № 188-V ҚРЗ (21.05.2022 жылғы өзгерістермен);
5. Азаматтық қорғаныс іс-шараларын ұйымдастыру және жүргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 6 наурыздағы № 190 бұйрығы (21.01.2021 ж. өзгерістермен).

Авторлар туралы мәліметтер

¹**Қуаныш Бекзат Дүзелбайұлы** – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының жоспарлау және бақылау бөлімінің жұмылдыру тобының аға инспекторы, полиция майоры;

Қуаныш Бекзат Дүзелбаевич – старший инспектор группы мобилизации отдела планирования и контроля Актюбинского юридического института МВД РК им. М.Букенбаева, майор полиции;

Kuanysh Bekzat Duzelbaevich – senior inspector of the mobilization group of the planning and control department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police majors;

²**Құдайбергенова Жанат Кеңесқызы** – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жоспарлау және бақылау бөлімінің аға инспекторы, полиция майоры.

Кудайбергенова Жанат Кенесовна – старший инспектор отдела планирования и контроля Актюбинского юридического института МВД РК им.М.Букенбаева, майор полиции.

Kudaibergenova Zhanat Kenesovna – senior inspector of the planning and control department of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major.

ДІН ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК

Діни экстремизм – ел ішінде алауыздық тудыруды, жек көрушілік пен дінді саясаттандыруды көздеп, сол арқылы қоғамға кері әсерін тигізетін құбылыс.

Автор берілген мақалада діннің қоғамдағы рөлін және адамның рухани жетілуін ашып көрсеткен.

Түйінді сөздер: дін, қауіпсіздік, экстремизм, насихат, республика, демократия, тәуелсіз Қазақстан, болашақ, концепция.

РЕЛИГИЯ И БЕЗОПАСНОСТЬ

Религиозный экстремизм – это создание в стране смуты и вражды, а пропаганда экстремистического религии показывает его за счет этих факторов, которое приводит к враждебному влиянию в обществе.

Автор в данной статье раскрывает роль религии в обществе и влияние на человека.

Ключевые слова: религия, безопасность, экстремизм, проореантация, республика, демократия, независимая Казахстан, будущий, концепция.

RELIGION AND SECURITY

Religious extremist is the creation of turmoil and hostility in the country, and the propaganda of extremist religion shows it due to these factors, which leads to a hostile influence in society.

Keywords: religion, security, extremism, career guidance, republic, democracy, independent Kazakhstan, future, concept.

Қазақстандағы конфессионалдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, сондай-ақ діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрес – қазіргі таңда қоғамда орын алған өзекті мәселелердің бірі екені аян. Қауіпті жайт әр елдің саяси, әлеуметтік, экономикалық және рухани жағдайына ықпал етіп отыр.

Діни экстремизм – ел ішінде алауыздық тудыруды, жеккөрушілік пен дінді саясаттандыруды көздеп, сол арқылы қоғамға кері әсерін тигізетін құбылыс [1].

Мемлекетіміздің Тұңғыш Президенті, Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев: «Мен қазақстандық арнайы құрылымдар қызметін регламенттейтін құқықтық базаның құрылуына ерекше мән бердім. Ұлттық қауіпсіздік органдары басқа да құқық қорғау құрылымдарымен бірлесіп заңның үстемдігін, адамның, қоғамның және

мемлекеттің мүдделерін қорғауды сенімді түрде қамтамасыз етті. Тәуелсіз Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздік комитетінің түбегейлі өзгешелігі осында», - дей келе Ұлттық қауіпсіздік комитеті ең күрделі сала екенін еске салған болатын. Соның нәтижесінде, еліміздің тыныштығын сақтаған Ұлттық қауіпсіздік комитет халықаралық терроризм мен діни экстремизмнің алдын алды. Ел арасына іріткі салып, арам пиғылдарын іске асырмақ болғандарды ұстап, қаншама қылмыстық топтарды тәркіледі.

Бүгінде үдеп келе жатқан зорлықшыл экстремизм халықаралық терроризмнің идеологиясы ретінде діни үндеулерді жамылып, адам құқығы мен бостандықтарын белден басуда, адамзаттың діни, сондай-ақ мәдени және рухани мұраларына елеулі нұқсан келтіруде. Діннің беделін жоққа

шығарып, конфессияаралық қатынастарға қауіп төндіруде. Қоғамға, әсіресе, жастарға діни радикализм мен экстремизм идеологиясы интернет кеңістігі, яғни әлеуметтік желілер, экстремистік және террористік идеяларды белсенді насихаттайтын бейнероликтерді, әдебиеттерді заңсыз түрде тираждау мен насихаттау арқылы жүзеге асырып отыр.

Сондай-ақ, діни ағымдарға да тоқтала кетсек. Мәселен, жұрттың сенімін алдайтын діни ағымдардың бірі – деструктивті ағым. Бұл, деструктивті діни ағымдар – азаматтардың құқықтарын бұзатын, оларға психологиялық әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, зиянын тигізетін діни ағым. Деструктивті діни ағымдардың қызметі тек жеке азаматтардың өміріне ғана зардабын тигізіп қана қоймай, еліміздің ішкі тұрақтылығы мен ұлтаралық және конфессияаралық келісім саясатына да зардабын тигізуде.

Қазіргі таңда жалпы қоғамда діни ахуал өзекті мәселелердің біріне айналғаны жасырыне емес. Атап айтсақ, деструктивті діни ағымдардың зардабы қоғамда қауіп төндіруде. Егер, дер кезінде алдын алмасақ, олардың идеологиясы жастарымызды діни экстремизмнің қармауына түсіру.

Еліміздің ішкі және сыртқы саяси тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында көптеген қарқынды жұмыстар жүргізілуде.

Мемлекет қауіпсіздігінің кепілі ретінде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамның тұрақтылығы мен өмір сүру жағдайын қалыптастыру.

Қазақ халқы атам заманнан өз салт-дәстүрін, тілін, дінін құрметтеген халық.

Соның ішінде дін біздің рухани болмысымыз, бүгінгіміз бен ертеңіміз және болашағымыз. Діни – ағартушылық бағыттағы ақын жазушыларымыздың өзі діни бағытты ұстанса да, діни фонатизмі болған жоқ. Діннен сауаты бар, діни мектептерде оқыған ақын-жазушылар болды. Олар діни тақырыптарда да кітаптар жазған. Діни ағартушылық

бағытты ұстанғандардың бірі – Мәшһүр Жүсіп Көпеев. Ол ағартушылық дін арқылы халықты оятуға болады деген[2].

Қай дінді алып қарасақ та, барлық діндердің негізгі мақсаты жақсылық пен адамгершілікке тәрбиелеу. Мысалы, Христиан дінінің қасиетті кітабында «таспен атқанды, аспен ат», біреу бетіңнен ұрса, екінші бетінді тос деген сияқты жақсы мінез құлықты, сабырлықты дәріптейді. Ал, Ислам дінінің өзі бейбітшілік деген мағынаны білдіреді. Қазіргі кезде Қазақстанда бұқаралық ақпараттар беттерінен және де теледидардан көретініміз тек лаңкестік оқиғалар мен жарылыстар.

Дін – қоғамдағы өте өткір де нәзік мәселе. Барлық діннің қандай да болмасын ерекшелігін алып қарайтын болсақ, онда ондағы барлық жат пиғылдар мен қоғамға қарсы іс-әрекеттердің барлығын біздің саясаткерлер және т.б. лауазымды адамдарымыз да олардың барлық әдіс-тәсілдерін қоғамға қарсы мақсаттарда қолдануда. Сол себепті қазіргі таңда Дін істері және конфессияаралық қатынастар секторы дінге байланысты қоғамда, елімізде орын алып жатқан барлық жағымсыз пікірлер мен іс-әрекеттреді болдырмау және олардың алдын алу мақсатында барлық білім ордаларында, мемлекеттік мекемелерде, жатаханаларда кездесулер өткізуде.

Мемлекеттің негізгі басты тірегі – ол татулық пен болашақ, ал мемлекеттің болашағы – жастар. Болашақ ұрпақты имандылыққа тәрбиелей отырып, халық дәстүрін жүрегіне ұялатып, снасына жеткізу – бүгінгі білім мен тәрбиенің басты міндеті, ересектер парызы болып табылады. Елбасы Н.Ә.Назарбаев өз сөзінде «Діни экстремизмді алатын болсақ, ол адамдар арасына іріткі салуға, өшпенділік отын тұтатуға, қантөгістер ұйымдастыруға жол ашады. Пиғылы бөтен, қазақтың болмысына жат ағымдарға қазір тосқауыл қоймасақ онда ертең бірлігімізге сызат түседі және ол өшпес қара дақ болып қалады деген болатын. Егер де елімізде нағыз таза мұсылман, тек қана Құранның жолымен

жүретін халық көп болса, онда елде береке, бірлік тыныштық болады»-деген.

Ата Заңымыздың 1-бабы, 1-тармағында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деген қастерлі қағидаттар қазақ даласының сан ғасырлық тарихи-рухани тәжірибесінен бастау алып, бүгінгі үдерістер мен тоғысып жатыр. Зайырлы мемлекеттің заңдарына сай адамның діни сенім бостандығы қорғалатындықтан, көп конфессионалды және көп этносты еліміздің жағдайына қандай да бір діни сенімнің көзқарастарын таңуға тыйым салынатындықтан «дін мемлекеттен бөлек» деген ұстаным бар[4].

Ислам ілімін ең кемел, ең ақиқат сенім деп білу, өзге дінді ұстанушыларға шек қоймайды, зәбір көрсетпейді, қамқорлықсыз қалдырмайды. «Дінде зорлық жоқ» деген қағида Құран аяттарынан бастау алып, Мұхаммед пайғамбардың өнегесіне негізделіп, өзге дін өкілдеріне деген құрметке, исламның рухани-адамгершілік ұстанымдарына негіз болған. Дінаралық қатынас қағидаттарын, діни сенім мен ар-ождан бостандығын бекіткен алғашқы құжаттар «Мәдина келісімінде» көрініс тауып, өзге дін өкілдеріне қамқорлық жасаудан, мал-мүлкіне қол сұқпаудан, мұсылман мемлекетіндегі қоғам мүшелері болып табылатын өзге дін өкілдерімен бейбіт, тең көршілік қатынаста болу үлгісінен көрінеді. Қ.А. Яссауидің: «Сүннет екен, кәпір де болса берме азар» деген ұстанымы қоғамдағы рухани тепе-теңдік пен келісімді сақтауға бағытталған. «Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп» деген Абайдың діннің өзегін жаңғырту егемен еліміздің баяндылығы үшін жасалуы тиіс: саясиленған діннен сақтану үшін, дінді саясаттың құралына айналдырудан аулақ болу үшін қажет[3].

Барлық дәстүрлі діндердің жасампаз әлуеті қоғамымызды достық

пен түсіністік жолына қызмет етуі тиіс. Мульти мәдени қоғамда – діни және этникалық топтардың барлығы да өзекті мәселелерді ортақ шаңырақтың берексі үшін сұқбат және төзімділік пен әлеуметтік әріптестік негізінде шешеді. Қазақстандағы дін аралық келісім мен тұрақтылықты сақтау үшін – жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде зайырлы ұстанымдағы діни сана қалыптастыру маңызды[5].

Сондықтан да имандылықтың негізгі құралы халық даналығы, дәстүрі мен дінінің тәрбие жөніндегі пікірлері өткені екеуі біріне-бірі ұқсас. Екеуінің де негізгі мақсаты адам баласын асыптаспуға, адамшылыққа, имандылыққа, білім-ғылымға шақырып, ынтымақта болуын талап етеді. Бүгінде отансүйгіштікті, ел мен жерді сыйлауды, ұлтжандылықты, ұрпақтар сабақтастығын қалыптастырудың, ұлттық намыс пен ұлттық жауапкершілік туын жоғары ұстаудың, Ата заңымызға, мемлекеттік Елтаңба, Ту, Әнұран мен наградаларға деген шынайы құрмет сезімін әрбір отандасымыздың қаны мен жанына сіңіріп, адамгершілік қадір-қасиетіне айналдыру аса маңызды. Терең білімне сай өнегелі тәрбие алған имнады азамат – еліміздің жарқын болашағының кепілі[4]. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «қаңтар оқиғасына» байланысты ел қауіпсіздігіне төнген қатерге баға бере отырып, ағымдағы жылдың 11 қаңтарында өткен Парламент мәжілісінің отырысында саяси және әлеуметтік-экономикалық салалардағы өзекті мәселелерді шешу бойынша жасаған ауқымды баяндамасында «діни экстремизмнің қылмыстық әлеммен бірігуіне жол бермеу керек» екенін баса айтты. Шындығында, «қаңтар оқиғасының» орын алуы діни экстремизм мен терроризмнің мемлекеттің тұтастығына, бейбіт өмірдің баяндылығына қауіп төндіретінінің дәлелі болды. Жоғары мәдениет пен білім салтанат құрған мемлекет қана террорлық әрекеттерге, экстремистік

пиғылдағы топтардың жұмысына тосқауыл болатыны сөзсіз. Діннің ғылыми жаңалықтарға, мемлекеттің гүлденуіне ықпал етіп, адамгершілік нормаларды қоғамдағы қарым-қатынастардың негізіне айналдыра алатын да мүмкіндігі бар екенін естен шығармауымыз керек.

Бейбіт өмірдің құндылығы, елдің тұтастығы, «ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары». Мемлекеттің дамуына мүдделі ел осы құндылықтарды көздің қарашығындай сақтауы тиіс. Әлем бір орында тұрмайды. Ал даму үстінде неше түрлі сын-қатерлер болуы мүмкін. Ең бастысы – сол сындарды еңсере білуде, еңсеру жолында біріге алуда. Адам өміріне қауіп төнбеген мемлекетте ғана даму мен өркендеу бар.

Дін – еліміздің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін және

шиеліністі мәселелерді шешетін басты фактордың бірі болып табылады. Қоғамды қалыптасқан дін жайлы теріс пиғылды діни ағымдардың идеологиясының алдын-алу мақсатында діннің ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал ететін бірнеше жолдарын қарастыру қажет.

Бірақ та қазіргі уақытта Республика бойынша діни жағдай өз тұрақтылығын сақтап отыр. Сонымен бірге дін және қауіпсіздік мәселелерінде қарастырылатын барлық қатынастарды реттейтін зайырлы қағидаттар негіздемесін қалыптастыру аса маңызды болып отыр.

Зайырлылық концепциясы шетелдік мемлекеттердің озық тәжірибелері мен кемшілік тұстарын ескеріп қоғам үшін шынайылыққа сай келетін концепция болуы қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы 2011 жылғы 11 қазандағы №483-IV Заңы // «Параграф» ақпараттық жүйесі. 2011.
2. Ислам: энциклопедиялық анықтамалық.-Алматы: «АрунаLtd»ЖШС 2010.-246 б.
3. Байтенова Н.Ж. Зайырлы мемлекет жағдайында дінтану пәнін оқытудың кейбір өзекті мәселелері // Зайырлы мемлекет жағдайында дінтану пәнін оқытудың кейбір өзекті мәселелері // Зайырлы мемлекеттегі дін. Алматы қалалық ғыл.-практ.-конф.мат-н жинағы.- Алматы, 2006.-82 б.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995 ж.// «Параграф» ақпараттық жүйесі. 2017.
5. Әбенев Ә. Қазақ халқының мәдениетіндегі ислам дінінің орны.- Алматы, 2016.

Автор туралы мәлімет

Мерғалиев Асланбек Асылбекұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының бастығы, полиция подполковнигі.

Мерғалиев Асланбек Асылбекович – начальник кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института имени М. Букенбаева МВД Республики Казахстан, подполковник полиции.

Mergaliev Aslanbek Asylbekovich – Head of the Department of Tactical and Special Training of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, police lieutenant colonel.

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОСУЩЕСТВЛЯЕМОЙ КУРСОВЫМИ ОФИЦЕРАМИ В ВЕДОМСТВЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В данной статье говорится о главной заключаемой роли офицеров учебно-строевых подразделений, в том что необходимо осуществление руководства и контроля за индивидуально-воспитательной работой и дисциплинарной практикой в учебной группе, на курсе; принятие личного участия в проведении лекций, бесед, инструктажей воспитательного характера; поддержка здорового морально-психологического климата в вверенном учебно-строевом подразделении института, делового и творческого взаимодействия с активом курса, кураторами учебных групп, преподавателями; проведение обучения младших командиров формам и методам ИВР.

Ключевые слова: курсанты, воспитание, дисциплинарная практика, индивидуально-воспитательная работа.

ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КУРС ОФИЦЕРЛЕРІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРАТЫН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада оқу-саптық бөлімшелер офицерлерінің басты ролі туралы айтылады, бұл оқу тобында, курста жеке тәрбие жұмысы мен тәртіптік практикаға басшылық пен бақылауды жүзеге асыру; дәрістер, әңгімелер, тәрбиелік сипаттағы нұсқамалар өткізуге жеке қатысу; сеніп тапсырылған оқу-жаттығу жиынында салауатты моральдық-психологиялық ахуалды қолдау-институттың саптық бөлімшесі, курс активімен, оқу топтарының кураторларымен, оқытушылармен іскерлік және шығармашылық өзара іс-қимыл жасау; кіші командирлерді ИВР нысандары мен әдістеріне оқытуды жүргізу.

Түйінді сөздер: курсанттар, тәрбие, тәртіптік практика, жеке-тәрбие жұмысы

FEATURES OF EDUCATIONAL WORK CARRIED OUT BY COURSE OFFICERS IN DEPARTMENTAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

This article refers to the main role of officers of training and combat units, in that it is necessary to supervise and control individual educational work and disciplinary practice in the training group, on the course; taking a personal part in conducting lectures, conversations, briefings of an educational nature; such an article refers that those main role of the office of training and combat unitz, in tat it is non-desserts to supervision and control individual educational work and diskplinarium practice in those training group, he those courses; taking a staff of the desks in conductive lectures, conversion, briefings of the an educational nature;

Keywords: cadets, education, disciplinary practice, individual educational work.

Совершенствование системы воспитания будущих сотрудников правоохранительных органов стало приоритетным направлением в профессиональной подготовке кадров для уголовно-исполнительной системы и органов внутренних дел. Это обусловлено целым рядом обстоятельств в период общественных, политических, экономических, правовых

преобразований и задачами, стоящими перед правоохранительными органами на современном этапе. В свете реформирования службы исполнения наказаний особый акцент делается на кадровое обеспечение и социальный статус работников УИС, что подразумевает и осуществление воспитательной работы в соответствии с новыми стандартами,

выдвигаемыми требованиями общественного развития.

Неблагоприятное влияние на личность сотрудников и их профессиональную деятельность оказывает резкое падение нравственности, уровня культуры, образованности, правового воспитания населения в условиях рыночной экономики. Имеет место низкая степень гражданской и профессиональной ответственности определенной части сотрудников, что проявляется в недобросовестном выполнении своего долга и обязанностей, нарушениях служебной дисциплины, пьянстве, правонарушениях корыстной направленности.

В условиях реформирования образования главным объектом и субъектом воспитательной деятельности в институте должен стать курсант как будущий профессионал, который стремится к самовоспитанию и самореализации в профессиональной деятельности. Нашему обществу нужны современные, образованные, нравственно зрелые люди, способные самостоятельно принимать решения в ситуации выбора, быть мобильными, конструктивными в своих поступках, обладать развитым чувством ответственности за судьбу страны.

На примере Вологодского института права и экономики предлагаем рассмотреть систему воспитательной работы в учебно-строевых подразделениях образовательных учреждений. В ее основу положен ряд принципов, отражающих тенденции развития мирового и высшего образования.

Подготовка интеллектуально развитых, творчески мыслящих специалистов, отличающихся высокими моральными качествами, гражданской ответственностью – традиция отечественной высшей школы. Возродить, продолжить и развить эту высокую традицию – такова основная цель организации воспитательной работы в вузе.

Рассматривая возникающие при этом проблемы, необходимо принимать во внимание особенности возраста

курсантов, их переходное статусное состояние, нестабильность социокультурной среды, неопределенность системы ценностных ориентаций, отношений и идеалов.

Характерными чертами возрастной группы, к которой относятся курсанты, являются активная жизненная позиция, поиск способов самопознания, самоопределения и самоутверждения в качестве субъекта социальной жизни. Эти черты в их среде реализуются несколько иначе, чем в других группах молодежи. В связи с этим воспитание курсантов необходимо осуществлять через деятельность и отношения, связанные именно с общественной активностью, требующей применения знаний и умений, жизненного опыта. Необходимо отметить, что в педагогике существует несколько различных определений понятия «воспитание», но нет общепризнанного.

С одной стороны, воспитание – это педагогически рациональное управление процессом развития личности ребенка, с другой стороны, данная категория педагогики рассматривается как целенаправленное управление процессом развития личности (Х.Й. Лийметс, Л.И. Новикова, В.А. Караковский и др.). Соответственно, в понятие «воспитательная работа» также вкладывается различный смысл, например, М.И. Рожков рассматривает ее как воздействие педагога на ученика в рамках реализации своих профессиональных функций и включает в себя реализацию комплекса организационных и педагогических задач, решаемых педагогом с целью обеспечения оптимального развития личности ученика, выбор форм и методов воспитания учащихся в соответствии с поставленными задачами, а также сам процесс их реализации.

В уголовно-исполнительной системе существует особое понимание сущности воспитательной работы, которая заключается в проведении комплекса информационно-пропагандистских, индивидуально-психологических, правовых, социально-экономических,

морально-этических, культурно-досуговых, спортивно-массовых и иных мероприятий, осуществляемых субъектами воспитательной деятельности и направленных на формирование у работников необходимых профессиональных качеств. Весь комплекс таких мероприятий осуществляется как на уровне института в целом, так и в подразделениях. Заострим внимание на актуальных аспектах воспитательной работы, осуществляемой в учебно-строевых подразделениях. *Во-первых*, это организация индивидуальной воспитательной работы, *во-вторых*, деятельность по укреплению законности служебной дисциплины.

Индивидуальная воспитательная работа (далее – ИВР) предполагает учет перечисленных особенностей, педагогически направленную коррекцию условий культурной, профессиональной и личностной социализации курсантов, направленную на преодоление и сглаживание негативных последствий общественно-социального кризиса, максимальное использование положительных черт современного периода истории. Это реально осуществить только на личностном уровне, поэтому дифференциация воспитания, основанная на свободе выбора форм и способов социализации конкретным курсантом, является фундаментальным методологическим принципом проводимой работы, определяет ее цель, задачи, содержание и основные направления.

Организация ИВР с курсантами занимает одно из первых мест в системе повседневного влияния на личный состав в связи с ее значимостью и действенностью. Процесс воздействия на личность отдельного человека зависит не только от самого воспитателя, но и от лица, которое его воспринимает, не только от характера осуществляемых мер, но и от отношения к ним воспитуемого.

Многогранность и сложность этой работы связана с тем, что она проводится с людьми развитыми, грамотными, имеющими разносторонние интересы, наделенными индивидуаль-

ными чертами и особенностями. Поэтому требуется творческий подход к применению различных педагогических средств и методов воздействия в соответствии с индивидуальными особенностями личности.

Следовательно, важным источником качественного совершенствования воспитательного процесса является усиление индивидуальной работы с ними и ее основы – дифференцированного подхода.

Индивидуальный подход – это основной принцип воспитания. Он требует от воспитателя организации педагогического воздействия с учетом индивидуальных особенностей личности каждого человека. Под ИВР принято понимать систему мер индивидуального воспитательного воздействия, осуществляемых с учетом личностных особенностей и направленных на формирование комплекса профессиональных и нравственных качеств будущего сотрудника правоохранительных органов в целях образцового выполнения служебных обязанностей, укрепления законности и дисциплины.

Реализацию требований принципа индивидуального подхода обеспечивают знание индивидуальных особенностей сотрудника, конкретная постановка задач воспитательной работы с ним, создание соответствующих условий. Все это способствует реализации на должном уровне требований принципа творческого и индивидуального подхода.

Проведение индивидуальной воспитательной работы с курсантами является прямой служебной обязанностью офицеров курсового звена, закрепленной в должностных инструкциях.

Роль офицеров учебно-строевых подразделений заключается в следующем: осуществление руководства и контроля за индивидуально-воспитательной работой и дисциплинарной практикой в учебной группе, на курсе; принятие личного участия в проведении лекций, бесед, инструктажей воспитательного характера; поддержка здорового морально-психологического климата в вверен-

ном учебно-строевом подразделении института, делового и творческого взаимодействия с активом курса, кураторами учебных групп, преподавателями; проведение обучения младших командиров формам и методам ИВР.

К организации такой работы должны активно привлекаться сотрудники учебно-строевых подразделений, руководство факультетов, профессорско-преподавательский состав, сотрудники отдела по работе с личным составом, отделения психологического сопровождения образовательного процесса, кураторы учебных групп, а также родители и комплектующие органы. Самое главное, чтобы те знания, умения и навыки, которые преподаватели факультета и офицеры курсового звена стараются передать своим подопечным, помогли будущим специалистам приобрести уверенность в собственных силах, твердую жизненную позицию и сформировать готовность к активной работе по избранной специальности. Особое внимание стоит уделить стратегической программе индивидуального развития курсантов. Одним из основных принципов данной деятельности является проведение ИВР с каждым из них, а не только с теми, кто входит в группу лиц, требующих повышенного педагогического внимания. Речь идет о выстраивании индивидуального плана развития профессиональных компетенций курсанта. Примерная последовательность действий в этом направлении выглядит следующим образом.

1. По итогам профессионально-психологического отбора составляется заключение на каждого курсанта. В нем с максимальной достоверностью излагается информация о мотивации, способностях, уровне возможностей, установках и пр. Эти данные в первую очередь необходимо изучить командирам взводов, чтобы учесть особенности каждого курсанта в дальнейшей работе с ним.

1. Изучение личных дел способствует формированию более полного представления о том, что тот или

иной курсант может делать максимально эффективно, а какие качества ему нужно развивать. Кроме того, в документе имеются его биографические данные, характеристика, сведения о семейном положении, увлечениях, причине поступления в вуз (мотивация к обучению) и пр. Вся эта информация также позволяет учесть как можно большее количество факторов, влияющих на поведение и обучение курсанта.

2. В ходе первоначальной подготовки сотрудники учебно-строевых подразделений (заместители начальников курсов, командиры взводов) проводят беседы с каждым курсантом на предмет выявления специфических особенностей его личности, устремлений, потенциала, возможностей и способностей. При этом уточняются биографические данные, сведения о семейном положении, успехах в учебной деятельности и др. Помимо бесед рекомендуется проводить анкетирование, чтобы пополнить полученные данные и в последствии использовать их в работе.

3. Завершающим этапом является *разработка индивидуальной траектории развития профессиональных компетенций курсанта.*

В этой работе обязательно должны быть задействованы заместители начальников курсов, командиры взводов и сотрудники отделения психологического сопровождения образовательного процесса.

Результатом их совместного труда является стратегическая индивидуальная программа развития каждого курсанта, утверждаемая начальниками курсов на год. В ней должны быть учтены индивидуальные особенности, уровень мотивации, сделан прогноз успешности обучения, дана личностная характеристика, перечислены увлечения определены возможности вовлечения курсанта во вне учебную деятельность.

Для изучения личности целесообразно проанализировать следующие данные: год и место рождения, национальность, образование, семейное положение, где работал до

поступления в образовательное учреждение (на службу), как работал, чем увлекался; состояние здоровья, особенности физического развития; психологические свойства личности: направленность и доминирующие мотивы поведения, темперамент, динамические особенности, эмоциональная устойчивость, общительность, раздражительность.

Как проявляется характер в отношении к коллективу, учебе, службе, самому себе; степень морального, эстетического, интеллектуального и правового развития: отзывчивый или равнодушный, оптимист или пессимист, жизнерадостный или мрачный. Наличие таких волевых качеств, как целеустремленность, решительность, настойчивость, самостоятельность, выдержка, дисциплинированность, мужество, смелость и т. д.

Изучение личности подчиненного должно быть: объективным (на основании конкретных поступков, действий нужно анализировать мотивы поведения и сопоставлять их с поступками сотрудника); конкретным (анализируются определенные качества и возможности, необходимые для решения тех или иных служебных задач); комплексным (применяются взаимодополняющие методы, учитывается мнение других руководителей, остальных курсантов группы (коллег)). На протяжении всего периода обучения на каждого курсанта в учебно-строевых подразделениях ведется *карточка индивидуально-воспитательной работы*, в которой фиксируются биографические данные, результаты профессионально-психологического отбора, поощрения, взыскания, итоги переводной аттестации по каждому году обучения. *Второе* важное направление воспитательной работы в учебно-строевых подразделениях – деятельность по укреплению законности и служебной дисциплины.

Состояние служебной дисциплины в учебно-строевых подразделениях института находится в прямой зависимости от уровня внимания к

данным проблемами является наглядным подтверждением эффективности воспитательной работы, проводимой с курсантами. Руководство учебно-строевых подразделений под контролем отдела по работе с личным составом и факультетов проводит весь комплекс воспитательных мероприятий, определенных приказами и нормативными актами института.

К планированию и организации работы, направленной на укрепление законности и служебной дисциплины в учебно-строевых подразделениях, необходимо привлекать профессорско-преподавательский состав и руководство факультетов, сотрудников медчасти, отдела по работе с личным составом, учебного отдела и иных структурных подразделений вуза.

Основными целями этой работы являются: предупреждение правонарушений, гибели и травматизма личного состава в повседневной деятельности, в ходе служебной подготовки, при проведении хозяйственных работ; поддержание служебной дисциплины и правопорядка при несении службы в суточном наряде; предупреждение нарушений служебной дисциплины, асоциального поведения; предупреждение хищений денежных средств, государственного и личного имущества. В деятельности руководителей учебно-строевых подразделений по поддержанию высокого уровня организованности и дисциплинированности персонала важную роль играет *дисциплинарная практика*. Она достигает своей цели только тогда, когда осуществляется правильно и в ней используется все многообразие средств воздействия на личный состав и учитываются психологические особенности подчиненных.

Эффективная дисциплинарная практика связана с умениями руководителя предъявлять обоснованные требования к подчиненным, справедливо применять поощрения за достижения в труде и налагать взыскания за совершенные дисциплинарные проступки. И поэтому

моральный долг всех руководителей, исходя из глубокого и всестороннего знания каждого курсанта, – систематически целенаправленно воздействовать на сознание и чувства подчиненных с целью развития их положительных качеств. Для этого необходимы глубокие знания теории и практики воспитательной работы, педагогические навыки, умение обучать и воспитывать подчиненных. Непременным условием эффективности воспитательной работы является личный пример сотрудника, его авторитет, который достигается безупречным выполнением служебных обязанностей, знанием дела, умением организовать свой труд и деятельность подчиненных, честностью, справедливостью, сочетанием высокой требовательности с чуткостью и

вниманием к людям, высокой культурой и вежливостью.

Практика свидетельствует, что в тех подразделениях, где руководители организуют и проводят воспитательную работу с курсантами на высоком уровне в соответствии с требованиями, закономерно укрепляется служебная дисциплина, исключены случаи нарушений законности, успешно решаются задачи по усвоению учебного материала. Актуальность этих аспектов особенно ярко проявляется в условиях реформирования уголовно-исполнительной системы на современном этапе, когда от качества выполнения служебных обязанностей и личностных особенностей каждого сотрудника зависит эффективность реализации новых государственных требований.

Список использованных источников:

1. Закон РК «Об образовании».

Сведения об авторе

Ракишев Ринат Курмангалиевич — заместитель начальника курса Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, майор полиции.

Ракишев Ринат Құрманғалиұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты курс бастығының орынбасары, полиция майоры

Rakishhev Rinat Kurmangalievich – deputy head of the course of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, police major.

ПО КЫЗМЕТІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН ДАУ-ЖАНЖАЛ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Ішкі істер органдарындағы қызмет – бұл адамның психоэмоционалды саласына жүктеменің жоғарылауымен сипатталатын кәсіби қызметтің белгілі бір түрі. Автор мақаласында еңбек қызметінің жалпы оңтайлы атмосферасын құру және қызмет барысында кездесетін жанжалдардың алдын алудың маңызды бағыттары, жанжалдардың жеке психологиялық деңгейі туралы қарастырып, өз пікірін білдірген.

Түйінді сөздер: Әлеуметтік жанжалдар, ішкі істер органдары, басқарушылық және ұйымдастырушылық қатынастар, жанжалдың алдын алу.

КОНФЛИКТ, ВОЗНИКАЮЩИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОВД, И ПУТИ ЕГО РАЗРЕШЕНИЯ

Служба в органах внутренних дел – это определенный вид профессиональной деятельности, характеризующийся повышенной нагрузкой на психоэмоциональную сферу человека. Автор в своей статье высказал свое мнение, рассмотрев вопросы создания общей оптимальной атмосферы трудовой деятельности и важнейших направлений профилактики конфликтов, возникающих в процессе деятельности, индивидуально-психологического уровня конфликтов.

Ключевые слова: социальные конфликты, органы внутренних дел, управленческие и организационные отношения, профилактика конфликтов.

CONFLICTS ENCOUNTERED IN THE ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF INTERNAL AFFAIRS AND WAYS TO RESOLVE THEM

Service in the internal affairs bodies is a certain type of professional activity characterized by an increased load on the psycho-emotional sphere of a person. The author expressed his opinion in his article, having considered the issues of creating an overall optimal atmosphere of work and the most important areas of conflict prevention arising in the course of activity, the individual psychological level of conflicts.

Key words: Social conflicts, internal affairs bodies, managerial and organizational relations, conflict prevention.

Өзінің функционалдық міндеттерін орындау барысында ішкі істер органдары мемлекеттік құрылымдардың әртүрлі элементтерімен басқарушылық және ұйымдастырушылық қатынастарға (ішкі және сыртқы) енеді. Бұл қатынастар тікелей (билік - бағыну) және жанама (ынтымақтастық - келісу) болуы мүмкін.

Құқықтық нормалар жүйесі мен заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ететін мемлекеттік органдар жүйесін қамтитын құқық қорғау жүйесі жеке зерделеудің және көптеген заң пәндерінің пәні болып табылады. Құқық

қорғау органдарының жүйесі келесі ережелермен сипатталады: элементтердің (ішкі жүйелердің) болуы; ішкі жүйелердің бағыныңқы және үйлестіру байланыстары; тұтастық және сапалы өзіндік ерекшелік; салыстырмалы дербестік.

Құқық қорғау органдарының ішкі жүйелерінің әрқайсысы өзін екі түрде көрсетеді: басқарушы субъект ретінде және басқарылатын объект ретінде. Олардың кез келген байланыстары бір уақытта басқару және басқарылатын жүйелер ретінде қызмет етеді.

Әлеуметтік жанжалдарды шешу жөніндегі мемлекеттік органдардың атқаратын іс-әрекеттерінің мақсатына, сипатына және құзыретіне қарай құқық қорғау қызметінің мынадай түрлері ажыратылады: конституциялық бақылау; қоғамдық тәртіпті сақтау; қылмыстарды анықтау және тергеу; азаматтардың, кәсіпорындардың, ұйымдар мен мекемелердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау; соттардың өздерінің құзыретіне жатқызылған істерді қарауы; қоғамдық құқық қорғау қызметі.

Құқық қорғау қызметі процесінде адам көптеген қатынастарға енеді — қоғамның әлеуметтік құрылымының негізін құрайтын экономикалық, құқықтық, саяси, моральдық, мәдени және басқалар.

Құқық қорғау қызметін негізгі және көмекші сипаттағы әртекті іс-қимылдар жүйесі болып табылатын және «құқықтық нормалардың нұсқамаларын іске асыруды қамтамасыз етуге бағытталған ұйымдастыру шараларын әзірлеуден және іс жүзінде жүзеге асырудан тұратын құқық қолдану қызметінен ажырату қажет».

Басқару функцияларын жүзеге асыратын ішкі істер органдары профилактикалық, тәрбиелік міндеттерді де орындайды, дегенмен бұл тек құқық қолдану операцияларынан асып түседі. Соған қарамастан, ішкі істер органдарының тәрбие қызметі олардың заңды нормаларды қолдану жөніндегі іс-әрекеттерінде із қалдырады.

Құқықты қолдану кезеңдері кез келген басқарушылық қызмет кезеңдеріне сәйкес келеді:

- ақпаратты жинау және бағалау;
- шешім қабылдау;
- оның іске асырылуын қамтамасыз ету.

Кез келген басқарушылық қызмет сияқты, құқықты қолдану құқық қолдану қызметінің салдарын алдын ала болжауды қамтамасыз ететін толық және дұрыс ақпаратқа негізделуі тиіс. Жоғары тұрған ПО бағыныстылардың құқық қолдану қызметін басқару жөніндегі билік өкілеттіктерін іске асыруды жүзеге асырады. Жоғары және төмен тұрған ішкі

істер органдарының өзара қарым-қатынасының негізінде орталықтандыру мен орталықсыздандыруды ұштастыру қағидаты жатыр. Жоғары тұрған органдар төменгі органдардың қызметін бақылайды, алайда оларға жедел, ағымдағы мәселелерді шешуде кең шеңберде құқықтарға ие болуға мүмкіндік береді.

Тарихи процесс көрсеткендей, адамдар белгілі бір ұйымдардың қызметіне қатыспай өмір сүре алмайды. Ұйымдар өз қызметінің ерекшелігіне және орындалатын функциялардың сипатына байланысты бір-біріне бөлінеді. Қоғамның ұйымға қатысты сыртқы талаптары көбінесе ұйымдардағы ішкі қатынастардың сипатын анықтайды, сондықтан олардағы қақтығыстардың ерекшелігіне әсер етеді.

Ішкі істер органдары құқық қорғау қызметін орындау үшін арнайы құрылған және заңда көзделген жағдайларда мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолданғанға дейін тиісті өкілеттіктер берілген.

ПО-ның жүйе құраушы факторы — заңдылық пен құқық тәртібін қамтамасыз етуден, мемлекеттік және конституциялық құрылысты күзетуден, азаматтардың, кәсіпорындардың, ұйымдар мен мекемелердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудан тұратын басым міндет.

Ішкі істер органдарында қақтығыстарды басқару мәселесін қоюдың заңдылығы туралы мәселе кейбір жағдайларда оны ғылыми ұйымдастырудың іргелі мүмкіндігімен байланысты белгілі бір күмән тудырады. Жанжалды педагогикалық басқару жетекші әлеуметтік үрдістерге сәйкес басқарушылық әсер ету процесін құруды қамтитынын есте ұстаған жөн. Үстем әлеуметтік қатынастардың әсерін ескеретін ғылыми ұйымдастырылған басқару қақтығыс жағдайының даму процесін реттей алады және осыған байланысты оны басқара алады.

Бір жағынан, қазіргі зерттеулерде ұйымдардың қызметіндегі қақтығыстарды кәсіби психологиялық-педагогикалық

шешудің негіздерін жасау қажеттілігі атап өтілді, әдіснамалық, теориялық, эксперименттік және технологиялық мәліметтердің белгілі бір қоры жинақталды, бұл осы мәселенің жекелеген аспектілерін сәтті шешуге мүмкіндік береді.

Екінші жағынан, қазіргі уақытқа дейін педагогикада әдіснамалық, теориялық және технологиялық негіздердің бірлігі болып табылатын қақтығыстарды педагогикалық басқарудың тиімді тұжырымдамасы жеткіліксіз дамыған.

Ішкі істер органдарында конфликтологиялық қызметтердің болмауы конфликтогендік факторлардың ғылыми талдауға ұшырамауына, ал жекелеген бөлімшелердегі қақтығыстарды шешудің озық педагогикалық тәжірибесі зерттелмеуіне, жалпыланбауына, ауқымды енгізу мақсатында жүйеленбеуіне әкеледі. Осыдан ұйымдық қақтығыстарды педагогикалық басқару процесінің әдіснамалық негізділігі мен оны жетілдірудің жеткіліксіз дамыған принциптеріне, функциялары мен шарттарына сүйене отырып, оны практикалық іске асыру қажеттілігі арасындағы қайшылық туындайды. Бұл қарама-қайшылықты шешуде педагогика ғылымының рөлі қажет.

Педагогика мен психологияны жеткіліксіз зерттеу, педагогикалық құбылыстар туралы рецептуралық идеяға бағытталған әдебиеттермен танысу құқық қорғау органдарының қызметкерлері арасында педагогикалық процестің мақсаттары, мазмұны, формалары мен әдістері туралы, атап айтқанда қақтығыстарды сындарлы шешу туралы жеңілдетілген әсер қалдырады. Бұл жағдайда ұйымдастырушылық қақтығыстарды сындарлы шешу технологиясына негіз болатын психологиялық-педагогикалық білім мен дағдылардың нақты қажеттілігі мен ішкі істер органдары қызметкерлерінің осы процеске құзыретті және білікті қатысуы үшін жеткіліксіз дайындық деңгейі арасындағы қайшылық туындайды.

ПО жүйесінде ұйымның қызметіне байланысты жанжалдардың барлық түрлерін білдіретін ұйымдастырушылық қақтығыстар педагогикадан тыс және қатаң вертикальды басқару әсерімен шешіледі. Нәтижесінде жанжалға қатысушыларға жеткіліксіз педагогикалық тұрғыдан негізделген сыртқы басқару әсерлері мен олардың кәсіби қызметінде өзін-өзі тану түрінде көрінетін ішкі белсенділігі арасында қайшылық туындайды.

Ішкі істер органдарының қызметін, жеке құраммен әлеуметтік-психологиялық және тәрбие жұмысының ерекшеліктерін талдау жанжалдың алдын алудың бірқатар негізгі бағыттарын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Ұжымдағы қатынастардың сипаты көбінесе бөлімшенің жалпы қызмет жағдайларын анықтайды: еңбекті ұйымдастыру, жұмысшылар жұмыс істейтін жағдайлар, көтермелеу, сыйақы беру тәртібі, демалысты бөлу, мансаптық өсу перспективалары, тұрғын үймен қамтамасыз ету. Криминогендік асқынулар, ПО қызметкерлері тап болатын әлеуметтік проблемалар, өкінішке орай, жанжалды жағдайлардың туындауы үшін қолайлы жағдай туғызады. Алайда, кез келген қызметкер мен көшбасшы белгілі бір қақтығыс жағдайына тап болып, жаман кейіпкерлерге, жұмыстың өзіндік ерекшелігіне шағымдана бермейді, оның жеке кемшіліктері көбінесе жанжал жағдайының себебі болып табылады.

Осылайша, жанжалдың алдын алудың маңызды бағыты, біріншіден, еңбек қызметінің жалпы оңтайлы атмосферасын құру, қызметкерге жүктелген қылмыспен күрес міндеттерін адал орындау, бұл тек нәтиже ғана емес, сонымен қатар, халықпен қалыпты қарым-қатынас орнатудың, қызметкерлер мен менеджерлер арасындағы достық қатынастардың кепілі болып табылады.

Екіншіден, бөлім бастығынан бастап басқарма басшысына дейінгі әр бөлім бастығы бағыныштылармен жеке жұмыс істеуге тырысуы керек, ал мұндай күш-жігердің тиімділігі белгілі бір

қызметкердің мінез-құлық ерекшеліктерін түсінуге байланысты болады. Бұл жағдайда жеке қызметкерлердің жеке мінез-құлық ерекшеліктерін ғана емес, сонымен қатар қызметкерлердің белгілі бір санатына тән жалпы белгілерді де есте ұстаған жөн.

Жанжалдардың жеке психологиялық деңгейі қарсы тараптардың жеке ерекшеліктерімен байланысты. Бұл жеке ерекшеліктер қақтығыстың себептерін түсінуге, оның көрініс формаларының түсіне, даму динамикасына, қатысушылардың мінез-құлық тактикасына және қақтығыстың нәтижесіне, оларды шешудің әдістері мен әдістерін таңдауға әсер етеді. Адамдар арасындағы өткір қайшылықтардың себептерін, себептерін, көріністерін түсінудің қиындықтары жанжалдарға қатысушылардың мінез-құлқында олардың ішкі әлемінің бейсаналық немесе аз саналы құбылыстарымен байланысты. Мұндай құбылыстарды талдау үшін бес топқа бөлуге болады.

I топ – импульсивті әрекеттер (әртүрлі қимылдар, қимылдар, дене қимылдары). Олардың импульсивтілігі жағдайлардың күтпегендігімен, эмоционалды қозуымен, сондай-ақ сананың анықтығын төмендету («шатасу») жағдайындағы адамның іс-әрекеттерімен, атап айтқанда, мас болу немесе есірткі заттарын қолдану нәтижесінде байланысты болуы мүмкін.

II топ – бұл адамдар тобына тән аз саналы құбылыстар. Ұйымдастырылмаған немқұрайды топта бұл, мысалы, наразылық объектісіне әрдайым басқарылмайтын «соқыр өшпенділік», жалған сезімдер, ұйымдасқан адамдар қауымдастығынан «атаусыздық» және «тәуелсіздік» түрінде, жау мен кінәлінің бейнесін қалыптастыруда көрінеді.

III топ – адамдардың психикасына қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді сенсорлық әсерлерден туындаған күтпеген және бір қарағанда оғаш әрекеттер (әзіл-қалжыңдар, дыбыстар, иістер, атмосфералық қысым, радиация). Бұған, мысалы, қан, ми заты, бұзылған мәйіт түрі еріксіз реакциялар тудыратын,

кейде асығыс әрекеттерге әсер ететін жеке тергеушілердің оқиға орындарын үстірт тексеру фактілері жатады. Мұндай мінез-құлық басшылармен, әріптестермен, сондай-ақ басқа адамдармен осындай мінез-құлықты субъективті қабылдауымен қақтығысқа себеп болуы мүмкін.

IV топ – қабылдау мен есте сақтаудың әртүрлі елесі, алалаушылық пен алалаушылық. Құбылыстардың бұл тобына әр түрлі ұсыныс (ұсыныс) және еліктеу жатады. Сонымен, аудандық ПО қызметкерлерінің бірінің жоғары басшылықтың мінез-құлқына сыни тұрғыдан еліктеуі ішкі істер министрлігі қызметкерлерінің жолдасына деген өткір антипатиялардың пайда болуына түрткі болды.

V топ – дағдылар мен әдеттер. Бұл құбылыстардың сана-сезімін салыстырмалы түрде бақыламау кейбір жағдайларда қақтығыстардың дамуын болдырмау үшін тез және шешуші әрекеттерге ықпал етуі мүмкін, ал басқаларында олардың асқынуына әкелуі мүмкін.

Жанжалдардың алдын алудың жалпы шараларына мыналар жатады:

- жедел жағдайдың жай-күйіне, қоғамдық тәртіпті сақтауға, құқық бұзушылықтың алдын алуға және қылмысқа қарсы күреске жеке құрамның назарын аудару;
- ПО қызметкерлерінің кәсіби шеберлігін арттыру;
- халық арасында ПО-ның қатардағы және басшы құрамының беделін нығайту.

Ықтимал қақтығыстардың уақтылы алдын-алу, олардың себептерін анықтау кез-келген бөлім басшыларының басты міндеті болып табылады, бірақ бұл сіз жанжалсыз болуға ұмтылуыңыз керек дегенді білдірмейді.

Ішкі істер бөлімінің бір немесе басқа бөлімшесінің командасындағы қақтығыстарды талдау жеке қақтығыс жағдайлары күшті эмоционалды тәжірибелерге, қарым-қатынастардың нашарлауына әкелуі мүмкін екенін көрсетеді. Алайда қақтығыстардың табиғатын, олардың АТС бөлімшелерінің жұмысына әсерін егжей-тегжейлі зерттеу

кейбір жағдайларда қақтығыстар көптеген туындаған мәселелерді шешуге көмектеседі және ұжымдағы жалпы атмосфераны жақсартуға ықпал етеді деп айтуға мүмкіндік береді.

Ішкі істер органдарындағы қызмет – бұл адамның психоэмоционалды саласына жүктеменің жоғарылауымен сипатталатын кәсіби қызметтің белгілі бір түрі. Адамдар арасындағы қарым-қатынас – бұл қоғамдық өмірдің табиғи әлеуметтік-психологиялық процесі. ПО қызметкерлерінің өзара қарым-қатынасы жарғылармен және нормативтік құжаттармен тігінен де, көлденеңінен де реттеледі және өзара сыйластық негізінде құрылады. Басшы (командир) әрқашан бағынышты болады. Қызметтік басқарманың құрылымы командирдің өкілеттіктері берілген адамдарды және оның бұйрықтарын орындайтын, бағыныштылар санатына жататын адамдарды нақты бөлуді көздейді. Басшының (командирдің) бағынышты және құрылымдық бөлімшелерді басқару жөніндегі қызметі, ең алдымен, бұйрық беру және олардың орындалуына қол жеткізу мүмкіндігі мен қажеттілігі болып табылады. Екінші жағынан, қызметтік басқару құрылымына кіретін әрбір қызметкер бағынышты адам ретінде бастықтың барлық бұйрықтарын дәл және уақтылы орындауға міндетті.

Кейбір адамдардың басқалардың еркіне бағынуы әрқашан психологиялық қиындықтарға толы. Қызметтік практика командир мен бағыныштылар арасындағы ПО бөліністеріндегі жанжалдық және психологиялық-шиеленіскен жағдайлар өте жиі кездесетінін және әскери бөліністерде орын алатын жанжалдық жағдайлар арасында елеулі айырмашылықтар бар екенін көрсетеді.

Жанжалдың даму динамикасында бірнеше фазаларды бөлуге болады:

- жанжалға дейінгі жағдайдың пайда болуы; өзара шиеленісті одан әрі күшейту немесе жанжал жағдайының пайда болуы;

- қақтығыстың пайда болуының себептері (ішкі ынталандыру және сыртқы ынталандыру);

- «апогей»-жанжалдың дамуының ең биік нүктесі;

- жанжалды шешу.

Жанжалдарға деген көзқарас, әдетте, теріс, олар жиі сындарлы бастамаларға ие емес, бірақ оларды қызмет тәжірибесінен толығымен алып тастауға болмайды. Айта кету керек, қызметтегі қақтығыстың ынталандырушы функциясы әрдайым ұтымды бола бермейді. Сондықтан көшбасшы қақтығыстарды басқару тетіктерін және олардың алдын алуды білуі керек. Жанжалды жоюдан гөрі алдын алу оңай. Бастық пен бағыныштылар арасындағы психологиялық шиеленісті жағдайлардың алдын алу қақтығыстардың психологиялық негіздерін және оларды шешу мен жоюдың мүмкін жолдарын міндетті түрде білуді қамтиды. Ұжымда ерекше позицияны талап ететін жеке микрооптардың пайда болуы тұлғааралық және топтар арасындағы қақтығыстардың пайда болуына бастайды.

Қақтығыстардың ең маңызды алғышарттары:

- қол астындағылармен дәрежелілік, қарым-қатынас дағдыларының болмауы;
- күш көрсету, менмендік;
- өзімшілдік, қарсылыққа төзбеушілік;
- арзан билікті жеңу;
- адалдық, жалқаулық;
- мінезінің болмауы.

Жанжалдың пайда болуының бастапқы кезеңінде көшбасшы, ең алдымен, қазіргі жағдайға дұрыс талдау жасауы керек. Бұл жағдайда келесі логикалық тізбекті ұстанған жөн:

жеке тұлғаға қойылатын талаптардың мәнін және оларды іске асыру мүмкіндіктерін түсіну үшін әлеуметтік-қызметтік психологияның негіздерін білу;

- жанжалға қатысушыларды түсіну, не болып жатқанын объективті бағалау;

- жанжалдың салдарын алдын ала білу;

- ұжымды құрметтеуге құқық беретін қасиеттерге ие болу.

Мұндай схеманы пайдалану үшін менеджер, ең алдымен, жанжалды шешуді қазіргі жағдайда өз әрекеттерін бағалаудан бастауы керек. Жанжалдың пайда болуының бастапқы кезеңінде келесі әдістерді қолдану жақсы нәтиже береді:

- жеке әңгіме;
- алдын алу;
- даудың стандартты емес шешімі;
- әзіл-оспақ.

Соңғы жылдардағы тәжірибе мен жүргізілген ғылыми зерттеулер ұжымдардағы қатынастарды басқарудың бірқатар принциптерін алға тартты. Оларға мыналар жатады: біріншіден, әр

басшының бөлімшенің өмірін реттейтін бұйрықтар мен нормативтік құжаттардың талаптарын міндетті түрде орындауы; екіншіден, ұжым мүшелерінің қойылған міндеттерді орындауға жеке және топтық дайындығын жан-жақты ескеру; үшіншіден, жарғылық қатынастарды қалыптастыру мен реттеудегі белсенді қолдау мақсатты қызмет, қоғамдық, мәдени- бұқаралық және басқа да қызмет түрлері; төртіншіден, өз орынбасарларымен іс-қимылдардың бірлігі мен келісімділігі, бөлімше активіне сенім арту.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Большаков А.Г. Конфликтология организаций: Учебное пособие / А.Г. Большаков, М.Ю. Несмелова. – М.: МЗ Пресс, 2001. – 182 с.
2. Гришина Н.В. Производственные конфликты и их регулирование // Промышленная и социальная психология. Л., 1982. – С. 108–121.
3. Обозов Н.Н. Психология конфликта/Н.Н.Обозов. СПб.:ЛНПП «Облик»,2001. 51 с.
4. Шаленко В.Н. Конфликты в трудовых коллективах: Спецкурс / В.Н. Шаленко. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 80 с.

Автор туралы мәлімет

Умурзакова Айгуль Алибековна – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің аға оқытушы-әдіскері, полиция майоры.

Умурзакова Айгуль Алибековна – старший преподаватель-методист факультета повышения квалификации и переподготовки кадров Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букембаева, майор полиции.

Umurzakova Aigul Alibekovna – senior lecturer-methodologist of the Faculty of Advanced Training and Retraining of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major.

ПОДГОТОВКА И ПРОВЕДЕНИЕ ОТКРЫТОГО ЗАНЯТИЯ

В статье указана организация и проведения открытых занятий, критерии оценки эффективности открытого занятия, качество освоения профессиональных и общих компетенций, знаний, умений и опыт, приобретенных обучающимися под руководством преподавателя.

Ключевые слова: открытое занятие, виды открытых занятий, мастер-класс, плановые занятия, показательные занятия, пробное открытое занятие, критерии оценки.

АШЫҚ САБАҚТЫ ДАЙЫНДАУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ

Мақалада ашық сабақтарды ұйымдастыру және өткізу, ашық сабақтың тиімділігін бағалау критерийлері, оқытушының басшылығымен білім алушылардың алған кәсіби және жалпы құзыреттіліктерін, білімдерін, дағдылары мен тәжірибесін игеру сапасы көрсетілген.

Түйінді сөздер: ашық сабақ, ашық сабақ түрлері, мастер-класс, жоспарлы сабақтар, көрсетілімдік сабақтар, сынақ ашық сабақ, бағалау критерийлері.

PREPARATION AND CONDUCT OF AN OPEN SESSION

The article indicates the organization and conduct of open classes, criteria for assessing the effectiveness of open classes, the quality of mastering professional and general competencies, knowledge, skills and experience acquired by students under the guidance of a teacher.

Keywords: open session, types of open sessions, master class, planned sessions, demonstration sessions, trial open session, evaluation criteria.

Открытое занятие является одной из важных форм повышения квалификации профессорско-преподавательского состава, действенным элементом учебно-воспитательного процесса в вузе. Цель проведения открытого занятия это обмен положительным опытом и оказания методической помощи молодым преподавателям в организации занятий и методике их проведения. Открытое занятие проводится каждым преподавателем ВУЗа не менее 1 (одного) раза в учебном году. Тематику открытого занятия и сроки его проведения преподавателем выбирается самостоятельно в начале учебного года согласно учебному расписанию с внесением его в индивидуальный план работы преподавателя. Цель проведения конкретного открытого занятия зависит от его типа:

плановое, показательное (в том числе мастер-классы) и пробное открытое занятие.

Плановые занятия проводятся с целью изучения методики и обобщения опыта преподавания отдельных дисциплин, а также оказания методической помощи преподавателям в освоении передового педагогического опыта.

Показательные занятия проводятся с целью демонстрации инновационных подходов передачи знаний, оптимальной и эффективной методики проведения занятий по конкретной теме, передачи положительного опыта преподавания. При планировании показательного открытого занятия необходимо ориентироваться на более сложные темы учебной программы, важные для установления межпредметных связей, а

также требующие серьезных изменений в методике их изложения, в связи с низким усвоением темы по результатам проверки знаний, обучающихся в ходе текущего контроля, промежуточной и итоговой аттестации.

Пробные открытые занятия проводятся по решению начальника кафедры перед ППС кафедры для определения педагогической и методической подготовленности преподавателя к проведению учебных занятий (лекция, семинарское и практическое занятие).

Подготовка к открытому занятию проводится в соответствии с требованиями оптимальной методики проведения занятия: анализ содержания учебного материала и особенностей аудитории (места проведения) и обучающихся (психофизиологические и интеллектуальные возможности); выбор форм, методов, средств обучения; подготовка плана занятия. Ответственность за организацию открытого занятия несет кафедра.

Преподаватель самостоятельно делает выбор темы открытого занятия, с учетом возможностей показать разработанные им лично либо имеющиеся приемы, методы обучения, а также эффективно организовать учебную работу обучающихся на разных этапах занятия. Далее, формулируется методическая цель открытого занятия.

При подготовке к открытому занятию преподаватель должен использовать современную информацию, подобрать материалы из периодической, научной и методической литературы, использовать статистические данные (не позднее последних 5 лет), результаты посещения методических конференций, выставок и т.п.

К открытому занятию необходимо составить методическую разработку с рациональным распределением времени и указанием деятельности обучающихся и преподавателя на каждом этапе открытого занятия.

Наглядные пособия и аудиовизуальные средства необходимо отобрать так, чтобы их применение давало оптималь-

ный эффект (не перегружать) для достижения поставленных целей.

После проверки представленной методической документации открытого занятия, преподавателем-методистом учебно – методического центра проставляется отметка о согласовании, без наличия которой проведение открытого занятия запрещается.

Преподаватель, совместно с преподавателем-методистом учебно-методического центра за 1-2 дня до открытого занятия обязан:

- проверить технические средства обучения (в случае планирования их применения);
- вывесить объявления с указанием точной даты, времени, места, темы и дисциплины занятия, учебных (ой) групп (ы);
- обеспечить чистоту и порядок в аудитории, а также посадочные места для приглашенных сотрудников института.

При проведении открытого занятия в обязательном порядке должен присутствовать непосредственный руководитель преподавателя преподаватели ВУЗа с педагогическим стажем работы менее трех лет.

Все приглашенные сотрудники должны соблюдать педагогический такт, не вмешиваться в ход занятия, не выражать в присутствии обучающихся своего отношения к работе преподавателя.

В ходе наблюдения за открытым занятием приглашенные сотрудники должны обратить внимание на следующее:

- соответствие содержания занятия рабочей программе дисциплины;
- использование преподавателем собственных разработок по дисциплине;
- правильность подбора материала для занятия, научность его изложения;
- установление межпредметных связей;
- связь теории с практикой (раскрытие практической значимости знаний, обучение применению знаний на практике);
- использование наглядных пособий, дидактического материала;
- обращение к различным источникам информации (из списка основной и

дополнительной литературы), в том числе к периодическим изданиям, имеющимся в библиотеках института;

- применение технических средств обучения и информационных технологий в ходе занятия;
- использование активных, инновационных методов обучения;
- соответствие методов содержанию занятия, уровню подготовленности обучающихся, эффективность применяемых методов и приемов;
- организацию СРО (ознакомление с темой и вопросами следующего занятия, указание литературы и пр.);
- контроль знаний, обучающихся;
- подведение итогов занятия;
- достижение поставленных целей;
- дисциплину и внимание аудитории в ходе занятия.

Кроме общих вопросов, характерных для всех видов занятий, при анализе открытых занятий необходимо учитывать специальные критерии оценки лекционных, семинарских и практических занятий.

Критерии оценки качества открытого лекционного занятия:

1) содержание лекции:

- научность, доказательность и аргументированность;
- информативность (соответствие современному уровню развития науки);
- освещение истории вопроса, показ различных концепций;
- приведение примеров из практики;

2) методика чтения лекций;

- четкая структура лекции и логика изложения;
- доступное разъяснение новых терминов и понятий;
- выделение главных мыслей и выводов;
- использование приемов закрепления: повторение, подведение итогов в конце вопроса или всей лекции;

3) руководство работой обучающихся:

- акцентированное изложение материала лекции (выделение темпом, голосом, интонацией, повторением наиболее важной и существенной информации);

- предоставление обучающимся возможности осмысленного конспектирования лекции;

- организация зрительного восприятия материала (записи на доске, демонстрация иллюстративного материала);

- использование приемов поддержания внимания (риторические вопросы, шутки, ораторские приемы);

- активизация мышления путем выдвижения проблемных вопросов и разрешения противоречий в ходе лекции;

- поддержание дисциплины на лекции;

4) лекторские данные:

- культура речи (соблюдение норм ударения, произношения, избегание жаргонизмов, стиль изложения адекватный материалу);

- дикторское мастерство: ясность, выразительность, простота, громкость (за счет резонанса);

- экспрессивность речи (эмоциональность, интонационное богатство);

- ораторское искусство (главный индикатор – формирование интереса у аудитории);

- педагогический такт (уважительное отношение к слушателю, признание своих возможных ошибок);

- умение установить контакт;

5) результативность лекции:

- информационная ценность;

- воспитательный аспект;

- достижение дидактических целей (целостность, системность, информативность, наглядность, доступность).

Критерии оценки семинарского (практического) занятия

1) Целенаправленность: постановка проблемы, стремление связать теорию с будущей профессиональной деятельностью обучающихся.

2) Планирование: выделение главных вопросов, наличие новинок в списке литературы.

3) Организация занятия: умение вызвать и поддержать дискуссию, конструктивный анализ всех ответов, заполненность учебного времени обсуждением проблемных ситуаций из практической деятельности.

4) Стиль проведения занятия: оживленный, с постановкой острых вопросов или возникающей дискуссией; вялый, не возбуждающий ни мыслей, ни интереса.

5) Использование методов: индивидуального или фронтального опроса, проблемного изложения, презентации, дискуссии, кейс-стадии, работы в группах (подгруппах), в парах, «мозгового штурма», критического мышления, викторины, мини-исследования, деловых игр, ролевых игр, «Insert» –10-минутное ассоциативное эссе, «блиц-опроса», анкетирования и др.

6) Отношения «преподаватель – обучающийся»: уважительные, в меру требовательные, безразличные и др.

7) Управление группой: установление быстрого контакта с обучающимися, уверенное поведение в группе, разумное и справедливое взаимодействие с аудиторией или, наоборот, повышает тон, опирается в работе на лидеров, оставляя пассивными других обучающихся.

8) Замечания преподавателя: квалифицированные, обобщающие или нет замечаний.

9) Ведение записей обучающимися: регулярно, редко, не ведут.

Выводы о качестве проведения открытого занятия

Преподаватель, посетивший открытое занятие заполняет анализ о качестве проведенного открытого занятия, в котором оценивается содержание учебного материала, уровень организации и методика проведения занятия, отмечаются положительные стороны, даются рекомендации по обобщению положительного опыта, а также указываются замечания и предложения по совершенствованию методики обучения.

В итоговой части анализа выставляется обобщенная оценка:

- **«проведено на высоком учебно – методическом уровне»** - открытое занятие практически полностью соответствует учебно-методическим

требованиям, рекомендуется для распространения положительного опыта;

- **«проведено на хорошем учебно – методическом уровне»** - открытое занятие проведено на достаточно хорошем учебно-методическом уровне, недостатки малочисленны, несущественны и легко исправимы;

- **«проведено на удовлетворительном учебно – методическом уровне»** - открытое занятие проведено на относительно приемлемом учебно-методическом уровне, имеются отдельные недостатки;

- **«проведено неудовлетворительно»** — открытое занятие проведено на неприемлемом учебно-методическом уровне. Имеются серьезные недостатки.

Общая учебно-методическая оценка открытого занятия выставляется по 4-бальной шкале на основании выводов лиц, посетивших открытое занятие. Поэтому необходимо учитывать то, что каждая оценка влияет на общее заключение по открытому занятию и при наличии хотя бы одной заниженной оценки завышенная оценка не может быть выставлена.

Заключение открытого пробного занятия должно содержать вывод о возможности рекомендовать/не рекомендовать преподавателя на ту или иную вакантную должность.

Особо выделенные методы обучения могут быть рекомендованы для внедрения в практику других преподавателей, для участия в конкурсах, а также для проведения мастер-классов на уровне института.

В связи с отрицательным выводом проведенного открытого занятия и имевшими место серьезными замечаниями по качеству проделанной работы преподавателем, им проводится повторное открытое занятие, по итогам которого необходимо отметить, были ли устранены ранее допущенные недостатки.

В случае, если повторное занятие также было проведено на «неудовлетворительном» учебно-методическом уровне, по итогам обсуждения

руководству ВУЗа вносится предложение об определении соответствия преподавателя занимаемой должности.

Основными критериями оценки эффективности открытого занятия должны быть качество освоения профессиональными и общими компетенциями, знаниями, умениями и опытом, приобретенных обучающимися

под руководством преподавателя. Открытое занятие обязательно должно иметь новизну. Новизна может относиться к содержанию учебного материала или методикам его изучения. Открытое занятие отражает решение методической проблемы, над которой работает преподаватель (мастер п/о).

Список использованных источников:

1. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов /П.И.Пидкасистый. - Изд. 2-е, доп. и перераб. - М.:Пед. общество России, 2005. - 144 с.
2. Проблемы подготовки педагога для современной российской школы: сб. материалов. - М.: Изд. Дом РАО: Баланс, 2007. - 320 с.: табл. - (Образовательная система «Школа-2100»).
3. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера: кн. для преподавателей высш. и сред. пед. учеб. заведений / П. Е. Решетников. - М.: ВЛАДОС, 2000. - 301 с.: ил. - (Педагогическая мастерская).
4. Сальникова Т.П. Педагогические технологии: Учебное пособие/М.: ТЦ Сфера, 2005.
5. Самигуллин Г.Х. К.биол. н. доцент, Ректор Института непрерывного педагогического образования. Педагогические требования к открытым занятиям// Методист №6 2007.

Сведения об авторе

Чупринюк Наталья Александровна — начальник учебно-методического центра Актыюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, подполковник полиции.

Чупринюк Наталья Александровна — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының оқу-әдістемелік орталығының бастығы, полиция подполковнигі.

Chuprinyuk Natalia Alexandrovna — head of the educational and methodological center of the Aktobe law institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev, lieutenant colonel of police

-
- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі
  - Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран
  - Experience in law enforcement activities in foreign countries

СОВРЕМЕННЫЙ АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРОГРАММНО-АППАРАТНЫХ СРЕДСТВ УЛИЧНО – ДОРОЖНОЙ СЕТИ

Потенциал современных информационно аналитических систем позволяет автоматизировать большое количество операций, выполняемых людьми. Точный алгоритм программно-аппаратных комплексов способен адекватно реагировать на любые изменения вводных данных, что позволяет адаптировать их к взаимодействию с окружающей средой для частичного, или полного исключения оператора – человека из определенных процессов анализа и учета.

Ключевые слова: безопасность дорожного движения, система видеонаблюдения, дорожно-транспортная дисциплина.

КӨШЕ-ЖОЛ ЖЕЛІСІНІҢ БАҒДАРЛАМАЛЫҚ – АППАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ТАЛДАМАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Заманауи ақпараттық-аналитикалық жүйелердің әлеуеті адамдар орындайтын көптеген операцияларды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бағдарламалық-аппараттық кешендердің нақты алгоритмі кіріспе деректердің кез келген өзгерістеріне барабар жауап бере алады, бұл оларды қоршаған ортамен өзара әрекеттесуге бейімдеуге мүмкіндік береді, бұл адам операторын белгілі бір талдау және есепке алу процестерінен ішінара немесе толық алып тастауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: жол қозғалысы қауіпсіздігі, бейнебақылау жүйесі, Жол-көлік тәртібі.

MODERN ANALYTICAL POTENTIAL OF SOFTWARE AND HARDWARE OF THE ROAD NETWORK

The potential of modern information and analytical systems allows you to automate a large number of operations performed by people. The precise algorithm of software and hardware complexes is able to adequately respond to any changes in input data, which allows them to adapt to interaction with the environment for partial or complete exclusion of the human operator from certain analysis and accounting processes.

Keywords: traffic safety, video surveillance system, road transport discipline.

Интеллектуальные модули оборудуют необходимыми устройствами для снятия информации (датчики, камеры и т.п.) и силовыми узлами для взаимодействия со средой. В зависимости от сферы применения функционал внутренних устройств и алгоритмы программ различны, но главной их задачей является анализ большого количества информации и исключение ошибок.

В области безопасности дорожного движения ошибки человека в организации и управлении на транспорте

возможны, такие особенности личности называют – «человеческим фактором». Но каждая ошибка такого рода может быть фатальной, получают ранения или гибнут люди, парализуется транспортный узел.

Актуальность проблемы вынуждает структурные подразделения безопасности дорожного движения делать упор в своей деятельности на автоматизацию некоторых элементов управления транспортными процессами. В таких случаях, алгоритмпрограмм формируется

на основании данных о всей УДС населенного пункта.

Сбор информации для программного анализа весьма актуальная проблема, особенно в густонаселенных городах. Сейчас имеются перспективные подходы к ее решению. Во многих населенных пунктах России, для реализации возможности глобального мониторинга в местах притяжения людей, пропускных пунктах, охраняемых объектах и т.п. устанавливаются видеочамеры. На одном объекте группу камер объединяют одним программным управлением, образуется система видеонаблюдения. Это стало возможным благодаря переходу от аналоговых камер к IP. Существующие отечественные программно-аппаратные комплексы Integro-КДД и VOCORDFaceControl устойчиво работают с видеопотоком по заранее написанному алгоритму.

Система Integro-КДД имеет свой профиль [1]. Она осуществляет анализ автомобильного транспорта. В видеопотоке программа цепляется за предусмотренные опорные точки, подбирая конструктивные элементы автомобиля по своему шаблону, заранее обозначенным данным в соответствии с масштабом объектов в видеокadre (высота, ширина). При появлении опорных точек в анализируемой зоне происходит его захват программой и запускается алгоритм распознавания. Единственным стандартным элементом автомобиля является государственный регистрационный знак, его система Integro-КДД выделяет для дальнейшего анализа, а при распознавании смысловой информации появляется возможность установить принадлежность автомобиля по базе данных.

Основная задача системы Integro-КДД выявлять нарушения правил дорожного движения и формировать первичные административные материалы для дальнейшей работы с ними должностного лица. К сожалению, полное исключение оператора из процесса привлечения владельца автомобиля к ответственности за

нарушение правил дорожного движения с использованием рассматриваемого программно-аппаратного комплекса не представляется возможным т.к. необходима дополнительная проверка по Федеральной информационной системе ГИБДД МВД России (ФИС ГИБДД М). Политика безопасности баз данных системы Integro-КДД и ФИС ГИБДД М не совместимы, что в свою очередь снижает объем обрабатываемой информации.

Стоит отметить, что наряду с обвальной автомобилизацией населения анализ транспортного потока при помощи программно-аппаратных средств, в России осуществляется достаточно эффективно. Обеспечив доступ системы Integro-КДД в специализированные базы учета автомобилей и водителей, появится возможность сплошного мониторинга автомобильного транспорта и практически полностью доверить административное делопроизводство автоматизированным системам. Но не стоит рассматривать транспортную безопасность только, с одной стороны.

Среди участников дорожного движения можно выделить два основных потока: автомобильный и пешеходный, траектории движения которых на УДС систематически пересекаются в результате чего создаются конфликтные точки. Если автомобильный транспорт вполне эффективно анализируется при помощи программно-аппаратного управления, то с пешеходными потоками в этом направлении имеются определенные проблемы.

Человек не имеет стандартных, однотипных признаков, что значительно осложняет процесс идентификации. Профильному программному продукту приходится искать опорные точки для дальнейшего анализа.

Человек, как объект, выделяется целиком, ставится на контроль и дальнейшее распознавание зависит от поведения личности. Лицу с криминалистической активностью достаточно скрыть от систем

видеонаблюдения самую информативную область тела человека – лицо, или видоизменить его и идентифицировать личность будет невозможно [2].

Самые большие успехи в распознавании личности по биометрическим данным имеет Китай. Понимая, что люди склонны к обману и маскировке в корыстных целях, специалисты Китая при разработке программного продукта, сделали упор на манеру поведения, а не на лицо.

Рассматривая объект в динамике, ученые выявили, что каждый человек обладает индивидуальным почерком в движении, который редко могут повторить другие люди. Положение рук при ходьбе, направление головы, угол сгиба ног, частота моргания, движение пальцев и т.п., все эти привычки формируются в личности на протяжении всей его жизни и так как у всех людей среда обитания и воспитания различна, мы получаем индивидуальный почерк поведения. Именно на него специалисты Китая нацелили алгоритм идентификации и распознавания. Стали формироваться профильные базы со всей необходимой информацией, в том числе с биометрическими данными и индивидуальным почерком поведения.

В России, для работы с людьми через системы видеонаблюдения активно применяют систему VOCORD FaceControl [3].

С помощью программно-аппаратного комплекса распознавания лиц – VOCORD FaceControl, можно не только искать людей по существующим базам данных, но, что немаловажно, формировать эти базы.

Данная система способна работать в местах большого скопления людей

(вокзалы, парки, аэропорты, стадионы и т.д.). Однако, как было выше сказано, скрыться от этой системы не представляет труда, т.к. VOCORD FaceControl анализирует фрагмент снимка.

Существуют концептуальные модели распознавания при помощи 3D моделирования. Но в этом случае требуется прохождение человека через специализированную рамку с установленными по контуру фото и видео устройствами. Такие рамки целесообразны только на контрольно-пропускном пункте.

Опыт Китая показывает возможность более качественной работы с пешеходными потоками для осуществления розыска лиц, предупреждению и пресечению преступлений, и административных правонарушений. Необходимо перенаправить работу программно-аппаратных комплексов, анализирующих пешеходные потоки, на индивидуальный почерк личности. Разработать профильную базу данных и алгоритм ее пополнения, например, при получении паспорта.

Практическая польза систем фото и видео фиксации колоссальная. Активное использование программно-аппаратных комплексов систем видеонаблюдения с возможностью анализа не только автомобилей, но и людей создаст возможность глобального и беспристрастного контроля за безопасностью дорожного движения, а полная автоматизация этого процесса увеличит объем обрабатываемой информации, соответственно, повысится дорожно-транспортная дисциплина.

Список использованных источников:

1. Консорциум Интегра-С: официальный сайт. Самара. 2013. <https://www.integras.com/sistema-fotovideofiksatsii/> (дата обращения 18.01.2021)
2. Б.Х.Хужамуратов. Автоматизированное распознавание лиц/Б.Х.Хужамуратов. Текст: непосредственный// Техника. Технологии. Инженерия. 2017. № 3.1 (5.1). С.59-62. URL: <https://moluch.ru/th/8/archive/62/2643/> (дата обращения: 18.01.2021).

---

3. VOCORD Интеллектуальные транспортные системы: официальный сайт. – Москва. 1999. URL: <https://www.vocord.ru/> (дата обращения 20.01.2021)

Сведения об авторе

Шешера Николай Геннадьевич — Дальневосточный юридический институт МВД России, старший преподаватель кафедры информационного и технического обеспечения органов внутренних дел, капитан полиции, кандидат технических наук

Шешера Николай Геннадьевич — Ресей ІІМ Қиыр Шығыс заң институты ішкі істер органдарын ақпараттық және техникалық қамтамасыз ету кафедрасының аға оқытушысы, полиция капитаны, техника ғылымдарының кандидаты

Sheshera Nikolay Gennadievich — Far Eastern Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Senior Lecturer of the Department of Information and Technical Support of Internal Affairs Bodies, Police Captain, Candidate of Technical Sciences.

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Мақала «Құқық» мамандықтарының тиісті тобы саласындағы бұрын жарияланбаған және басқа басылымдарға жариялауға жіберілмеген бірегей ғылыми зерттеулердің нәтижелерін қамтуы тиіс. Автор мақаланы және өзге материалдарды ұсынған кезде редакциялық алқаға олардың жарияланғанын немесе басқа басылымдарға ұсынылғанын хабарлауға міндетті. Мақала мазмұнында шетелдік зерттеушілердің осыған ұқсас мәселелер бойынша ғылыми еңбектерінің шолулары, сондай-ақ «Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» журналының алдыңғы басылымдарындағы кем дегенде бір мақалаға сілтемелер болуы тиіс.

Мақаланы журналға орналастыру шарттары:

- мекеменің мөрімен расталған, ғылымның осы саласы бойынша жтекші маманның бір оң пікірі (жеке немесе бірінші авторы ғылым кандидаты немесе докторы болып табылатын мақалаларды қоспағанда);
- мекеме кафедрасының (бөлімшесі отырысында талқыланған және жариялауға ұсынылған хаттамадан үзінді);
- автор(лар) туралы мәліметтер, мақала атауы, аннотация және түйінді сөздер үш тілде (қазақ, орыс және ағылшын);
- серіктес авторлық 3 автордан аспайды;
- мақаланың қолжазбасы – автордың (авторлар) қолы қойылған 6-7 бет көлемінде болуы тиіс;
- көлемі 10 беттен асатын мақалалар журналдың бас редакторымен келісіледі;
- мақалада мемлекеттік құпияларды қамтитын мәліметтер, сондай-ақ «Қызмет бабында пайдалану үшін» деген белгісі бар мәліметтер жоқ екендігі туралы анықтама;
- журналға жазылу туралы түбіртектің көшірмесі;
- автор(лар)дың суреті (деректі портрет).

Мақаланың құрылымдық элементтерін орналастыру тәртібі:

- жоғарғы сол жақ бұрышта қойылған әмбебап ондық жіктеу индексі (ӨОЖ);
- мақала тақырыбы (бас әріптермен, жартылай қалың қаріппен), автордың (авторлардың) **Т.А.Ә.** (3 автордан артық емес), **оның ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, автордың жұмыс орны, қаласы, елі туралы ақпарат.** Егер ұйымның атауында қала анық көрсетілмесе, онда үтір арқылы ұйымның атауынан кейін қала, шетелдік ұйымдар үшін – қала мен ел көрсетіледі;
- **аннотация** (5-8 сөйлем) және мақала тіліндегі түйінді сөздер (5-7 сөз) мақала мәтінінің алдында орналасады;
- **мақала мәтіні doc (Microsoft Word) пішімде. Парақ пішімі Ф4 (297x210 мм.). Жиек сызықтары: сол жағы – 2 см, қалғандары – 1 см.** Қаріп: Times New Roman. Таңба өлшемі – 14 pt. Мәтін ені бойынша тасымалданбай пішімделуі тиіс, азат жолдың басындағы шегініс – 1 см. Жоларалық интервал – бір. Мақаланың тақырыбы жолдың орта тұсына орналастырылады. Мақала мәтінінде автоматты нөмірлеу қолданылмауы тиіс. Мәтінді автор өндеп, оқып, соңғы бетіне қол қоюы керек;
- мақаланы дайындауда пайдаланылған ақпарат көздерінің тізімі (**пайдаланылған әдебиеттердің тізімі**) мақаланың соңына орналастырылады. Дереккөздердің тізімі мақалада оларға сілтеме жасау арқылы беріледі. Мақала мәтініндегі сілтеме нөмірі төртбұрышты жақшада беріледі, мысалы: [1,с.15]. Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құрастыру ережелері» бойынша сәйкесінше рәсімделеді. Интернет-ресурстарға сілтеме жасаған кезде авторы, мәтіннің атауы, көзі, материалдың толық электрондық

мекенжайы, оның ашылған күні көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді;

- басқа 2 тілде берілген түйіндеме ((автор(лар) туралы мәліметтердің, мақала атауының, аннотация мәтінінің және түйінді сөздердің аудармасы). Егер мақала қазақ тілінде болса, онда түйіндеме орыс және ағылшын тілдерінде; егер мақала орыс тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және ағылшын тілдерінде; егер мақала ағылшын тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және орыс тілдерінде беріледі).

Мақаланың соңында «мақала алғаш рет жарияланады» деген жазба болуы тиіс және күні мен автордың (авторлардың) қолы қойылады. Осы жерге автор (авторлар) туралы мәліметтер – толық түрде тегі, аты, әкесінің аты, электрондық мекенжайы, байланыс телефондары орналастырылады.

Суреттер (графикалық материал) нақты, барлық өлшемдердің анық берілуін қамтамасыз ететін форматта орындалуы, нөмірленуі, қол қойылуы және электрондық тасымалдағышта ұсынылуы тиіс.

Мақалалар редакциялық алқада ішкі шолудан өтеді, мақала авторына рецензия жіберілмейді. Редакциялық алқа өз пікірі бойынша журналдың талаптарына сәйкес келмейтін мақалаларды қабылдамауға құқылы. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Журналдың редакциялық алқасының өтініші бойынша мақала қайта өңделген жағдайда, редакция соңғы нұсқаны алған күн келіп түскен болып есептеледі.

Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды.

Қолжазбалар редакцияға [mail@ aui-aktobe.kz](mailto:mail@aui-aktobe.kz) электронды поштасына немесе келесі пошта мекенжайы бойынша жолданады:

**030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1,
Қазақстан Республикасы ПМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
ҒЗжРБЖҰБ. («ҚР ПМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
хабаршысына мақала» белгісімен). Анықтама үшін: +77132988037, +77078288001**

ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

Статья должна содержать результаты оригинальных научных исследований в области соответствующей группы специальностей «Право», ранее не опубликованных и не предназначенных к публикации в других изданиях. Автор обязан сообщить редколлегии при представлении статьи и других материалов, были ли они опубликованы или представлены в иные издания. В содержании статьи должны быть обзоры научных трудов зарубежных исследователей по аналогичной проблеме, также ссылки не менее чем на одну статью в предыдущих выпусках журнала «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева».

Условия для размещения статьи в журнале:

- одна положительная рецензия, заверенная печатью учреждения, ведущего специалиста по данной отрасли науки (за исключением статей, единоличным или первым автором которых является кандидат или доктор наук);
- выписка из протокола заседания кафедры (подразделения) учреждения с обсуждением и рекомендацией к публикации;
- данные об авторе (ах), название статьи, аннотация и ключевые слова на **трех языках** (казахский, русский и английский);
- соавторство предполагает не более 3 авторов;
- рукопись статьи объемом от 6-7 стр., подписанная автором (авторами). Статьи объемом больше 10 страниц согласовываются с главным редактором;
- справка о том, что в статье отсутствуют сведения, содержащие государственные секреты, а также сведения грифом «Для служебного пользования»;
- копия квитанции о подписке на журнал;
- фото автора (ов) (документальный портрет).

Порядок расположения структурных элементов статьи:

- индекс универсальной десятичной классификации (**УДК**) проставленный в левом верхнем углу;
- заголовок статьи (прописными буквами, полужирным шрифтом), **Ф.И.О. автора (ов)** (не более 3-х авторов), **его ученая степень, ученое звание, информация о месте работы автора, город, страна**. Если в названии организации явно не указан город, то через запятую после названия организации указывается город, для зарубежных организаций - город и страна. Если статья подготовлена несколькими авторами, их данные указываются в порядке значимости вклада каждого автора в статью;
- **аннотация** (5-8 предложений) и ключевые слова (5-7 слов) на языке статьи располагаются перед текстом статьи;
- **текст статьи** в формате doc (Microsoft Word). Формат листа А4 (297x210 мм.). Все поля: левая сторона-2 см, остальные-1 см. Шрифт: TimesNewRoman. Размер символа 14 pt. Текст должен быть отформатирован по ширине без переносов, отступ в начале абзаца – 1см. Межстрочный интервал – одинарный. Заголовок статьи форматируется по центру. В тексте статьи не должна использоваться автоматическая нумерация. Текст должен быть отредактирован, вычитан автором и подписан на последней странице;
- список использованных при подготовке статьи информационных источников располагается в конце статьи, (**список литературы**). Перечисление источников дается в порядке ссылок на них в статье. Номер ссылки в тексте статьи оформляется

в квадратных скобках, например: [1, с.15]. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный электронный адрес материала, дата его открытия. Не разрешаются ссылки на частные сообщения, отчеты, незащищенные диссертации и другие неопубликованные материалы;

- **резюме** на 2 других языках(с переводом сведений об авторе (ах), названия статьи, текста аннотации и ключевых слов). Если статья на казахском языке, то резюме на русском
- английском языках; если статья на русском языке, то резюме на казахском и английском языках; если статья на английском языке, то резюме на казахском и русском языках).

В конце статьи должна быть запись: «статья публикуется впервые», ставится дата и подпись автора (авторов). Здесь же помещаются сведения об авторе (авторах): фамилия, имя, отчество полностью, электронный адрес, контактные телефоны.

Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.

Статьи проходят внутреннее рецензирование в редколлегии без направления рецензии автором статей. Редколлегия в праве отклонять статьи, которые, по ее мнению, не соответствуют требованиям журнала. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). В случае переработки статьи по просьбе редакционной коллегии журнала датой поступления считается дата получения редакцией окончательного варианта. Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат.

Рукописи направляются в редакцию на e-mail: mail @ aui-aktobe.kz или почтовой связью по адресу:

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе, 1, Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, ООНИиРИР (с пометкой «статья в Вестник Актюбинского юридического института МВД РК им. М.Букенбаева»). Контактные телефоны: + 77132988037, +77078288001.

REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

The article should contain the results of original research in the field of the corresponding group of specialties "Law", not previously published and not intended for publication in other publications. The author is obliged to inform the editorial Board when submitting an articles and other materials, whether they were published or submitted to other publications. The content of the article should include reviews of scientific works of foreign researchers on a similar problem, as well as links to at least one article in previous issues of the journal "Bulletin of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev".

Conditions for publishing an article in the journal:

- one positive review, certified by the seal of the institution, a leading specialist in this field of science (except for articles, the sole or first author of which is a candidate or doctor of science);
- extract from the minutes of the meeting of the department (division) of the institution with discussion and recommendation for publication;
- information about the author (s), article title, abstract, and keywords **in three languages (Kazakh, Russian and English)**;
- co-authorship involves no more than 3 authors;
- manuscript of the article from 6-7 pages, in signed by the author (s). Articles of more than 10 pages are approved by the editor-in-chief;
- a certificate stating that the article does not contain information containing state secrets, as well as information marked "For official use";
- copy of the subscription receipt for the magazine;
- photo of the author (s) (documentary portrait).

Order of arrangement of structural elements of the article:

- universal decimal classification index (UDC) in the upper-left corner;
- title of the article (in capital letters, bold),
- **Full name of the author (s)** (no more than 3 authors), **his academic degree, academic title, information about the author's place of work, city, country**. If the name of the organization does not explicitly indicate the city, then enter the city after the name of the organization, and for foreign organizations - the city and country(Academy of law enforcement agencies under the Prosecutor General's office of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan). If the article was prepared by several authors, their data is indicated in order of significance of each autor's contribution to the article;
- **the abstract (5-8 sentences) and keywords (5-7 words)** in the language of the article are placed before the text of the article;
- **text of the article in doc format (Microsoft Word). A4sheet format (297x210 mm.)**. Border lines: left - 2 cm, the rest-1 cm.. Font: TimesNewRoman. The symbol size is 14 pt. The text should be formatted in width without hyphenation, and the indent at thebeginning of the paragraph should be 1 cm. Line spacing – single. The article title is formatted in the center. Automatic numbering should not be used in the text of the article. The text must be edited, proofread by the author, and signed on the last page;
- the list of information sources used in the preparation of the article is located at the end of the article, (**list of references**). The list of sources is given in the order of references to them in the article (**list of references**) The list of sources is given in the order of references to them in the article. The reference number in the article text should be placed in square brackets, for example: [1, p.15]. The list of references is drawn up in accordance with GOST 7.1-2003 “Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation. When linking

---

to Internet resources, the author, title of the text, source, full e-mail address of the material, and the date of its opening are indicated. Links to private messages, reports, unsecured dissertations, and other unpublished materials are not allowed;

- **summary** in 2 other languages (**with translation of information about the author (s), article title,**

abstract text and keywords). If the article is in Kazakh language, summary in Russian and English languages; if the article is in Russian language, summary is in Kazakh and English; if the article is in English, then the summary is in Kazakh and Russian languages).

At the end of the article should be written: **“the article is published for the first time”, put the date and signature of the author (s)**. Here you can also find information about the author (s): full name, email address, and contact phone numbers.

Drawings (graphic material) be made clearly, in a format that ensures clarity of transmission of all details, numbered, signed and presented on electronic media.

Articles are reviewed internally by the editorial Board without sending a review to the authors. The editorial Board has the right to reject articles that, in its opinion, do not meet the requirements of the journal. The author (s) is responsible for errors and inaccuracies of scientific and factual nature. If the article is revised at the request of the editorial Board of the journal, the date of receipt is considered to be the date when the final version was received by the editorial board. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for rejection. Materials received by the editorial office are not subject to return.

Articles are sent to the editorial office by e-mail: mail @ aui-aktobe.kz or by post to:

1, Kursantskoe shosse, Aktobe city, Republic of Kazakhstan, 030011, Aktobe Law Institute of MIA of RK M. Bukenbayev, OSRaEPWD (marked “an article in the Bulletin of Aktobe Law Institute of Ministry of internal affairs the of Republic Kazakhstan named after M.Bukenbayev”). Contact: + 77132988037, +77078288001.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ М. БӨКЕНБАЕВАТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ**

ғылыми–тәжірибелік журналы
№ 2 (7) 2022

**ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА МВД
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА**

научно-практический журнал
№ 2 (7) 2022

**BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE OF THE MINISTRY
OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
NAMED AFTER M. BUKENBAYEV**

scientific and practical journal
№ 2 (7) 2022

Ответственный секретарь
Компьютерный набор и верстка

А.С. Сагинтаева
А.Б. Тулеумухамбетов

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации
и общественного развития Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Ответственность за достоверность фактов и сведений, содержащихся в публикациях,
несут авторы.

Сдано в набор 01.06. 2022 г.
Подписано в печать 10 июня 2022 г.
Формат А4. Бумага офсетная.
Печать на ризографе.
Тираж 200 экз.

Отпечатано в типографии Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева Курсантское шоссе 1